

Szabó Zoltán Attila

XXI. század, 21 női sors

A kötet megjelenését
a Magyar Vietnámi Kapcsolatért Alapítvány támogatta.

Fővédnök: Dr. Phan Bich Thien

Szabó Zoltán Attila

XXI. század, 21 női sors

Szabó Zoltán Attila

XXI. SZÁZAD, 21 NŐI SORS

A kötet megjelenését
a Magyar Vietnámi Kapcsolatért Alapítvány támogatta.

Szabó Zoltán Attila

XXI. század, 21 női sors

© Szabó Zoltán Attila, 2024.

A könyvborítón Zilahi Nono alkotása szerepel.

Fedélterv: Kovács Gábor

A szövegeket gondozta: Baross Gábor, Lengyel Mária

Művészeti vezető, tördelőszerkesztő: Kovács Gábor

ISBN 978-615-02-0263-1

Felelős kiadó: **EREF Szolgáltató Nonprofit Betéti Társaság**
2097 Pilisborosjenő, Panoráma u. 12.

Nyomdai kivitelezés: Pauker Holding Kft.
1047 Budapest, Baross utca 11-15.
Kapcsolat: nyomda@pauker.hu

PAUKER®
az én nyomdám

Fővédnök:

Dr. Phan Bich Thien

Tisztelt Olvasó!

Bạn đọc thân mến,

A Magyar Vietnámi Kapcsolatért Alapítvány nevében, e kötet fővédnökeként köszöntöm az olvasót! Szabó Zoltán Attila műve 21 női sorsot mutat be irodalmi minőségben, mégis közérthetően. Portréinterjúi különleges élethelyzeteket, sorsfordító pillanatokat, emlékezetes történeteket tárnak elénk, ám nem a magazinós újságírás elkoptatott közhelyei révén. Az összes beszélgetésnek, minden írásnak megvan a maga „levegője”, egyedi hangulata, stílusa, gondolati többlete. A könyv Kelet és Nyugat, tudomány és üzlet, művészet és sport, férfi és nő viszonylatában vizsgál társadalmi kérdéseket, érinti a klímaváltozás problémahalmazát, de közben mer humoros, olykor ironikus is lenni.

Forgassák a könyvet azzal a tisztelettel, szeretettel, ahogyan íródott.

Tartalom

Előszó	6
Ajánlás (Kálloy Molnár Péter)	8
Almássy Moni: Létezni a jelenben	9
Csap Leventéné szül. Nemetz Gizella: „Csak úgy érdemes élni, ha szeret az ember!” – Gizi néni 107 éve	14
Csepregi Éva: „Izgalmasnak tűnt, ahogy egy nő fiús attitűdöt mutat a színpadon”	19
Danis Lídia: „Igazi Kos – voltam!”	25
Herczku Ági: „Az egész együtt érdekel!”	30
Kézdi Krisztina: Sohase mondd, hogy soha!.....	35
Kiss Inez Zaida: „Maradjunk abban, hogy ez iparművészet!”	40
Korok Fatima: „Van még mondanivalóm, vannak álmaim”	45
Krizsán Edith: „Jobb kezemnél fehér kocka. Nem sírok, ha kikapok.”	51
Krupp Tünde: Alfa Romeóval Nepálig	57
Miksch Adrienn: „A lelkem dalolni akart”	62
Nagy Erika: „Dacolni az elmúlással” – A Csallóköz tyúkanyója.....	66
Dr. Orosz Ilona Léna: „Tudtam, hogy van út felfelé”	71
Dr. Phan Bich Thien: Két kultúra, Kelet és Nyugat vonzásában	77
Podonyi Hedvig: „A társadalom nem lesz helyettem boldog!”	82
Soltész Noémi: Ösvények a „gondoskodó” építészet felé... ..	88
Prof. dr. Szirmai Ágnes: „Úgy érzem, rögzösebb lett az orvosi pálya”	93
Tóth Anna Édua: A jövő borásza	97
Varga Niki: „Amit elértem, azért sikerült, mert álmodoztam”	101
Veres Amarilla: „Akkor is csinálni kell, ha fáj!”	106
Vető Viktória: Élet a Szigeten	111

Előszó

A XXI. század a nők évszázada lesz – vallom, s remélem. Férfiként, egykor-volt békétlen macsóként (a XX. századból), aki ma már képes megbecsülni az otthon melegét, vetem papírra mindezt. Egyszerűen nincs más út. A „klasszikusan” férfiak által irányított világ zsákutcába tart, mert rendre elvadul, s a kompromisszumok helyett az értelmetlen ökölharc válik normává, követendő példává. A nők kompromisszumkészebbek. Modernebbek. Képesek több „fronton” úgy győzedelmeskedni, hogy környezetük nem feltétlenül fog hátrahagyott harcmezőre, búvóhelyek nélküli kusza dzsungelre hasonlítani.

Mert a nők többsége nem a versengést tekinti legfőbb küldetésének. Persze, ez az állítás se igaz mindenkire, sőt, a hamis ideológiák, a színes-szagos magazinok, a social media nem ritkán zavaros üzenetei, a korszellem, melyben nem a kultúráé a főszerep, a nőkre is gyakran hatnak negatívan. De legyen akár férfi vagy nő az olvasó, Bartók Béla gondolata egyszer talán mindenkihez elér:

„A verseny lovaknak való, nem embereknek.”

Márai Sándor szerint: *„Ezért a nő – a legokosabb nő is – kissé úgy hallgatja a férfit, a legokosabb férfit is, mint egy érdekes és zseniális embert, aki, sajnos, kissé tökéletlen és hülye, mert mindent tud, csak azt nem tudja pontosan, minden következménnyel, miről van szó?...”* (Ég és föld, Révai, 1942). Szent-Györgyi Albert megállapítja: *„A nőknek több a józan eszük, mint a férfiaknak.”* (Az örült majom, Magvető, 1989).

Tudom, a fentiek (is) vitatható megállapítások. De abban még biztosabb vagyok, hogy korunk púpozza a féligazságokat, hogy mindenki mindenkit kritizál, meghalad (?), hogy a döntések szinte minden területen izomból születnek, s a párbeszéd, a kölcsönös tisztelet, a vitakultúra kiment a mosással. Márpedig ebben a békétlen környezetben született ez a kötet, amely nem állít semmit, de nem is propagál ostobaságokat, nem érzékenyít, de a sztereotípiákba se ragad bele, „csupán” 21 női sorsot tár az olvasó elé. (*„... ez a mi munkánk; és nem is kevés”.*)

Az író (a riporter) joga, hogy kiválassza az interjúalanyait. Így amikor ezt a művet útjára indítom, nem vacillálok azon, hogy mások (újságírók, riporter-ek, megmondóemberek) kiket vettek volna inkább számításba. A portrékötet lényegét Sztevanovity Dusán (Zorán megénekelte) dalszövegének egy részle-tével írom le:

„Ebben a dalban van néhány szó
És egy kicsit benne vagyok én”.
(Egészen egyszerű dal)

És igen, e könyv jellemzője, hogy a XXI. század elején íródott, egy olyan kor-szakban, amelyre a XX. század fénye (súlyos öröksége) még rávetül, (ránehe-zedik).

Másként: a kötet „híradás” Közép-Európából, a keleti és a nyugati világ ma-gyarországi (közös) halmazából.

Szidi János

A szerző és a kötet fővédnöke (középen) a Törzsasztal televíziós műsor felvételén Dúzsai Tamással (balra) és Lakatos Gabival (jobbra).

Néhány gondolat a **XXI.** század, **21** női sors című könyvről (ajánlásképpen)

Szabó Zoltán Attila író, költő (Schwalm Zoltán néven közli verseit, dalszövegeit), szerkesztő, filmes. Kérdező. ÚJSÁGÍRÓ – csupa nagybetűvel. SZZA újra felkutatott egy „csokornyí” hőst; na de nem a kereskedelmi televíziók és az internet, a közösségi média önfelfújt egoistái közül. A hétköznapi valóságos (női) hősei könyvének főszereplői. A nemélnekhiába-lányok- és asszonyok. A segítők. A tanítók. A megoldók. A közösségek szervezői, megtartói, motorjai, akiknek feladata van, ami mesze túlmutat az egyénen.

SZZA, az Újságíró (aki mindvégig felvállalja a „klasszikus”, egy a XX. században született Férfi látásmódját!), felkutatja őket, vagy csak nem megy el mellettük.... A Kérdező SZZA tudja, hogyan mutassa be őket, a szépíró SZZA pedig úgy találja a portréinterjúkat, hogy a nyugatos nagyok is elégedetten veregetnék meg a vállát, ha kortársak lennének.

SZZA az emberségbe vetett hit, a tudás, a teljesítmény megszállottja. Árad belőle a derű, a gyermeki felfedezés megaenergiája. A pozitív életszemlélet. Szabó Zoltán Attilával igazán jó beszélgetni. Jó őt hallgatni. Jó őt olvasni is!

Erre biztatlak, kedves olvasó!

Kálloy Molnár Péter
színművész, alkotó- és játszó társ,
a Nyugat Plusz irodalmi folyóirat
szerkesztőbizottsági tagja

Inspiráló vidéken járunk. A harmincas években itt, *a város peremén*, a Korong utca 6. szám alatt lakott Szántó Judit és József Attila egy szoba-konyhas manzárdszobában. A zuglói épületen belüli folyosó fekete-fehér apró köves burkolata, amiképpen egykori bérleményük ablaka is, még az eredeti, tehát valami kevés megmaradt a muzeológus-irodalmár és a legendás költő ama három évéből, ami legalább esélyt kínált a tragikus vég elkerülésére.

Igen, ez a kertvárosi környezet ma is nyugalmat áraszt. A remény, a remélt gyógyulás és a visszanyert egészség szeglete, ahol éppen Judit és Attila hajdani lakhelye mellett működik a Mozgásjavító Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, a modern épülettömb első emeletén pedig a KórházSuli!

Az alapítók egyike, az intézmény lelke-motorja, avagy igazgatója: Tóthné Almássy Monika, aki érkezésemkor elnézést kér, mivel a sulis irodai tere szorosan elég szűkös, ezért – pillanatok alatt – a folyosón rendez be nekem egy tágasabb körletet, ahová néhány szék, íróasztal kerül, és kávé is érkezik.

A humor segít a túlélésben

Moni (nem elírás a név, mert mint nevetve meséli, 1967-ben, amikor ő született, az anyakönyveztetésekor így írták be a nagy könyvbe, utóbb pedig nem kért

névkorrekciót) pályája, élettörténete igazolja: a jelen csakugyan szebbé tehető. – Megtanultam itt és most élni, nem agyalni a holnapon. Sok tragédiát éltem át testközelből. A krízishelyzetek ráébresztettek arra, hogy a múlton rágódni és a jövőt fürkészni időrabló, fölösleges tevékenység. Abban is biztos vagyok, hogy az énerőt mozgósítani képes tanulás és a humor képtelen helyzeteken segíthetnek át. A humor segít a túlélésben, a tanulás közösséget teremt, ösztönöz – összegzi felismeréseit, tapasztalatait, amit tanárként, a Fővárosi Iskolaszaknatórium Általános Iskola és Gimnázium alkalmazottjaként, a Madarász utcai gyermekkórház gyermekonkológiai osztályán, majd a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet intenzív osztályán szerzett, és azóta a KórházSuliban igyekszik továbbadni.

Moni a hit erejéről is említést tesz. Nem feltétlenül a vallásos meggyőződés irányából közelít a téma felé, inkább úgy, mint egy szakember, aki ezerszer átélte, hogy ha egy beteg (legyen akár gyermek, akár felnőtt) képes bízni a dolgok jobbra fordulásában, akkor abból bizony csodák „kerekednek” ki.

Példaként Eszter történetét meséli el. – Az évek alatt ő a közeli barátommá lett. Gyermekként hihetetlen próbatételeket kellett kiállnia. Leukémiásként került az osztályra. Megsüketült, agyvérzése volt. Azután elképesztő élni akarással, kitartással, kemény munkával elérte, hogy ma már boldog ember. Hamarosan férjhez is megy! Sokat beszélgettünk, sokat játszottunk, nevettünk együtt. Amikor felgyógyult, küldött egy SMS-t, amelyben megköszönte, amit érte tettem. Megkönyyezttem a sorait. Azt írta: „igazi jó, teremő erőd van”. Amikor az ember ilyen visszajelzést kap, az maga a gyönyörűség. Az apró dolgok, a kedves gesztusok – mint ez az SMS – valós értékét talán nem becsüljük eléggé a hétköznapiakban.

Persze vannak esetek, amikor nincs happy end. Sajnos. Csodálom azokat a hős anyákat, akik nagy hittel az utolsó percig ott vannak a beteg gyermekük mellett, majd nagy erővel képesek elengedni őket. Büszke vagyok arra, hogy egyáltalán ismerem őket...

Olykor boldoggá tesz már annak a tudata is, hogy egy gyermek szenvedését enyhíteni vagyok képes. Lehet, hogy csak egy csipet humorral. Lehet, hogy a betegágyukon mesélve nekik, máskor legóval játszva. Rugalmasnak kell lenni. Néha a mese sem az, aminek hisszük. Volt olyan gyermekünk, akit nem

Andersen vagy Grimm történetei érdekelték, hanem a vonatok, a közlekedési infrastruktúra. Tőle tudtam meg, hogy van olyan újság, ami erről szól, a neve az, hogy Indóház. Na erre reagálva, én a nyelvtant ebből a lapból tanítottam meg neki, nem a tankönyvből.

Egy szegénysorban élt cigány származású fiút szinte megszállottan érdekelte a családja múltja. Kitaláltam, „rakjuk ki” a családfáját! Adatokat gyűjtöttünk, neveket vettünk számba; mint valami puzzle-játék, olyan volt az egész. Lépésenként, hónapok alatt megelevenedett előttünk a múlt. Azt hiszem, ő békében ment el, mert amit a küldetésének érzett, azt végig tudta vinni, még be tudta fejezni...

Moni örömmel újságolja: úgy érzi, hogy neki hivatása van, nem csak munkája. – Úgy nem szeretnék élni, hogy folyton az órát lesem, a munkaidőm végét várom – fogalmaz, majd górcső alá vesszük a gyermekkorát, az utat, ami idáig vezetett.

Kincsek a Barátság parkból

– Kőbányán nőttem fel, a szüleim ma is itt élnek, sokat tanulok tőlük. Emberséget. Önzetlenséget. Türelmet. Édesapám kamionos volt, Európát járta, és amikor hazaért, Donald-rágókkal meg más, akkoriban kincsnek számító finomságokkal lepett meg engem és minden hozzánk betérő gyereket. Mivel édesanyám betegeskedett, ezért ott kellett hagynia a pénztárosi állását. Az élet azzal kárpótolta, hogy a családjának élhetett, és befogadta az osztálytársaimat is. Akármikor jártak felénk, följöhetnek, ebédet, vacsorát kaptak. Nálunk mindig jó volt a hangulat. Ma már azt is tudom, hogy egy szigeten éltem. Stílszerűen: a Barátság parknál, a mai Óhegy park környezetében. Édesanyámék nem is költöztek el innen soha, a Google Maps képen is az látszik, ahogy az édesapám kitekint az ablakunkból – informál.

Moni külkereskedelmi szakközépiskolát végzett, majd egy kereskedelmi cégnél dolgozott. – Képzelted, mennyire passzoltam oda – említi hitetlenséggel, szinte tréfának felfogva a pályakezdést. Azután, a számára komfortosabb utat keresgélve, a Kápolna téri iskolában dolgozott napközisként. Közben magyar-könyvtár szakra járt levelezőn. Azután a Bihari úti tanintézmény következett. Saját bevallása szerint úgy közlekedett a munkahelyén, hogy a

csúszós iskolai folyosó padlózatán nekilódult, majd ameddig csak lehetett, csúszott, csúszott..., általában: ajtótól ajtóig. – Na itt ismerkedtem meg én a férjemmel. Ő az iskola tanusodájában dolgozott, és felfigyelt erre a fura szoknyás különc lányra – magyarázza nagyot nevetve. Két gyermekük – egy fiú, majd egy leány – született. Grétiből (szociális munkás diplomával felvértetve) a KórházSuli munkatársa lett.

De mi is a KórházSuli küldetése, lényege? *„Magyarországon évente több ezer gyerek marad ki az iskolából tartós betegsége miatt. Ők gyakran elszigetelődnek a társaságtól, és egyedül kell megküzdeniük a tananyaggal, a vizsgáikkal. Kórházi gyógyulásuk és az azt követő rehabilitációs időszak hónapokig, akár évekig is eltarthat. A KórházSuliban nekik segítünk a tanulásban és abban, hogy a betegségük alatt is megmaradjon a kortárs közösségük”* – olvasható az alapítvány honlapján.

– Már annak idején, napközis tanárként is sorra kaptam azokat a gyerekeket, akiket mások nehezebben értettek meg, akik nagyon személyes törődést igényeltek. Nekem nem okoztak gondot, élveztem a velük folyó munkát. Így amikor a fiam kicsi volt, és egy betegség miatt néhány napig be kellett költöznöm vele a kórházba, nyitottan, érdeklődően fogadtam az addig előttem ismeretlen kórházpedagógia módszerét, ötletét. Elgondolkodtam, hogyan lehetne még hatékonyabban segíteni a gyógyító munkát. A kórházi dolgozók minden újításomat nyitottan fogadták, így elkezdődhetett a gyógyuló gyerekek tágabb szemléletű kórházpedagógiai támogatása.

Gyönyörű éveket éltem meg, de...

ahogy haladtunk előre az időben, kétségeim is támadtak. Egyre többször éreztem úgy, hogy félmunkát végzek. Mert amikor a kórházi zárójelentésig eljutunk, egy korszak le is zárul, majd újabb problémákkal szembesülünk. A hétköznapiak ugyanis kemény próbatételek elé állítják az addigra az iskolai közösségekből kimaradó, elszigetelődő, a társadalomba visszatérni próbáló gyerekeket. Elmarad a traumafeldolgozás; úgy is mondhatom, megnyerünk egy csatát, de később elveszítjük a háborút. Na én e gyakorlat ellen hoztam létre két másik társammal a KórházSulit – rögzíti az Ashoka-díjas (az elismerést odaítélő nemzetközi alapítvány a világ innovatív társadalmi vállalkozóinak teremt

közösséget, hitük szerint mindenki képes változást létrehozni) Tóthné Almássy Monika, majd váratlanul a kávé minősége iránt érdeklődik. Most nem érzem lényegesnek, hogy kibontsam a robusta vs. arabica, Omnia vs. Lavazza témát, ezért a sokkal fontosabb ügyek felé terelem vissza a szót:

– Hogyan tudtok eredményeket, szemléletváltozást elérni egy olyan egészségügyi rendszerben, egy olyan oktatási környezetben, amely sok sebből vérzik, s amelyben a törvények, a jogszabályok dzsungelében bizony el lehet veszni?

Moni a derűjét, nyugalmit megőrizve felel:

– Nincs okom panaszkodni. Azt, aki tart valahová, lehet követni, azt, aki csak elégedetlenkedik, aligha! Amikor úgy érzem, hogy az első ösvény, amelyen közlekedni készültem, nem járható, másik utat keresek. Nem sértődöm meg semmin. Ennek a szemléletnek köszönhető, hogy a szakmai szervezetekkel, a minisztériummal, és minden más, a témában fontos szereplővel, szülővel, gyerekekkel is együtt tudunk működni. Így születhetett meg az a törvénymódosítás is, amelyben kimondatott: *azokat hívjuk tartós gyógykezelés alatt álló beteg gyerekeknek, akik előre láthatóan egy tanítási évben harminchat napnál többet hiányoznak*. Kulcsfogalom az „előre látható”, mert nagyon fontos, hogy ne csak a harminchatodik nap után kerüljenek a tartós gyógykezelés alatt álló kategóriába, hanem már az első perctől kiemelt figyelmet kapjanak.

Számomra a tények, a világos üzenetek mindennél többet érnek. Nem szeretem a köntörfalazást, a mellébeszélést. Nem szeretem a megosztó dolgokat sem. Semmiben.

A harcok csak harcokat szülnek.

Csap Leventéné szül. Nemetz Gizella

„Csak úgy érdemes élni, ha szeret az ember!”

Gizi néni 107 éve

Mondják, hogy idővel az éveknek mérhetetlen súlya tud lenni. Csap Leventéné szül. Nemetz Gizella (dacára annak, hogy 107 éves) nem így érzi. Gizi néni szívesen mesél a múltból, akár Móricz Zsigmondról, aki a család közeli barátja volt, akár a katalizmusokról, a tragédiákról, melyeket átélt, de közben mégis „kiapadhatatlan” derűvel szemléli a világot. Biztosra veszi, hogy van egy őrőangyala, akire számíthat.

Mondják, panelban élni nem feltétlenül paradicsomi állapot. Nos, Gizi néni erre a „tételre” is természetesen rácsfol. Fiával és menyével Békásmegyer egyik tízezeresében alakították ki a maguk paradicsomát, békés fészket. Odabent minden rendezett, komfortos; kávéillat lengi be a kis lakást. Gizi néni nagy szekrénybe gyűjti múltjának puzzle-darabkáit, becses tárgyait. Mert nem kacatokot gyűjt, csak a számára (számunkra) értékes „holmiknak” nyit fiókot.

A szívében is így tesz. A könyvespolcán is. – Csak úgy érdemes élni, ha szeret az ember! – ajándékoz meg életfilozófiájával, mialatt bekuckózza magát kedvenc foteljébe. Csap Leventéné szül. Nemetz Gizella szerint: az ember nem hagyhatja el magát. – Mindig van célom, feladatom. Reggelente tornával indítom a napot, később az agytorna se maradhat el: *keresztretjtvényezem* – számol be a napi passziókról.

Olykor a híradót is megnézi. Csak ilyenkor bosszankodik. Mert nem érti az emberiséget, nem érti, miért kell folyton háborúzni. – Aki háborúzik, az nem becsüli a másikat. Az tiszteletlen! – jegyzi meg 107 év bölcsességével, tapasztalatával felvértezve. Mondja mindezt úgy, hogy családjában volt katona, igaz, ő egy igaz ügyért, a magyar szabadságért harcolt.

Lukács Dénesről (1816–1868) van szó, akit 1849 májusában ezredessé léptettek elő, és kinevezték a Honvéd Tüzér Főparancsnokság vezetőjévé. A szabadságharc azonban elbukott. A dédpapát az aradi haditörvényszék golyó általi halálra ítélte, ám az ítéletet – nem kis részben a dédnagynak köszönhetően, aki Ferenc József császárt jól ismerte, s a jelek szerint tökéletes védőbeszéddel készült férje érdekében – mérsékelve, 16 év várfogságra módosították a verdiktet. Lukács Dénes a rácsok mögött fával dolgozott, s addig-addig fűrészelt, vágta, darabolta, alakította a nemes anyagot, mígnem megalkotta az első hazai földgömböt.

„Amikor a cigány húzta, én táncikáltam...”

Azután mesél lengyel, német, kun és örmény (a dédpapa itt kerül szóba ismét) ősökről. Mesél édesapjáról, akinek szülei *a debreceni tél áldozatai lettek*. Dermesztő fagyban szánkóval közlekedtek ugyanis. A tüdőgyulladás mindkettőjük számára végzetesnek bizonyult – ráadásul egy és ugyanazon a napon hagyták el a földi világot. Gizi néni háromévesen került „haza” Kolozsvárról, ahol újságíró édesapja a korabeli bohémek életét élte. S a nagyhírű helyi kávéházba olykor elcipelte kislányát is, aki az ölében ült. – Amikor a cigány húzta, én táncikáltam édesapám ölében – avat be a családi legendáriumba.

Gyermekekora legfontosabb helyszínének Karcagot tekinti. Ahol nagymamájáé volt a szélmalom. A nagyi egyszer azt mondta a huncut, örökmozgó Giziké-

nek: „Édes kisunokám, úgy gondolkodjál, hogy én tudom, neked van odafönn egy angyalod, aki ügyel rád. Mindig imádkozzál hozzá, s biztosan számíthatsz majd rá.”

Gizi néni megfogadta a tanácsát.

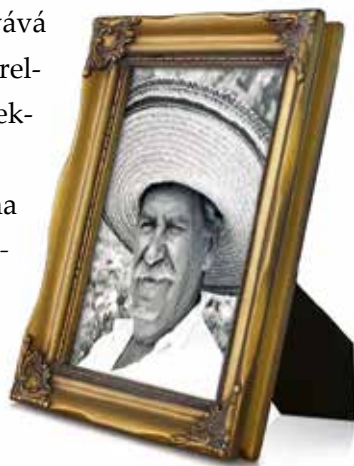
Móricz mesekönyvei

Móricz Zsigmond, a Hét krajcár szerzője, aki a *Nyugatot* és a *Kelet Népét* is szerkesztette, a család közeli barátja lett. – Édesapámmal egy iskolába, egy osztályba jártak Kisújszálláson. Később mindketten írni kezdtek. Becsülték egymást, nagyon kötődtek egymáshoz. Móricz gyakran járt nálunk Karcagon is. Halvány emlékeim vannak arról, ahogy játszott velem. Az ölébe vett, beszélt hozzám. Megnevettetett. Babát kaptam tőle, meg mesekönyveket.

Néha, a családi asztalnál ülve (már néhány évvel idősebben) azt is lefüleltem, miről beszélgetnek az apámmal. Apámnak nem tetszett, hogy egy színésznőbe (Simonyi Máriába) lett szerelmes. Azt mondta, hogy *színésznőbe szeretni nem okos dolog*. Zsiga bácsi védte a kedvesét (mialatt tekintélyes méretű rántott szeletet falt be, az volt ugyanis a kedvence).

Még később hallottam Csibéről is diskurálni őket, akiről ugye Móricz az *Árvácskát* (1940) mintázta. Bizonygatta, hogy valóban megsajnálta azt a lányt, aki a Ferenc József hídról (napjainkban: Szabadság híd) a háborgó folyóba akarta vetni magát. Ő gyakran járt arra, mivel a *Fővám-téren* (Fővám tér 2-3. szám) lakott. Végül szörnyű tervéről lebeszélte, hazavitte, lányává fogadta. (A fogadott leányból később az író párja, szerelmese lett. De erről a történetről Gizi néni csak évtizedekkel később értesült...)

Halványan arra is emlékezik, hogy egyszer mintha jártak volna az írónál Leányfalun, ahol *kis házat vásárolt*. Móricz Lilivel, az író leányával is megismerkedett, akiből színésznő lett, és apja 1935-ben írt vígjátékában (*Nem élhetek muzsikaszó nélkül*) éppúgy szerepet kapott, mint *A boszorkányban*, ahol Báthory Anna jellemzébe bújt.

Gizi néni meséli: az író az édesapjához a kórházba is bejárt rendszeresen – mi több, édesanyját, *Bertuskát* is látogatta, hogy segítse, amiben csak tudja. A családot ugyanis tragédia érte, amikor ő már nem Karcagon lakott, hanem *Ceglédre járt kereskedelmibe*. – Éppen hazatértem az ünnepekre, mikor az állomáson az elem kikerkező édesanyám közölte, apa kórházba került. A hír nem ért teljesen váratlanul, mivel évekkel előtte, Karcagon arra lettem figyelmes, hogy apám a szomszéd ház tetején álldogál, és hajigálja le a cserepeket. Akkor én kértem segítséget. Borzasztó volt látni, ahogy ráhúzták a kényszerzubbonyt. Attól fogva orvosi kezelésre szorult. Vérébaja volt, mint Ady Endrének. S neki is, mint a vérbajosok többségének, az idegrendszerét támadta a kór. A nagybátyám, Géza bácsi segített; hozzá költöztünk az anyámmal. Édesapám és jó barátja, Móricz Zsigmond ugyanabban az esztendőben halt meg, 1942-ben.

Menekülés a tüdőbajba

Nemetz Gizella Karcagon úgy kapott állást, hogy az iskolát még nem tudta elvégezni Cegléden. A Városházán így is elismerték munkabírását. A második világháború idején néhány hónapig úgy érezhette, mellé szegődött a szerencse. Karcag kis ideig a béke szigetének tűnt. De azután napról napra, szinte óráról órára változott minden. – Amikor Karcagot hadizónává minősítették, bementem a hivatalba, ahol a főnököm utasított, hogy menjek haza! Este nyolckor már Komáromban voltunk a családdal. 1944-ben Pestre kerültünk. Aznap, mikor Budapestre érkeztünk, a komáromi hidat felrobbantották.

Budapesten keresztapja és a fia fogadta be; az édesanyjával és a keresztmamával a Szilágyi Erzsébet fasor 45. szám alatt letek szállást. Munkára a Széll Kálmán téri Postapalotában jelentkezett, ahonnan a Fő utcai postára irányították. Újra szerencsésnek érezte magát. Ámde a szerencse háborús időkben még inkább forgandó, még inkább kiismerhetetlen, mint a hétköznapiakban. Egyik nap, alighogy beért a munkahelyére, máris hazaküldték. A főnöke kiállított számára egy cédulkát, melyen ez állt: *A munkából hazatávozhat.*

– Amikor beértem a postára, semmi jel nem utalt arra, hogy hamarosan körbebarikádozzák a Várat – közli Gizi néni, közben óvatosan kávéjába kortyol.
– Egy katona megsajnálta, segített rajtam. Az ő iránymutatásával, pincéről pin-

cére bucskázva, lassan, körülményesen jutottam csak haza. Ahol a lakók már a kapuban vártak. Mesélték, hogy édesanyám és keresztanyám nem hajlandók lemenni az óvóhelyre nélkülem, ezért hát iparkodjak, nyugtassam meg őket, s induljak le velük a pincébe, mert bombázni fognak, és be kell zárni a pinceajtót. Ekkor már volt olyan ház is, ahol az első emeleten a németek, a másodikon az oroszok rohanganak... Nem sokkal később lejutottunk az óvóhelyre. Őrőangyalom pedig újra megvédelmezett. Néhány pillanattal később robajt hallottunk, a bomba fölöttünk csapódott be.

Csak 1945 májusának végén merészkedtek föl a pincéből. Halottakat, sebesülteket, lőszermaradványokat, törött ablakokat, épülettorzókat észleltek maguk körül. Ritka kincssé vált a víz. Alig jutott elemózsia. A Svábhegynél az úton heverő megfagyott tetemekre ma is élénken emlékszik.

Időutazásunk néhány pillanatra megszakad, elszalad a gobelinekért, amelyeket készít. A legújabbat, félig kész alkotását veszi elő elsőként, ami tagadhatatlanul becses, egyedi darab (lesz). Két nemesi alakot látunk rajta, idilli helyzetben. (Talán a francia forradalom napjaiban.) A férfi kezét csókol szíve hölgyének...

Újra a második világháború, a felszabadulás zaklatott heteibe zökkenünk vissza. Mesél férjéről, aki két mankóval tért haza a frontról. A felesége elűzte, két gyermekével nincstelenül toppant be Nemetz Gizella életébe, akiből aztán Csap Leventéné lett. Gizi néni ekkor (mint osztályidegen) a debreceni dohánygyárban dolgozott; papíron fizikai alkalmazottként, a gyakorlatban mint könyvelő. Befogadta a gyerekeket. A sajátjaként nevelte fel őket. Közben közös gyermekeik (fiaik) is születtek: 1951-ben, majd 1954-ben. Újra nagy családdá váltak, de a boldogság nem tartott sokáig: 1961-ben férjével különváltak az útjaik.

A férj nagybátyja (aki bűvészként kereste a kenyerét) alkalmazta őt. Takarítónőnek állt, aztán 1976-ban nyugdíjazták. 1978-ban kerültek föl Békásmegyerre. A békási postán, majd kartonozóként az orvosi rendelőben helyezkedett el. Közben egy turistavezető tanfolyamot is elvégzett, amit hasznosított is: a bal esetéig fáradhatatlanul a természetet járta. Egyszer azonban leforrázta a lábát. Ahogy – ma már nevetve – megállapítja: – Az a marha orvos az égő sebemre dunsztkötést tett. Majdnem amputáltak miatt! Egy évig tartott, míg lábra álltam. De átvészelttem ezt is!

„Izgalmasnak tűnt, ahogy egy nő fiús attitűdöt mutat a színpadon”

Foto: Szabó Zoltán Attila

A mikor Csepregi Évával egyeztettük az interjú időpontját, néhány szót arról is váltottunk, miről fogom kérdezni. Helyesebben, hogy miről (kikről) nem. Nos, Erdős Pétert és Nagy Ferót említettem neki, mert nem hiszem, hogy újat tudna mondani róluk. A választ megkönnyebbült sóhaj kísérte – és egy hálás köszönöm.

Amikor volt kollégája, a Neoton Famíliában hosszú évekig vele együtt éneklő Pál Éva nemrég felhozta a múltbéli sérelmeket kettejük, avagy a Kócbabák kapcsolatában, Csepregi csak ennyit mondott: *Eljött az ideje a megbékélésnek, s jó lenne végre kibeszélni a múltat, azután újra békében élni. Mert ki tudja, mennyi idő van még hátra...*

Éva egyszerre érzékeny és realista ember. Azt mondja, az érzékenysége veleszületett tulajdonság, a racionalitást pedig az élet nevelte belé. Erről már Szent-

endréen diskurálunk, a törzshelyén, a Bazsalikom vendéglőben, ahová rajongott kiskutyájával érkezett. Nyugtázom, hogy amikor egyeztettünk, ő az éttermi látogatást azért is részesítette előnyben, mert *így módom lenne Charlie-t is megsétáltatnom, akinek a kedvenc sétaútvonala éppen erre húzódik*. Nem hagyom ki a poént, hogy először bizony Horváth Charlie-ra asszociáltam...

– Jaj, dehogy! – kacag fel Csepregi.

Az illetendő kutyus ekkor (mint aki tudja, eljött az ő nagy pillanata) jól nevelten bólint...

„Világéletemben a rockért lelkesedtem”

A pizzakemencétől nem messze ülünk, talán ezért (genius loci?!) lehet, hogy most nem a kályhától indulunk el, hanem mindjárt a The Rolling Stonestól:

– Egy interjúban dicsérte a rockereket, az olyan férfi előadókat, mint Mick Jagger vagy Rod Stewart, és elárulta, próbált tőlük némi nyerseséget tanulni, s felvállalni egy vadócabb színpadi megjelenést, mert *„izgalmasnak tűnt, ahogy egy nő fiús attitűdöt mutat a színpadon”*. Biztos, hogy ez nem elírás? Hiszen Csepregi Éva sokunk szemében a nőies elegancia jelképe, de semmiképpen sem a magyar Joan Jett vagy a magyar Annie Lennox. Akik ugye évtizedeken át hozták ezt a fiús stílt...

– Világéletemben a rockért lelkesedtem, de az alkatom nem tette lehetővé, hogy kipróbáljam magam rockerként – feleli, majd megmosolyogja, hogy meglepetésemben néhány másodpercre kiesem a magabiztos kérdező szerepköréből. Erre a fokozhatatlant tovább fokozza: – Ha férfinak születek, biztosan rocker lennék! Jagger lehengerlő személyiség. Rod Stewart a szemtelen humora miatt kivételes. Van egy jó gondolat, amit Kocsis Zoli mondott: *„A tanulás a másolással kezdődik”*. Ez abszolút így van. Én is, mikor kezdő énekes voltam, a korabeli sztárokat figyeltem – már amennyire erre lehetőségem volt, mert az egy teljesen más világ volt, internet nélkül. Jagger és néhány rockikon esetében engem a gesztusok, a jól követhető, de mégsem koreografált színpadi mozgásuk ösztönöz. Aki nem csak tv-show-kból ismerte a Neotont, az tudja, mindig volt különbség a két előadásforma között; a színpadon szabadabbak tudtunk lenni, a koncerteken a diszkós hangvétellű dalokat hol csipet rockkal, hol némi dzsesszel *„ízesítettük”*.

Utóbbit leginkább szegény Jakab Gyuri szorgalmazta, aki nagyon érezte és értette a műfajt. (A Neoton 1996-ban elhunyt billentyűse az 1969-ben alakult, a dzsessz-rockos, soulós, funkys hangzás honi úttörő zenekarának számító Winkelmayer Brassnak is tagja volt, két évtizeddel később Louis Armstrong *What a Wonderful World* című örökzöldjét adta elő magyar fordításban.)

– Nekem nagy kedvencem még a Fleetwood Mac! Az általuk képviselt country-rock áll igazán közel hozzám. A Queenért is rajongok. A Green Dayre is felfigyeltem. Hihetetlenül szuggesztívek. Fantasztikus, hogy bárhol járnak a világon, azt tesznek a közönséggel, amit akarnak. Akár százezer néző is érti az üzenetet, s a valós problémákra reflektáló dalok refrénjét simán velük éneklük. Én (ünneprontó módon) a magyarországi underground korabeli „felforgató elemeit” hozom szóba. A Méhes Marietta nevével fémjelzett Trabantot. A Neuroticot. A Szentendréhez ezer szállal kötődő A. E. Bizottságot. No meg a CPG szegedi punkegyüttest. Éva az utóbira utalva kijelenti: *„Engem megfélemlített az a fajta agresszió...”*

„Úgy tekintek a szüleimre, mint hősökre”

Meséli, hogy amikor a Neoton Família itthon tényezővé vált, az addig szinte egyeduralkodó rockmuzsika „hadállásai” meggyöngültek. Egyszeriben helyük lett a palettán. Amikor az underground előtört, a Neoton már a sikerei csúcán járt, ezért kicsit burokból éltek, csak a saját rajongói bázisukra koncentráltak. – A hazai ellenkultúráról akkor keveset tudtam. Tájékozatlan voltam, hiszen Ázsiát jártuk; 1983-ban a *Holnap hajnalig* nyert a Yamaha Fesztiválon. De nem állítom, hogy ránk nem volt hatással ez az egész. Az új zenei áramlatok jelenléte, a folyamatos megújulás egyébként is inspirálja az embert.

Ekkor Éva az eddig példátlan nyugalommal ölében ücsörgő eb halk mordulására felfigyelve, Charlie felé fordul: *„Nem kell pisilned? Nem vagy szomjas?”* Az intelligens négylábú a fejét rázza. Úgy fest, inkább csak közbevetett valamit, de szívesen hallgatná tovább a diskurzust.

A kis szünet kedvez az „időutazásnak”; Évával a gyermekkoráig kalandozunk:

– Apám Abaújszántóról származott. Nyolcan voltak testvérek. Mindannyian fával foglalkoztak, ki így, ki úgy. Volt, aki hintót készített. Innen, ebből a ro-

mantikus környezetből szakította ki őt a hadsereg, a behívó parancs. Politizált is, amiért meggyanúsították, próbálták tönkretenni, de nem hagyta magát. Végül feljött dolgozni Budapestre, a ládagyárba. Ott ismerkedett meg édesanyámmal. Apám szorgalmát elismerték, kislánként folyton azt hallottam, hogy: *„Bezzeg a Csepregi bácsi! Ő aztán tud dolgozni.”* Ki is tüntették mint sztahanovistát (értsd: *„Olyan üzemi dolgozó, főleg munkás, aki a szocialista munkaversenyben a munka legnagyobb termelékenységét, a termelőeszközök kihasználásában és a termelési terv szokásos normáinak túlszárnyalásában a legjobb eredményeket éri el, s fejlettebb munkamódszerét másoknak átadja.”* – A magyar nyelv értelmező szótára.) Később a nehézgépkészítésbe is beletanult. De hiába a sok erőfeszítés, szegénységben éltünk egy szoba-konyhában, Pestszentlőrincen, ahol a nagymama is velünk lakott. Édesanyám is munkás volt, de később az Írószergyárban már irodában dolgozott. Úgy tekintek rájuk, mint hősökre, akik azok közé tartoztak, akik felépítették az országot – említi töprengve, de határozottan.

Csepregi Éva a Ságvári Endre Úti Általános Iskolába járt, majd a Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségizett, 1972-ben. Általános iskolásként zongorázni, később hegedülni járt. Egy évig a Magyar Rádió gyermekkórusában, majd 1970-ben Hoffmann Ödönnél tanulta az éneklést.

– Kulcsos gyerek voltam. Nyaralni sose jártunk, csak strandolni a Palatinusra. De okom nincs a panaszra. Erős családi kötelék volt a miénk, tele szeretettel.

A Kócbabáktól a szöuli olimpiáig

Anyámnak már az óvodában feltűnt, hogy szép a hangom. Valahogy elintézte, hogy Dönci bácsihoz járhasak énekelni, aki kitalálta, hogy növendékeiből énekegyüttest farag. Babits Marcellával és Fábián Évával mi lettünk a Kócbabák. Beneveztünk a *Ki mit tud?* tehetségkutató versenyre, ahol megismert az ország. Amikor Marcella az Apostolt választotta, Pál Éva jött a helyére. Így kezdődött az egész. A Neoton és a Kócbabák – például a *Tessék választani!* rádiós versenyen – együtt játszott, majd összeolvadt a két csapat, létrejött a Neoton Família.

Így leírva persze minden egyszerűnek, egyértelműnek tűnik. A valóságban azonban a sikerhez vezető út buktatókat is rejtett: – Voltak szörnyű emlékeim – sóhajt fel. – Dönci bácsi például szervezett egy szilveszteri fellépést nekem

Dunaújvárosba. Szó se volt arról, hogy majd értem jön egy autó, így lebuszoztam, azután hajnalban igyekeztem vissza az első járáttal. Nagyon magányosnak éreztem magam akkor, amikor az üres buszon ücsörögtem, dermesztő hidegben. Szinte fájt ez a tortúra – teszi hozzá, ma is beleborzongva.

Azután már tekintélyesebb koncerttermekről, nagyobb városokról, korszakos slágerekről, úti emlékekről társalgunk – szinte követhetetlen élménylabirintusba tévedve. Szóba kerül a *Metronóm* '77 könnyűzenei dalverseny és a *Hívlak* című szerzemény, aztán a *Santa Maria*, melyet a hazai populáris muzsika „kis mesterművének” érez, és amely kapukat nyitott számukra Spanyolországban (ahol nem mellesleg egy chilei menekültből zenei producerré vált menedzser segítette őket); mesél az 1979. januári cannes-i MIDEM Fesztiválról, ahol japán impresszárióra leltek; említi azt a zenészt (Barry White) és azt a diszkócsapatot (Santa Esmeralda), akik nélkül a Neoton talán más irányt vett volna; beszélgetünk az 1980-as *Marathon*-albumról, amelyet Venezuelában is kiadtak, s amelyen a híres *Don Quijote* szerepelt. – A lemez sikere Dobó Ferinek köszönhető, aki a törökbálinti stúdióban olyan érzékkel nyúlt a hanganyaghoz, hogy a korabeli lemezjátésszók erre még nem voltak felkészülve, és a tű olykor lerepült a korongról, mert a hanganyagot olyan dinamika jellemezte.

Tíz zenei értelemben is jelentős Neoton-esztendőt számlál, ami utána jött, azzal is ki van békülve, de elismeri: a szintetizátorok előretörése sok fejtörést okozott nekik – nem is beszélve a kilencvenes évekről, amikor Fenyő János, a hírhedt médiacézár intézte egy ideig az együttes ügyeit, „nem a legjobban...”.

Itt megszakítom az emléklavinát, és felolvasom neki Fernbach Erika elemzésének egy részletét („Holnap hajnalig – a Neoton sikerei a Felkelő Nap országában”, <https://beatkorszak.blog.hu/2021/03/29/>).

„Az mindenesetre megállapítható, hogy a Neoton Família távol-keleti sikerei egyszeri és rövid ideig tartó fellángolásnak bizonyultak, azonban a magyar könnyűzene történetében ezek a sikerek mégis mérföldkőnek számítanak, mivel ez volt az első, tudatosan szervezett és épített exporttevékenység, amelyet zeneipari-menedzseri háttér munka kísért végig egy határozott koncepció jegyében.”

– Mi lenne akkor, ha egyszer valaki velünk kapcsolatban is mondana ennyit: bravó? Nem értem, miért kell itthon még mindig megmagyarázni a távol-keleti

sikereket? De ha a szerző így látja, ám legyen! Nyilván nekem más az olvasatom, szerintem a Neoton ügye egyfajta hidat képzett Kelet és Nyugat, a Távol-Kelet és Közép-Európa között.

A *Smile againt* hozza fel példának, amelyből (Newton Family cégér alatt) örökzöld lett Japánban, valamint a *Love is magic* című dalukat, amely a szöuli Soul Song Fesztiválon előadói díjat ért (1986-ban). Azt mondja, Koreában elég zárt környezetben éltek, nagyrészt a szállodában, ezért csak félig-meddig értesült az ottani változásokról, a rendszerváltó folyamatokról, de így se felejt el a fesztiválszínpad mögött felsorakozó páncélos autók, vízágyúk fenyegető látványát (1987-ben). Ugyanakkor élete egyik legnagyobb szerűbb élményének az 1988. évi nyári olimpia bizonyult a dél-koreai fővárosban. Leslie Mandokival közös dalukat a megnyitó ünnepségen adták elő.

A Távol-Keletnek (a Yamaha Fesztiválnak) köszönheti a férjével (Bob Heatlie skót dalszerző és lemezproducer) való megismerkedését is. – Egy időre kiköltöztem a kedvéért Skóciába, Edinburghbe, ahol Elton John cége, a Rocket Records adta ki a *Hot French* című dalomat, amit Bob írt nekem. Hiába. Nem hozott áttörést. Egy idő után nem éreztem magam otthonosan, így hazatértem. De hálás vagyok a sorsnak, hiszen a fiam, Dávid születését ennek a találkozásnak köszönhetem. Amikor ő megjött, három évig nem foglalkoztam mással, csak vele. Nem akartam soha modern nő lenni, megfelelni bármilyen rám kényszerített szerepnek. Azóta arra is ráébredtem, hogy ha az ember idősödik, akkor is szüksége van célokra: hála éppen Dávidnak, aki dobosként a mai Neoton motorja, koncertezhetek. De van egy szívügyem még: a *Fényszóró Kulturális Alapítvány*, amellyel lassan harminc éve a sérült, halmozottan fogyatékos gyermekek, fiatalok, fiatal felnőttek életét segítjük.

És a jól nevelt, kitartó eb, Charlie, ebben a pillanatban vakkant egyet. A jelzés egyértelmű: menni, sétálni, kóborolni kell!

„Igazi Kos – voltam!”

Fotó: Szabó Zoltán Attila

Budapesttől 80 kilométerre, Kecskédre tartok. Az Oroszlányi járásba. A Budaörsi út magasságában még cudar a helyzet. Bús januári délelőtt, ónos esővel, a kocsikarosszériáját kiadós oldalszél terheli. A Vértes és a Gerecse törésvonalában azonban mintha a szeszélyes időjárás kegyesebbre váltana; a lehajtóhoz érve már süt a nap. Innen csak negyedóra Kecskéd főutcája, ahol Danis Lídia, a Jászai Mari Színház Domján Edit-díjas színésznője vár rám az általános iskola előtt. Az épület impozáns. Öles betűk hirdetik az alapítás évét: 1890. Tőszomszédságában a barokk templom magasodik. A település nyugalmat áraszt.

– Előbb egy séta, vagy ülünk be a kedvenc helyemre? – kérdezi Lídia, az otthonosság érzetét szavakba öltve. Nagyot nevetünk, ugyanis megtudom, a séta, amire most a kecskédi Öreg-tó körül készülünk, a kedvenc ebsétáltató terepe. Velünk is tart a bohókás szőrpamacs. Lám, az írói, a riporter és a kutya-sors néhol összegubancolódhat – amit a Csutora nevű puliról regényt író Márai Sándor megállapítása kitűnően példáz: *„Testvéreink ők, s ugyanabban a műhelyben készültek, mint az ember, s értelmük is van, néha bonyolultabb és finomabb, mint a legtöbb embernek”* – írta (Csutora, Pantheon, 1932).

Teó, a könyvtári kutya

Teodor, az eb egyébként igen kameraérzékeny: első szóra vállalja a fotózkodást Lídiával. A kép elég jól sikerül, noha időközben elbújt a nap. (A fotón a félig-meddig befagyott tó tükrén meg-megvillan a fény.) A derék házőrző nemigen tűri a pórázt. A továbbindulás pillanatában Lídia már meg se kísérli a négylábú megrendszabályozását. Lassan azért visszakalandozunk tókerülő sétánk kiindulópontjához, ahonnét vendéglátóm a közeli Oroszlányra invitál. Mint mondja, bejáratos a helyi könyvtárba, az a törzshelye. És nem csak neki!

Hát persze, hogy a nyughatatlan ebnek (is) helye van a kultúrházban. Látva meglepetésemet, a portaszolgálat munkatársa készséggel megerősíti aényt, hogy *igenis léteznek könyvtári kutya*k, majd a könyvtárvezető is örömmel üdvözlí Teodort. S a néhány perccel előtte a tóparton még randalírozó Teó a könyvespolcok alatt, az olvasóasztal egyik sarkánál, Lídia lábánál békében elkvártélyozza magát. Fölötte az *Ókori Lexikon*, arrébb báró Eötvös, Kassák, Grendel, néhány Esterházy-kötet, az asztalvégen kihajtva: az Újnyugat Antológia. „*Vannak órák, mikor a dolgok levetik álarcaikat, mikor a szögletek letompulnak s a sebek észrevétlenül begyógyulnak a csöndben*” – villan be Kassák Lajos regénye (*Angyalföld*, Pantheon Irodalmi Intézet, 1929).

A tanulás az egyetlen út!

Kezdeként a közelmúltról diskurálunk. A *Törzsasztal* című televíziós műsorom felvételén (az Alexandra Pódiumon) őszintén és hosszan mesélt a sopro-ni gyermekevekről, cigányságáról, az útról, amíg eljutott a Vígshíházba, ahol egyszeriben azon kapta magát, hogy akár egyiptomi királynőnek is láthatja őt a publikum. Elárulom neki, milyen sokan nézték a műsort, majd sokan rákerestek az adásra a YouTube-on is. Elismerő e-mailek, dicsérő kommentek érkeztek. Az ilyesmi pedig meglepő, mert napjainkban az égbekiáltó butaságokat szokás díjazni, nem a kerek mondatokat, az őszinte szót.

Lidia ma is, ha csak teheti, saját életútjának tanulságait görcső alá véve, előadásokat tart nehéz sorsú gyermekeknek az Oroszlányi járásban. – Igen, megyek, és ahogy tudom, segítem az egyszerű cigány embereket. A nevelőottho-

nokban élő fiatalokkal is sokat beszélgetek. Igyekszem átadni a tudásomat, a tapasztalataimat. Örökbefogadó szülőknek is segítettem. Semmi vagyok, de legalább igyekszem – fűzi hozzá szégyenlősen. – A saját életemet úgy élem, hogy kis lépéseket megtéve, próbálok segíteni román és nem román. Mert a szegénység, a nincstelenség elfogadhatatlan helyzet. Ugyanakkor az én történetem nem egy kitöréstörténet. Nekem volt szerető családom, áldozatos munkát végző tanáraink, akik megértették velem, hogy a tanulás az egyetlen út, az olvasás pedig igazi örömforrás. Nagyon szerencsésnek érzem magam, nincs okom panaszkodni – szögezi le.

– Anyai ágon csallóköziek vagyunk, édesapám roma zenész volt, de nem ismertem őt – avat be a családi legendáriumba. – A nevelőapám, aki egyszerű munkásemberként rengeteget dolgozott, szeretettel fogadott, mellém állt. Ízig-vérig soproninak vallom magam. A Belvárosban laktunk, tanácsi lakásban, egy műemlékházban. Gyerekként a főtéren szaladgáltam, mezítláb! Nem tagadom, él bennem egyfajta romantika a korszak, a nyolcvanas évek iránt. Az iskolaköpenyem zsebébe rejtett zsíros kenyér íze, emléke velem van – a XXI. században is.

Tizenkét éves koromban azután Peresztegre költöztünk. (*„A község Győr-Ménfőcsanak vármegyében, a Soproni járásban található. A mai település a történelmi Pereszteg falu és Sopronszécsény, németül Sitschen egyesítésével jött létre, 1951-ben.”* – [wikipédia.hu](https://hu.wikipedia.org/wiki/Pereszteg).) Ott is megtaláltam a boldogságomat. A falusi iskolában szerető közegre leltem. Sztereotip roma közegből nézve igazi csodának élt meg, hogy vagyok annyira fontos, s vagyok annyira tehetséges, hogy a magyartanár felkér rá: mondjak el egy Arany-balladát – mindjárt a tanóra kezdetén. Megszámos iskolai ünnepségen is.

Nagyszerű érzés, ha az emberben megbíznak. És a peresztegi vaníliafagylalt is a legszebb emlékeim egyike... Azt hiszem, mikor fölkerültem Budapestre, a nagyvárosba, a meghittség, a falusi romantika hiányzott a leginkább. Az apró települések utánozhatatlan csendje, békéje.

Megedzették a vígszínházi éveket...

Mielőtt kielemeznénk a vígszínházi éveket, az oda vezető egyenes út fontos mérföldköveit is számba vesszük. A soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus

Gimnáziumot, a Líceumot, melynek a dráma-latin szakos osztályában végzett Lídia, majd a Nemzeti Színiakadémiánál eltöltött inspiráló időszak kerül említésre, amit a Színház- és Filmművészeti Főiskola, Hegedűs D. Géza osztálya követett. – Imádom Gézát. Kiváló tanár, sokat köszönhetek neki – fogalmaz már-már elfogódottan, s az egykorvult osztálytársak, játszótársak (a teljesség igénye nélkül: Bartsch Katalin, Hajduk Károly, Herczeg Adrienn, Keresztes Tamás, Kovalik Ági, Papp Dániel, Pető Kata, Tóth Orsi) nevét is büszkén sorolja el.

A vígszínházi esztendőkre vegyes érzelmekkel gondol: – Gyorsan jött a siker, a szakmai elismerések se kerültek el: a legjobb 30 év alatti színész nő díját kaptam meg a Pécsi Országos Színházi Találkozón, a Vig társulata pedig nekem ítélte a Ruttkai Éva-émlékgyűrűt, majd Ajtay Andor-émlékdíjjal jutalmaztak. Hihetetlen intenzitással vettem bele magam a munkába. Úgy éreztem, a sors kegyes hozzám. A lelki megpróbáltatásokkal, ha voltak is ilyenek, igyekeztem nem törődni.

Itt közbeszólok. Eszenyi Enikő, a korábbi színiigazgató, rendező, kolléga el-lentmondásos megítéléséről faggatom. Arról, hogy a sorozatos lelki megaláztatásokról beszámoló pályatársait miért nem vette eléggé komolyan a színházi szakma, s végeredményben: a magyar társadalom? Lídia nem kívánja tovább szítani a tüzet. – Nézd, én megbékéltem avval, ami történt, bár ma sem értem, miért nem tudott nyilvánosan bocsánatot kérni Enikő. Egy biztos, a vígszínházi évek engem megedzettek. Sokáig kerestem ürügyet, hogy eljöhessek. Amikor a nálam fiatalabb páromnak Szegeden szerződést ajánlottak, az nekem is esélyt adott az újrakezdésre.

„Lehetnék-e ennél jobb helyen?”

Volt mire hivatkoznom. Meg tudtam végre okolni, miért jövök el egy olyan színházból, ahol sorban kapom a fontos feladatokat. Volt persze más oka is ennek. Amikor megszületett a kisfiam, s egy napfényes napon a babakocsit tolva sétálgattam a mesés Szent István parkban, arra gondoltam, lehetnék-e ennél jobb helyen? Nemigen – gondoltam először. Azután ráébredtem, hogy mint művész ugyan a helyemen vagyok, s mint családanya is az életem legszebb hónapjait élem át, mégis földrajzi értelemben hiányérzetem van. Hiányzott a

vidék. Újra át akartam élni, hogy egy kisebb helyen létezem, ahol közelebb van hozzám a természet.

Elhagytam Budapestet – Szegedért. Ma se bánom! Juronics Tamás művészeti igazgató nekem is szerződést kínált. S az ő jóvoltából álomszerepek sora várt: Curley felesége az *Egerek és emberekben*, Vizyné az *Édes Annában*, a *Makrancos Kata*, Natalja a *Három nővérben*, Tourvelné a *Veszedelmes viszonyokban*, Hedda Gabler. Atyaég! A búcsú is felejthetetlenre sikerült: Füst Milán *Boldogtalanok* című művének Rózájaként hagytam ott a napfény városát.

Az addig szunyókáló Teó (kiváló dramaturgiai érzékét igazolva) itt felkapja a fejét, azonnali figyelmet kér. Rövidet vakkant, ami annyit jelent, megszomjazott. Lídia pedig szalad is a csaphoz. Teó kortyol, majd láthatóan elégedetten veszi tudomásul, hogy *neki mindig igaza van*, hát visszapihen, nagyot nyújtózik a könyvtár padlóján. Folytathatjuk a társalgást:

– Öntudatos vagyok, de nagyon. Kicsit önfejű is, meg későn érő típus. Igazi Kos – voltam! – jegyzi meg mosolyogva Danis Lídia, utalva ezzel az egész eddigi életére jellemző, sokak szemében néhol megfontolatlanságnak tűnő bátorságra, elszántságra, vagányságra, bár finoman azt is jelzi, hogy nyughatatlan énjétől időközben megszabadult. – A helyemen vagyok! – állapítja meg.

Persze az út Szegedről Oroszlányra, majd Kecskédre nem volt akadályok nélküli. – Egyszer csak elhatároztam, hogy odaköltözöm, ahol az első férjem családja élt. Nem volt oroszlányi kötődésem, de valami azt súgta, itt megtalálom a békét. Számomra a fiam boldogsága az első, a karrierem másodlagos. S mivel tudtam, hogy egy élhető, kellemes környezetbe kerülünk, vállaltam a kockázatot. Eleinte munkám se volt. Azonban mit tesz a jóisten, a semmiből Tatabányán, tehát a szomszédunkban egy olyan színház szerveződött, amelyet abszolút a magaménak érzek, ahol Crespo Rodrigo, az igazgató egyszerre ösztönző, művészi értelemben vonzó és emberséges közeget teremtett. A helyemre kerültem – a színházban is!

Teodor elégedetten ébred.

Nagykovácsi. Kánikulai délelőtt. Meredek út vezet föl Herczku Ági és férje, muzsikustársa Parov Nikola házához, kertjéhez. Nem először járok náluk, de mindig örömmel szakadok ki ide, mert bár a környéket telezsúfolták már lakóparkokkal, hivalkodó dácsákkal (kortünet, korszellem, kóreset...), az általuk megálmodott, kőről kőre „kirakott” épület barátságos, emberléptékű jellege fennmaradt. Minden apró részletet kényes ízlés formál(t). Fölöttünk szőlőlugas, mögöttem almafa. Néhány méterre: búbos kemence. (A nyári kánikulában persze üzemén kívül!)

Ági kitűnő háziasszony. Érkezésemkor bőséges reggelivel fogad. Nem is hagyom ki a poént, hogy (Krúdy hősére, Szindbádra utalva) Latinovits Zoltán modorában fel ne tegyem a kérdést:

–Hát, *mi jót eszünk, iszunk ma, drága fogadósné?*

Ági kacag, majd feltárja a reggeli kulisszatitkait. – Nálunk a főhős a paradicsom. Van tojás alakú, van ez a kicsi, kerek, és most kezd érni az a *bazi nagy amerikai* fajta, ami a kedvencem. Beszereztünk egy hamar összeszerelhető, kis üvegházat. Elképesztő, mennyivel nagyobbra nőnek abban a zöldségek. De kóstold meg a Mester László Pintyő-féle békési vastag kolbászt is! Kukorica-

csuhéval füstöli – lát el további érdemi információval. Azután a (hamarosan újra *az István, a király*ban Réka szerepét magára öltő, de e percben még a fogadósne szerepében tündöklő) művész szárított medvehagymás fűszerrel és magvakkal szórt bolgár céklasalátáját, Indiát idéző lencsefőzelékét kínálja kóstolásra. Pirításért, szilvaléért, kávéért, tejért is elsiet. Roskadozik a kerti asztal.

Kis pénz, kis terc...

Nem titkolja, hogy mindennek szereti megadni a módját. Maximalista éneken, táncban, népzeneben, jazzben, kortárs zenében, reggelikészítésben is. Ezért bosszantja úgy, amit maga körül lát, ami a kultúra világában folyik. – Gyakran azt érzem, sokaknak, köztük sok kultúraszervezőnek sem szívügye ez az egész. Kipipálni a rajnaplót, ennyivel be is érik. Én pedig (énekesként) eszköz vagyok a játékukhoz. Fásultságot érzek - szinte mindenhol. Meg inkompetenciát. Ebből következik a „jó lesz az így is”-hozzaállás, ami döbbenetes károkat okoz. Sajnos, rengetegen dolgoznak úgy a kulturális szférában, hogy nem oda-válók, hogy nem látják át az alkotás folyamatát, hogy bár papírjuk van, érdemi tapasztalatuk, tudásuk semmi. A középszer tündököl. A nemzeti értékeket pedig kevesen képviselik szívvel-lélekkel. Őket jobbra el se ismerik, meg se fizetik igazán – rögzíti, majd hűtött bodzaszörpöt tölt a poharamba. Elárulja, hogy fellépéseinek száma megcsappant, de ezzel nincs egyedül. – Nem fogok senki kedvéért haknizni. Aláígérni se vagyok hajlandó. A zene nem lehet alibi. Van az a szituáció, amikor inkább itthon ülsz, és nem keresel pénzt. Tudod, kis pénz, kis terc – idézi a szakmai mémet egyáltalán nem panaszos hangon, inkább megmosolyogva azokat, akik ebben a zavaros világban most „nagyon élnek”. De most is vannak nagyszerű emberek által létrehozott kitűnő kulturális kezdeményezések. Ilyen a Kiscsősi Pajtafesztivál...

Témát váltunk. Ági kérésemre sorra veszi gyermekkorá állomáshelyeit: „*Sátorajáújhely – Sárospatak – Miskolc*”. – Balerinának készültem, táncosnő akartam lenni. Nyolcéves koromban aztán felutaztunk Édesanyámmal és nagymamámmal Budapestre, felvételizni a Balettintézetbe. Az első rostán kiszórtak. Indoklás nélkül. Sokáig bántott. De nem engedtem el a dolgot. Amikor a Miskolci Egyetemre jártam történelem szakra, akkor is ott bujkált bennem a tán-

colhatnék, Kónya Erzsikénél színpadi tánccal, a Vian Klubban a táncházban pörögtem. A Szinvavölgyi Néptáncegyüttest kísérő Orosz Sanyiékkal itt ismerkedtem meg, velük párszor már felléptem (mint népdalénekes).

De azután jött a Honvéd Együttes, ahová – kései gyermekkori álmomat megvalósítva – táncosnőként sikerült bekerülnöm, így megint második polcra került az éneklés. Ennek ellenére Novák Ferenc „Tata” azonnal ‘beszerezett’ a Honvéd Táncszínház zenés darabjaiba, vagy ha például Szvorák Kati valamiért nem ért rá, a Honvéd Férfikkal közös műsorában én helyettesítettem, és jöttek a fellépések sorra: rajtuk kívül a Hegedős Együttessel, Vasvári Paliékkal, Borbély Misiékkal, DJ Palotaival, Bornai Tiborral, az Ökrös Zenekarral és nem utolsósorban Nikolával. Rengeteg vektor abba az irányba terelt, hogy az én utam az éneklés.

Naplegendán innen és túl

Élete fordulópontjának a *Naplegenda* előadását tartja. („*Friss, kreatív, szellemében XXI. századi táncszínházi előadás, amely a művészet sajátos eszközeivel jeleníti meg a Nap kultuszát, életünkben betöltött szerepét, égi útjának és az emberi élet menetének, fordulópontjainak kapcsolatát. A koreográfus, Mihályi Gábor a magyar és a közép-kelet-európai néptáncok legdinamikusabb, legsodróbb erejű motívumait ötvözte és állította színpadra a Magyar Állami Népi Együttes közreműködésével. A produkció zeneszerzője, a Riverdance szólistájaként világot járt Nikola Parov a kelet-európai népzenei tradíciókból táplálkozva új, eredeti zenei világot teremtett, melyben a szaxofon, a dobok, a rézfúvósok és a hegedű hangzása tökéletes harmóniát alkot*” – Port.hu). Ekkor szűnt meg a ‘félig énekes, félig táncos’ státusza. – A Hagyományok Háza akkori vezetője, Kelemen László (aki az első népzenei szólólemezemet szerkesztette) egyértelművé tette, hogy énekesként számít rám. Így átigazoltam a Magyar Állami Népi Együtteshez, ahol nagyobb szabadságot kaptam (elfogadták például, hogy a munka mellett esztétika szakra járjak), de sokoldalúbbnak is kellett lennem. Mihályi Gábor, a MÁNE vezetője és koreográfusa a tánckar zenei korrepetálásával, alkalmasint zenei szerkesztéssel és zeneszerzéssel is megbízott, így elindult egy sok-sok évig tartó, egyre szorosabb és hihetetlenül gyümölcsöző kap-

csolat a zenekar mellett a tánckarral is. Többszörösen megugrották a lécet, amit eléjük tettek – mondja büszkén.

Ági a nyári forróságot valamelyest oldó ásványvízkortyot követően egy matematikapéllda megfejtésére vállalkozik: – Hat évet töltöttem a Honvédnál, tizennégyet az Államiban. Ezalatt rengeteg „külsős” produkció, lemezek, szólóalbumok, koncertek, turnék. Szénné utaztam magam... Negyven körül lehettem, mikor a biztosnak tetsző útról letértem, szép keretes szerkezetben: a Naplegendát énekeltem elsőként az Államival – és utoljára is. Vendégként még visszajárok „*Naplegendázni*”, de tagként ezzel búcsúztam az együttestől a Művészetek Palotájában. A szabadúzás mellett döntöttem. Mindeközben beiratkoztam az ELTE ének-zene szakára, ahol szinte egyidejűleg felkértek a népzene tantárgy oktatására is, így vicces módon egyszerre lettem tanár és diák.

Lelkesen meséli (immár a Zeneakadémia óraadó tanáráként), hogy van esély arra: a népzeneegyűjtés gyakorlati órák keretében (terepmunkaként) része lesz a tanmenetnek. – Örömmel vennék részt ebben – nyugtázza. - Mert tudom, mi csoda értékeink vannak még mindig, amelyeket testközelből kell megismerni, feldolgozni és közkinccsé tenni.

Példákat említ – az elmúlt két évtized gyűjtőútjairól. Megemlékezik két szívéhez különösen közel került énekes asszonyról, a kalotaszegi *András Jánosné Gergely Erzsi* „*Erdeiről*” és a magyarszováti *Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mariskáról*. Azután (szerencsénkre) jelen időben fogalmazhat: „remélem, hamarosan vissza tudunk menni Visába, *Papp Samu* bácsihoz és Mérába is *Marozsán „Harmatos” Józsefhez*. Tőlük nem csak az éneklési technikákat lehet elsajátítani. Az alázatot, az emberséget, a pillanatnyi érdeken felüli létezést is. Ajánlom mindenkinek...”

„Réka szerepe nagy ajándék”

Az időről, a változó világról, a celebek térnyeréséről, a közösségi média térhódításáról beszélgetünk tovább, újabb ibriket töltve tele kávéval. Ági bevallja, hogy *elporladóban az egója*. – Hidegen hagy a celebvilág. Azokat az embereket se értem, akik éjjel-nappal posztolnak, akik lájkvadászként veszik filmre a nyaralásukat, akik bármilyen lényegtelen hülyeséget megmutatnak az életükből a

közösségi média felületein. Nem szeretem az indiszkréciót egyébként sem. Hát még az önfényezést vagy a kéretlen ventilálást. Szeretem megválasztani, kikkel tartok kapcsolatot. Csapatjátékos vagyok. Az *egész* együtt érdekel! Terveimnek csak a pénztelenség szab határt – említi a jelenkor sajátos kulturális közegén újra felderülve.

– *Mi motivál még?* – vetem közbe.

– Csakis az, hogy azt tehessem, amit akarok, amit a szívem diktál. Az üzembiztost messzire kerülöm. Az *István, a király*ban Réka szerepe nagy ajándék nekem. Gyerekként rajongtam azért, amit Sebestyén Márta képviselt. Az ő hangja ösztönzött arra, hogy utánajárjak, mi is az *igazi* népzene. Sosem hittem volna, hogy valaha elénekelhetem azt a szerepet, ami egykor elindított ezen az úton. Bár az életemben szinte minden többéves késéssel érkezett meg. A tánc. Az éneklés. A diplomák. A házasság! A Réka szerep is. Sebaj, boldogan vállalom, hogy én egy túlkoros Réka vagyok!

De félre a tréfával – szerintem ezen a pályán sokat köszönhetünk Mártának. Magát a népdalénekesi pályát is inkább női szerepként azonosítjuk. (Talán az ő nemzetközi sikere, legendája miatt is.) Pályám során, akik *jelenségek* voltak, akár táncosként, akár koreográfusként, rendezőként, zenészként vagy színészként, arra inspiráltak, hogy ne érjem be a jól-kinéző-szépen-éneklő szerepkörrel. De ez felelősséget is jelent. Új lépések várnak. Hiszem például, hogy az *aktív színpad* – *passzív befogadó* szerepköröket meg fogjuk haladni. A koncertszerű előadások helyét egy közvetlenebb, személyesebb, másfajta együttlétnek kellene átvennie. Erre próbálok évek óta haladni, a közönséget megszólító, bevonó előadásokkal, ahol az együtt éneklés csak egy része ennek a megközelítésnek. Akkor talán a sok fölösleges holmi, kacat, a kényszerposzt, de legfőképp a fel-színesség is kimegy majd a divatból...

Sohase mondd, hogy soha!

A Vérmezőn a Vagon kerti placcon egy pikoló világos meg némi fekete mellett beszélgetünk tájról, tájsebekről, Budáról, Cinkotáról, Mátyásföldről, a Papír utcáról, a *külvárosi kockaházak romantikájáról*, a Balaton csendjéről és a Balaton környezetét újabban bedarálni látszó, éppen a békét és a csendet felváltó lakóparkhalmozó csatazajról, valamint Etyekről, a filmiparról, a *Borgiák* című sorozatról, amelyhez tájépítésként, a tájat a filmprodukció elvárásaihoz alakító szakemberként kapcsolódott Kézdi Kriszta. Munkája során meg kellett tanulnia a filmesek nézőpontjából, a kamera látószögéből szemlélni a természetet, s a történelem korábbi korszakainak megfelelő vagy ahhoz hasonlító atmoszférát, környezetet teremteni.

A lovasjelenetek talaját különösen nehéz kihívásnak tartja. Hiszen ha nagyon mély a homok, abban nem lehet látványosan/filmszerűen vágózni. Ha túl sáros, az se biztos, hogy megfelel az aktuális produceri/rendezői elképzelésnek. Olyan is volt, hogy egy reklámfilm kedvéért 8000 szál vörös rózsából kellett

neki és a csapatának szőnyeget alkotnia. Sós-kúton pedig az elhagyott bányakatlanban középkori hullaégető létrehozására vállalkozott. Volt lehetősége a reneszánsz kastélyok környezetét is imitálni; egy-egy részletében újragondolni Toscanát, a Loire-völgyét. Róma főterének kialakítására szintúgy jó szívvel emlékezik. – Látványtervek, forgatókönyvek alapján dolgozunk. Sokszor egy-egy feladat fél éves előkészítő munkát igényel, ami után két hónapot vesz igénybe maga a forgatás – magyarázza.

Jeremy Irons kedvenc bokra

Formára nyílt sövények, impozáns citrusfélék, keménylombú növények, pálmák közt telt filmes pályafutása, amelynek mókás epizódjai, pillanatai is akadtak. – Megtiszteltetésnek vettük, hogy amikor ő azt hitte, hogy mi nem látjuk, Jeremy Irons épp a mi bokrunkat pisilte le – avat be a *Borgiák* kulisszatitkaiba Kézdi Kriszta, de rögvest hozzáfűzi: a sorozatban VI. Sándor pápát alakító Oscar-díjas színművészben kedves, normális, viselkedésében egy nagylelkű angol arisztokratákat idéző embert ismert meg, ezért most lelkiismeret-furdalása van, hogy kibeszéli...

Tata, az élővizek városa is szóba kerül. Azon belül az Angolkert. Nem véletlen, hogy a Cseke-tó menti helyszínt, amelyet platánfa, jegenyenyár, nyugati ostorfa, csüngő vérbükk, szomorúfűz és vadgesztenyefa díszít, s Magyarország első tájképi kertjeként tartják számon, újabb és újabb stábok nézik ki maguknak. – Egyszer Tatán olyan sövényt alakítottunk ki, amelyen a kamerának, az operatőr elvárásainak megfelelő tempóban (se túl lassan, se túl gyorsan) kellett átsétálnia egy őznek. Hát nem ment könnyen – folytatja változatlan jókedvvel.

A Papír utca romantikája

S ha már az emlékek kerülnek előtérbe, felidézi gyermekkorát. – Pesti lány vagyok meg budai is, de az édesanyám családja Monostorapátiból származik, így a Balaton mindig a második otthonom volt. (Ma már az első.) A Kapás utcában éltünk, közel a mai Millenáris Parkhoz, amely egykor a Ganz Vilamosági Műveknek adott helyet. Szerettem ott lenni, de az élet úgy hozta,

hogy átköltöztünk a Papír utcába. Hetvenes évekbeli kockaházban nőttem fel. Negyedórára volt a sulis. Gyümölcsöskertek és betonházak, kis kertek, fűtató Ikarus buszok, játszóterek – minden egymás mellett, minden a közelben. Cin-kota még nem tartozott Budapesthez – említi rácsodálkozva.

– Később újra Buda következett. Az Utas utca meg Gazdagrét. Mindenhol feltaláltam magam. Csak akkor jöttem zavarba, amikor a továbbtanulásról faggattak. A *majdnem Commodore-korszakban* a Bláthy Ottó Titusz Műszaki Szakmunkás-, Szakközépiskola és Gimnáziumba iratkoztam be informatika szakra. Megúsztam választásnak gondolom. De az általános iskola szuper környezete, a sporttagozatosok vidám élete után (apropó, versenyszerűen kosaraztam!) viszsza-lépésnek éreztem a dolgot. Egy kiváló matektanár azonban átsegített a nehézségeken. Ha a tanulás nem is kötött igazán le, a bulizást élveztem. A Kaplár söröző lett a törzshelyünk.

Tíz éven át nem érdekelt, mit tartogat a jövő. Az Oktogonnál egy kocsmában, a Vespában pultoztam, felszolgáltam. Bár szülői kérésre elvégeztem a Közgázt, nem akartam ott folytatni. Elköltöztem. Önállósodtam. Ekkor hal-lottam először a tájépítész szakról a KEK-en. Akkor még peremszakmának számított, de nekem megtetszett, mert művészi vénát igényel, ugyanakkor hangsúlyt kap benne a matematika, a logika, a térlátás is. A legpolihisztorabb szakmának érzem ma is. Ráadásul kevesebb kötöttséggel jár, és a szabad le-vegőn végezhető.

Kézdí Kriszta nem tévedett. A tájépítészet – Dömötör Tamás megfogalmazá-sában – *nem más, mint a természet és az ember között megszakadt kapcsolat újjáépíté-se, illetőleg az erre irányuló törekvés*. S ahogy a klímahelyzet tragikussá válik, úgy kap mind nagyobb hangsúlyt ez a munka, amelynek a „diszciplínája megkér-dőjelezi a romlatlan természet létezését, alaptézise szerint a tájalakító ember az ipari forradalom beteljesedésével az érintetlen természet mítoszát végérvénye-sen lerombolta, de tetteinek egyik legfőbb mozgatórugója mégis eme tökéletes harmónia utáni vágy (az *elveszett* paradicsom újraalkotása) maradt. Tevékeny-ségének vonzata a természetnek az ember önképére történő formálása, amely korszakonként változó formákban és funkciókban nyer teret” – <http://www.lelegzet.hu/archivum/2008/02/3524.hppp.html>)

Mond néhány üdítő példát. London, Madrid átalakulását. Bécs Duna-szigeti vizes játszóterét (Donauinsel). – Roberto Burle Marx (1909–1994) látásmódja közel áll hozzám – konstatálja. – A riói Copacabana promenádja, Kuala Lumpur központi parkja, Sao Paulo fejlesztése egyaránt „marxi tézis”...

A hajnali pára – eloszlóban?!

Kézdi Krisztina Budapest modern építészetéről, közparkjaink állapotáról is (markáns) véleményt alkot. – Nézzünk körül csak itt, a Vérmezőn! A területet először 1820-ban parkosították. Szemben a Déli pályaudvar! Vajon miért nem érdemel annyit, hogy legalább a kijárt utakat – mutat az egyik közeli csapás felé – rendbe tegyék? Ez csak az én szememet zavarja? Vagy ott a Váci út. Kassák Lajos Angyalföldje. Ipari műemlékek sorával. Ki és miért ad engedélyt azok lerombolására? Vagy ott a Mol új székháza. Katasztrófa! Ahogy az is, amit most csinálnak Újbudával, Újpesttel. Lakóparkok születnek, a zöldfelületek száma közben drámaian csökken.

Kriszta aggódva beszél a 21. század Budapestjéről, de a jelenből hamarosan újabb régi „csapások” felé vesszük a társalgás irányát. Hollandiáig „utazunk”. – Sok időt töltöttem el Rotterdamban. A szerelem vitt oda. Kezdő tájépítésként inspiráltak az ott tapasztaltak. Zöldfelületeikkel könnyedebben, mégis figyelmesen bánnak. – Hollandiából ennek ellenére hazatért. – Az első hazai munkám egy biológiai szennyvíztisztító céghez vezetett. Kistérségi fejlesztésekre specializálódtak. Kriszta belelendül a szakmai kérdésekbe; elismerően beszél Nőtincs három települést kiszolgáló kommunális szennyvíztisztítójáról, Kisdorogról, Nyírmadáról, Tevelről is pozitív példákat hoz. A nagytétnyi Harbor Park szennyvíztisztító berendezését azért méltatja, mert „a kompakt vasbeton műtárgy egyúttal a típus üvegház hordozószerkezetét szolgálja”.

– Kulcskérdés az élővizek rehabilitációja – jegyzi meg, miközben belehörpöl a Vagon feketéjébe. A hajnali pára eltűnését mint aggasztó jelet értékeli. – Napi tapasztalat sajnos. Amióta úgy döntöttünk, hogy a Balaton-felvidékre, Dörgicse szőlőhegyére költözünk, érzékenyebben figyelem a természetet – állítja.

Elmeséli, hogy férjével egy közös filmes munka során ismerkedett meg. – Titkos szerelemnek indult, én voltam a főnöke. Nagyfiunk a férjem első házassá-

gából született. A közös kislányunk hét évvel ezelőtt érkezett. Békében élünk. Egy 100 éves pincére kétszobás, nagykonyhás házat építettünk, amit azóta is bővítünk, formálunk. Vaddisznók, őzek, szarvasok, lovak a szomszédaink. Saját élelmiszer-szükségletünk felét mi termeljük. Gyógynövényeket szedek. Lekvárt, pálinkát főzök. Kosarat fonok, szőni járok. Nehéz a paraszti élet, még mindig nem vagyunk jó gazdálkodók. De a várostól sem szakadtam el. Falun városi vagyok, a városban vidéki. Jó ez így!

– *Nem hiányzik a filmes közeg?* – vetem közbe némileg ünneprontó módon.

– Néha igen. Kicsit. Bár nem tervezem a visszatérést. Azért ki sem zárom, hogy egyszer..., mégis?

Kézdí Kriszta az órájára mutat. Nyár van, a vonatok késnek. Jó lesz indulni. Mielőtt elköszönne, a legendás James Bond-mozi címével felel:

Sohase mondd, hogy soha!

Kiss Inez Zaida

„Maradjunk abban, hogy ez iparművészet!”

Kiss Inez Zaida többre becsüli az otthonosságot a divatos felszínességnél. Jobban becsüli a „nagy mama kosztját”, a szeretettel elkészített fogásokat, az ízlésesen progresszív (fúziós) konyhát, mint az arcátlan árakkal bűvészkedő, a gondosság hiányáról árulkodó jellegzetes vendéglátós hozzáállást. A (zsíros) profit becserkészése helyett alkotni szeret. – Nem is mindig az étel szimbolikáját nézem, a gasztronómiai élmény vonz igazán. Az intuícióimat követem, kóstolok, kísérletezek – avat be konyhai hitvallásába a Michelin-ajánlást kapott Zincenco Kitchen lakásétterem társalapítója, aki Budapesten, a Szlovák kocsmáról ismert Bihari utcában alakította ki a modern pesti gasztronómia nemzetközi figyelmet kiváltott apró fészket.

Zaida, akit a Guide Michelin („francia étterem- és szállodakalauz, amelynek Michelin-csillagnak elnevezett elismerése a tökéletesség nemzetközi szimbólumává vált a szakácsművészet területén” – Wikipédia) az év fiatal séfjének választott, jó ide-

ig ellenszélben navigálta/kormányozta a maga kis vitorlását a vendéglátóipar tengerjárói, luxusjachtjai között. Mialatt az étterem ablak melletti, gondosan megvilágított asztalánál helyet kínál, mosolyogva konstatálja, hogy mára azok a hazai szakírók is jegyzik őket, akik a Michelin-díj odaítélése előtt rájuk se hederítettek.

– *Mégis mire hívatkoztak? Miért nem volt érdekes számukra az, amit te képviselsz?*
– tudakolom, s közben a szemközti falon elhelyezett képek egyikére sandítok, amelyről szűrös macskaszemek néznek vissza rám.

– A drága konyhatechnológia, a komoly konyhai kapacitás hiányával magyarázták, hogy 2018-tól öt éven át nem érdekelttem őket – feleli Kiss Zaida elnéző mosollyal, akinek a hasonló utat bejárt francia női séf, Anne-Sophie Pic a példaképe. Igaz, inspirálja a szláv, a magyar konyha is, természetesen az ázsiait is nagy becsben tartja, de a 21. századra (jórészt a bevándorlóknak köszönhetően) jelentős fejlődésnek indult brit/angolszász vendéglátói felfogást, a helyi farmok gasztroforradalmát szintúgy megsüvegeli.

„Hiszek az egyszerűségben”

Az idei évre a Millenárison, a Gourmet fesztivál Gourmet Akadémiáján már nagyot fordult a világ. Zaida, igazolva, hogy nincs lehetetlen, az ilyen fennkölt programokon szokásos polipmajszolás vagy önfeledt libamájhabzsolás helyett a legpóriasabb (legrettegettebb?) iskolai menükosztok egyikét, a finomfőzeléket gondolta újra. A siker pedig nem maradt el. – Hiszek az egyszerűségben, a hagyományos ételekben. A tökfőzelékben például, amelyet új fogásként most fogok az étlapunkra tenni – nyugtázza. Zaida szerint a hazai gasztronómia sokat fejlődött az elmúlt években, de még mindig van min változtatni. Mint mondja: a köznapi igénytelenség és a sznobizmus egyszerre „szedi áldozatait”. – Megdöbbenő, hogy Magyarország nemzeti étele a gyros lett. De az sem helyes, hogy sokan azt képzelik, csak az lehet igazán ízletes, ami drága, ami rátarti, ami kellőképpen *fancy*.

Zaida a francia kultúra, a francia gasztronómia szellemiségét, befogadó közegét dicséri. – Ott ismeretlen kifejezés a gyerekmenü. Életkortól függetlenül lehet kalandozni, kóstolni, ízlelni. Nagyon tetszik nekem, hogy van olyan

neves séfjük, aki azt hangoztatja, hogy *nem harap a spenót!* Igen, a bátorság, a játékoság, a fantázia, a hagyományok ismerete egyaránt fontos, amikor konyhaművészetről beszélünk. Ámbár én a művészet szóval óvatosan bánnék. Maradjunk abban, hogy ez iparművészet!

Egy arab hercegnőről kapta a nevét

– Eléggé érzelmes és érzékeny személyiség vagyok – tér át némileg váratlanul a szakma vizsgálatáról az önvizsgálatra. – Sokat meríték a gyermekkori emlékeimből. A nevem muszlim eredetű, de bennem nem arab, hanem szerb és bunyevác vér csörgedezik. Születésemkor édesapám egy általa olvasott könyv szereplőjéről, a Sevillában élő híres hercegnőről kívánt elnevezni, de mivel addig ilyen nevet nem jegyeztek be Magyarországon, külön kérvényeznie kellett, hogy megkaphassam. Hálás vagyok a döntéséért.

A szüleim két, egymástól teljesen különböző világból érkezve ismerkedtek össze. Az apai ág szegénysorban élt, nagyapám félárva volt. Nagymamám, aki gépíróként helyezkedett el, a XX. század háborús környezetében sajátította el a bármilyen helyzetben való talpra állás képességét. Amikor gyerek volt, a testvéreivel találtak egy gránátot az aknamezőn. Hazavitték és betették a sütőbe, ami ott fel is robbant! Ő megúsza a borzalmas balesetet. Olyan is megesett, hogy úgy próbált meg zongoraleckéket venni, hogy pénz hiányában tojást kínált cserébe.

Az anyai a bánsági, bunyevác ág. Mária Teréziától kaptak nemességet, de a második világháború után kuláknak nyilvánították őket. Azonban talpra álltak, az anyai nagymamám nemesi származású volt, a paradicsomnemesítő intézetben helyezkedett el, az apai nagyapám eközben belügyminiszter-helyettesi rangig vitte. Képzelheted, milyen érdekesen viszonyult egymáshoz a két család. Az egyik elveszített mindent, a másik meggazdagodott. Népszínház utca kontra Rózsadomb. Egymást vádolták, de rivalizáltak is. Én ebből az egészből kicsi gyerekként nem sokat értettem. A szép emlékek maradtak csak meg. A nagymamák főztjei, a lekvárok, a befőttek, a húsok, a köretek mennyei íze, a paradicsomok zamata valahol elraktározva a tudat alatt. Ha belegondolok, logikus, hogy séf lettem...

Zaida szerint a családja művészi beállítottságú, és édesanyja, valamint az édesapja abban mindenképpen egy húron pendülnek (noha rég elváltak egymástól), hogy különcök. Büszkén meséli, hogy édesanyja mostanság kínaiul tanul, amúgy zongoraművész, zeneszerző, aki bejárta a világot. Édesapja örök lázadó, zeneszerző szakot végzett. A Zeneakadémián ismerkedtek össze. Felkacagva teszi hozzá: „a mai napig lázad a mintaélet ellen. A konvenciók ellen. S persze nőcsábász!”

Zaida zongorázott, hegedült, gitározott, a húga fuvolista. Az öccse is művész, grafikusként keresi a kenyerét. De Zaida iskolaévei az inspiráló családi környezet ellenére sem sikerültek a legszebbre. – Nehéz erről beszélni. Sok értetlenséget, kevés megértést, figyelmet tapasztaltam. Állandó vágyam volt, hogy beilleszkedjek, de sehogy se sikerült. Több iskolát váltottam. Az egyik esetben azért, mert éjjel felsikoltottam, hogy *jön Erika néni, és kitépi a lapot a füzetemből*. Amikor ezzel szembesültek a szüleim, elvittek egy másikba. De onnan is szinte kimenekítettek. Azután a következőből is eljöttem. Végül egy Waldorf-iskolában találtam magamra Kispesten. Ott már barátokra is szert tettem...

„A konyha nehéz terep”

A budapesti iskolaévek kínjaiért külhoni vándorlásai kárpótolták őt. Zaida hosszasan mesél az Egyesült Királyságban átéltekről. A takarítói, szobalányi feladatokról, a konyhai kisegítői munkákról. Ahogy az első férjével összekapaszkodva, lépésről lépésre haladtak a céljaik felé. Mígnem a maga által frissen sült kenyérral és csokiszüflével meggyőzte az olasz származású főszakácsot, hogy helye van mellette a Cotsworld House konyháján – „messze vidéken, egy 600 éves ódon épületben, egy angliai szállodában”.

– Habár a családi életben azt tapasztaljuk, hogy a nő az, aki táplál, a profeszionális gasztronómia a férfiaknak kedvez. A konyha nehéz terep, fizikai erőt igényel. Ezért ahhoz, hogy elfogadtassam magam, bizonyítanom kellett, hogy terhelhető vagyok. Sikerült, befogadtak.

Kiss Inez Zaida Michelin-csillagos éttermi környezetben pallérozódott. Bejárta az öreg kontinenst és a ködös Albiont. Elismert séfként mégis a nehezebb utat választotta. Hazatért. – A magam békés szigetét szerettem volna itt felépí-

teni. Mert én soha nem voltam versengő típus, az üzletasszonyi szerep is elég távol áll tőlem. De jó kis csapatot alkotunk. Az üzletet Igor, az első férjem mint az üzlettársam vezeti. A második férjem pedig igazi társként áll mögöttem. Bár a koronavírus-járvány nekünk is sok gondot okozott, talpon maradtunk.

S legnagyobb meglepetésemre egyszerre csak e-mailben értesítettek, hogy inkognitóban nálunk jártak a Guide Michelin ítései, majd azt is megtudtam, hogy az év fiatal séfjének járó díjat nekem ítelték. Hát, őszintén szólva, eltartott néhány hétig, mire felfogtam, ami történt. És nem sírtam! – fúzi hozzá vidáman, szinte kislányosan.

„Előfordul néha, hogy olyan elevenen élünk át mindent az álom és a valóság határán, hogy nem is tudjuk eldönteni, mi történik velünk.”

Murakami Haruki

*M*a is emlékszem arra az ijesztő nyári „lubickolásomra”, melyet Gödtől nem messze, Verőcemaroson, a dunai szabadstrandon éltem át. Lehettem úgy 12 esztendő, és a nálam két évvel idősebb, nyurgább és jobban úszó jó barátommal két örületes futballmeccs (az elsőt még reggel a kismarosi táborban, a késő délutánit már a verőcei nagypályán teljesítettük) között úgy döntöttünk, csobbanunk egyet.

Nyár volt, észvesztő kánikula. Dél tája. Leszaladtunk hát a partra, ahol meglepően sokan voltak. Többen, mint máskor, többen, mint amihez hozzászoktunk. De mi egy gyors zuhanyozás után már kerülgettük is a tömeget, a matracokat, a fejünk fölül a vízfelszínre jókora csattanással érkező strandlabdákat. Hamar a bójáknál találtuk magunkat. Ahonnét visszafelé, a partig beterveztünk egy tempós versenyt. Én azonban féltávon lemaradtam, s ma se tudom, miért, elveszni éreztem az erőmet. Csapdostam, pánik vett erőt rajtam. A cimbora erről mit se tudott. És volt néhány kegyetlen másodperc, amikor megértettem, hogy itt és most én fulladozom...

Ilyenkor az idő vészesen lelassul. Néhány csapás is hihetetlen erőfeszítést igényel. Sok vizet nyeltem, ami még inkább megnehezítette, hogy kiszakadjon belőlem egy rövidke, mégis hiába formálódó szó: „se-gít-ség”. Aztán a pillanat tört része alatt felfogtam, hogy ebből a slamasztikából csak magam evickélhetek ki. Az utolsó tartalékjaimat mozgósítottam, s ha nem is a szokásos gyorsúszással, hanem valamiféle kutyaúszással, de kivergődtem odáig, ahol leért a lábam. Onnan komótos léptekkel közelítettem meg a

partot. Ahol azután csak ültem, és egyre csak habzsoltam az üdítő levegőkortyokat. A cimbora hiába kérdezte, mi a bajom, nem voltam már jó társaság. Akkor egy életre megtanultam, hogy hihetem magam akármekkora janinak, érezhetem magamat bármilyen euforikusan vakáció idején, a folyót (s majdan a tengert, az óceánt) tisztelni kell!

Másnap – ez siker a javából – bele tudtam lépni ugyanabba a folyóba! (Mi több, az esetet követően néhány órával a verőcemarosi focira se mondtam nemet.) Ámde azóta is tudom, hol a határ. Szívesen úszom – akárhol, de csak úgy, hogy felmérjem, mit bírok éppen. Eszem ágában sincs hősöködni...

A személyes emlékekkel csak azért hozakodom elő, hogy érzékeltetni tudjam: amikor Gödön (2024 márciusában), egy családi hangulatú pizzériában vízről, élsportról, versenyekről, kihívásokról beszélgetek Korok Fatimával, a szabaditudós merülés világrekorderével, én is átéltem, milyen sokat érhet egyetlen levegővétel...

Ha eljönnek az angyalok...

Fatima 1 perc 52 másodperc alatt 102 méteres mélységbe merült, majd onnan tért vissza a tengerfelszínre. Összesen 3 perc 47 másodpercig nem vett levegőt a szabaditudós merülés *free immersion* elnevezésű kategóriájában. A bahamai csúcsdöntés után közösségi oldalára ezt írta: „Azt szeretném üzenni mindenkinek, hogy higgyetek magatokban és sose adjátok fel, bármilyen nehéz is legyen az út!”

De honnan a hihetetlen lelkierő? Mi a magyarázata annak, hogy éppen a szabaditudós merülésben látja meg az érvényesülés útját, az önkifejezés lehetőségét?

– Tipikus Vízöntő vagyok, akinek óriási a szabadságvágya – kezd önanalízisbe Korok Fatima a gödi Don Papa Pizzéria félreeső asztalánál. A helyszín praktikus választás számára, mivel a közelben laknak a szülei, s a gödi termál-fürdő, ahol a legtöbbet edz (már ha itthon van), mindösszesen 2,4 kilométerre, 4 percnyi sétára van (a ViaMichelin szerint). Édesanyja a menedzsere is. Amikor a beszélgetést megelőzően leveleztünk egymással, volt, hogy közösen szignálták a szöveget: *Fatima & Fatime*. – Igen, erős köztünk a családi kapocs – erősíti meg a sejtést Fatima –, amikor végre hazajutok, igyekszem minden percet úgy beosztani, hogy a szüleimre és a testvéremre a lehető legtöbb idő jusson. Amúgy

a versenyzésemhez szükséges háttérrel anya és apa teremti meg, ők tárgyalnak a nevemben, én „csak” merülő vagyok, meg előadó – summázza.

Megállapítja: a merülés bármennyire egyéni sportágnak látszik, nem az, mivel ott vannak velük az „angyalok”. Így nevezik azokat a bűvárokat, akik az útján kísérik a merülőt. Akik mellettük tempóznak, s akik, ha baj van, közbeavatkoznak, akár életet mentenek.

Az ájulás lélektana

S ha már itt tartunk, Fatima derűsen, nyugalommal mesél például a légszomjról, az ájulás „lélektanáról”, avagy arról a bekalkulálандó vészhelyzetről, amikor „*kifogy a tank*”. – Nem szabad tragédiaként felfogni. Néha megesik. Az ájulás a szervezet részéről védekezési reakció, amivel nem jár agykárosodás. Ilyenkor hirtelen álomba szenderül az ember, a valóság és az ábránd, a fantázia peremvidékére „utazik”. Én egyszer 100 méternél nem találtam azt a kis címkét, amit a merülőnek fel kell hoznia; akkor alig értem föl. De ilyen esetben is hozol valahogy egy döntést, merre fogsz haladni, merre a víztükör. Hetedik érzék, meg lehet fogalmazni így is, amikor egy irracionális helyzetben végül csak egy racionális döntést hozol. És felérsz! *Nitrogén-narkózis* – fűzi hozzá a szaknyelvi megfelelőt, mialatt salátájába kóstol.

– *Miért? Miért jó kísértetni a sorsot?* – értetlenkedem továbbra is.

– Elsősorban a szabadságérzet miatt – hangsúlyozza Fatima újfent, türelmesen, úgy, mint egy pedagógus a gyengécske diáknak, aki nehezen fogja föl az aktuális leckét. Sőt, további érvekkel szolgál: – A szüleim mindketten szegényebb sorból jöttek. Én voltam az első gyermekük. Megpróbáltak mindent megadni nekem. A babaúszással kezdődött, amiért máig hálás vagyok. Később úsztam, szinkronúsztam. Jót tett a sport, mert dundusabb gyerek voltam, akit nem vonzottak a labdajátékok. Olyannyira nem, hogy néhány éve Mallorcán gyerekekkel dolgoztam, és amikor kijöttünk a vízből, egyikük rávett, álljak be közéjük labdázni. Valamelyikük úgy szemem talált a tenisz-lasztival, hogy egy kis darabkát ki kellett műteni a retinámból – teszi hozzá mosolygósan, mint aki viccet mesél. Azután szóba kerülnek a gyerekkori szerepek is. – Színészkedtem Lakner bácsi színitanodájánál. Játsoztam a Fe-

hér Klára: *Mi, szemüvegesek* című kisregényéből készült előadásban, együtt a testvéremmel. A kisebbik húgomnak, Petrának, nagyon durván jó a hangja, de én is énekeltem, a *Valahol Európában* című musicalben meg a *Babakalamajkában* (Christine Sagnier műve). Utóbbiról egy VHS-felvétel is előkerült néhány hete – újságolja.

Kéttannyelvű gimnáziumba járt, ahol a német nyelv volt a hangsúlyos tantárgy. Úgy emlékszik, egyszerre túl sok minden érdekelte, ami oda vezetett, hogy *bestresszelték az elvárások*. – Az ügyvédtől a szexuálpszichológusig számos szakmával kacérkodtam, végül idegenvezetői képesítést szereztem. A Dohány utca és az Akácfa utca sarkán laktam. A zsidó örökség bemutatása lett a feladatom. Modern zsidó közösségben léteztem, de idővel kiábrándultam ebből a környezetből. Sokat dohányoztam, meghíztam. Sírva vigadtam. Magamra vettem a világ összes fájdalmát, mert zavar(t), hogy az emberek kitalált indokokkal ölik egymást a világban. Naiv módon azt képzeltem, ha én idegenvezetőként felhívom az emberek figyelmét az öldöklés értelmetlenségére, valamit elérhetek. De ez nem így működik.

Huszonnégy évesen ráébredtem, rossz irányba tartok. Új utakat keresem. Furcsamód egy bokatörés vált hasznomra. Három hónapig otthon ücsörögtem, jó ideig járni se tudtam egyedül. Unalmamban interneteztem. Repjegyeket foglaltam le, később pedig ráébredtem, milyen jó egyedül neki-vágni az ismeretlennek. Megértettem azt is, hogy nem lehet az ember saját testének a rabja. Eldöntöttem, hogy rendbe teszem magam! Akkor 110 kilogramm volt a súlyom. Szembesültem a testképzavarommal, elgondolkodtam azon, hogy a megfeleléskényszerem miatt 12 évesen diétáztam először, ami nem normális.

De átestem a ló túlfelére. Léböjtkúrát tartottam. Sissi életét bújtam – mániásan. Negyvenhat kilóra soványodtam. Akkor újra enni kezdtem, mire bulémiás lettem. Na ekkor, ebben a letaglózó időszakban ugrott be, mennyire imádok én úszni. Hallottam a szabadtüdős merülésről, kipróbáltam, megtetszett. Mert ez az a sport, amit akárhány évesen is el lehet kezdeni. Itt nem a gyorsaság számít. Nem valaki más, te magad vagy az ellenfél! A szabadtüdős merülés az önismeret felé tett bátor lépés. Terápia. Mint akár ez az interjú...

„Nincs olyan, hogy lehetetlen, ezt érzem.”

Fatima néhány percre a Cézár-salátájába feledkezik. Élvezettel ízleli a parmezánpelyheket, majd leteszi a villát. – Nincs olyan, hogy lehetetlen, ezt érzem – mondja, mint valami kalandorfilmbéli titokfejtő. Azután sorra veszi azokat a látszólag apró változásokat, amelyek hozzásegítették a szemléletváltáshoz – végeredményben a világrekordhoz.

– Megtanultam súlyozni, a számomra építő dolgokra koncentrálni. Tudok nemet mondani médiafelkérésekre; ma már az *Exatlont* sem vállalnám, mert nem vagyok a kamu realitás nagy híve – jegyzi meg vállalt iróniával, utalva „*a televíziós ügyességi és extrém sport vetélkedőműsor*” (forrás: Wikipédia) lényegére, melynek a részesévé vált. – Nem olvasok híreket, vagy csak elvétve, és csak azt, ami segít az eligazodásban. Nem nézek tévét, így igyekszem elkerülni a toxikus információkat. A politika hidegen hagy. A közösségi médiát viszont igénylem. Kiváló eszköz a kapcsolattartásra. Csak azon emberek társaságára vagyok kíváncsi, akik nyitottak a változásra. Szenvedélyes, mosolygós, életvidám nőnek látom magam, amikor a tükörbe nézek.

Hat évembe került, hogy idáig eljussak. Egyiptomba 2018-ban költöztem ki. Kis albérletben éltem, kis pénzből. Az edzésekhez azonban ideális helyszínt találtam a Vörös-tenger partján. De nem volt könnyű ott. A koronavírust is elkaptam. A jobb tüdőm alsó lebenye nem igazán működött. Kórház lett a vége. Három hónapig nem merülhettem. De kitartottam. Új erőre kaptam – igaz, már a horvátországi rehabilitáció idején. Azután edzésbe álltam. Spanyolországnak, Tenerifének is sokat köszönhetek. Egyiptomról sajnos nem tudok ennyi szépet elmondani...

A nagy kékség

Elárulja, hogy verseket írt. – Igaz, már rég nem voltam szarul, ezért nincsen ihletem – konstatálja egy ízig-vérig Vízöntőhöz illő provokatív hangsúllyal. – Hol toll nincs nálam, hol meg papír. Nem értek a technikához sem – folytatja a megkezdett kaján monológot, egyszersmind az írói felelősség elől menekülve. Mindennek ellenére biztatom, a története ugyanis regénybe illő.

Szóba kerül a „megtalált” boldogság is. – A magánéletemben élvezem megélni a klasszikus nőiességet – vallja meg Fatima. Családról, gyerekről, a jövőről is faggatom. A válasz metszően őszinte: – Nem gondolkodom még ilyesmin. A következő öt évben továbbra is a világ felfedezése, a világtárogatás a célom. Vándorcigányosan élek.

Egy falat koktélt paradicsom, majd újabb parmezánkóstolót követően Fatima megerősíti, hogy *felemelő a nőkre aggatott sémákból kilépni*. – Az ismertségemet igyekszem fontos célok érdekében kamatoztatni. Ilyen, mikor a vizeink tisztaságáért vagy a fiatal sporttehetségekért kampányolok – rögzíti.

– *Rendben, öntsünk tiszta vizet a pohárba! Tele vagy szenvedéllyel, szabadságvágygal, akár A nagy kékség (Luc Besson legendás filmje 1988-ból) főhősei, akik maguk is a merülés megszállottjai voltak. Érzem lelki rokonságot a szereplőkkel? S van olyan káros szenvedélyed (mint nekik), amiről te se tudsz egykönnyen lemondani? Mitől félsz igazán?*

– *A nagy kékség* jó film, de semmi köze a jelenlegi versenysporthoz. Az óceán, a tenger szépségén persze én is elámulok. Lenn a mélyben a tenger csendjének is hangja van. Talán ezért lehet, hogy van olyan sporttársam, aki diagnosztizált autista, de merülés közben teljesen felszabadul.

Természetesen nekem is vannak démonjaim. Betegesen félek például a csótányoktól, azóta meg pláne, mióta tudom, hogy egyes példányok (Madagaskárban, Mexikóban) akár a 10 centit is elérhetik. És van még egy félelmem, ami néha szinte sokkol. Megrémiszt a gondolat, hogy a családból valaki akkor betegszik meg komolyabban, amikor én nem vagyok itthon, amikor nem tudok rögtön a segítségére sietni... Aztán a cigaretta iránti vonzalmam is erős. Úgy mondanám, hogy letettem a cigarettát..., de nem örökre.

– *Meg lehet élni ebből a sportból?*

– Nem vagyok se focista, se olimpikon. Nincs fizetésem, nincs kvótám. De (már) vannak olyan szponzorok, akik mellettem állnak. A szüleim kitartása, szerető segítése is nagy nyugalmat ad. Nem aggodom a jövő miatt: van még mondanivalóm, vannak álmaim.

A tányérról itt fogyni a saláta.

„Jobb kezemnél fehér kocka.
Nem sírok, ha kikapok.”

Fotó: Fazekas Bence / „Törzsasztal Szabó Zoltán Attilával” című televíziós műsor

Volt szerencsém színházi környezetben látni/rendezni Krizsán Edithet, nem is egyszer. Azonban az első alkalom volt talán a legkülönlegesebb. 2017. szeptember 9-et írtunk, a magyar sakk napja keretében a József Attila Színházban Portisch Lajos, Csom István, Tompa Jánossal, Nemcsák Károllyal és vele szerepeltünk közösen, táblás ház előtt, egy akkor újdonságnak számító irodalmi esten.

A közönség hihetetlen lelkesedéssel honorálta, hogy a hazai sakk legendái olyasmire vállalkoznak, ami nem az ő asztaluk. Örömmel érzékelttem, hogy a próbák során színészi képességeket mutattak, verselni, játszani tudtak, elviselték, hogy rendezik őket, azaz nem állhatnak a pódiumon oda, ahová szeretnének, nem vághatnak csak úgy bele egy ízes sztoriba (hiszen ez nem a Tele-

sport!), hanem elemeivé, alkotórészeivé kell válnanak egy olyan programnak, melyet színháznak nevezünk, s ahol a publikum nemcsak sakkozókól áll, hanem jórészt „civilekből”. Ők a mérce.

Edith felmérte, hogy nincs könnyű dolgom, de pártfogolt, mert érezte, a rájuk testált irodalmi anyagból előadást tudok gyúrni, értette a koncepciót, egyszerre mutatkozott realistának és javíthatatlanul romantikusnak; felvállalta, hogy közvetít abban a rögvest kialakuló parázs vitában is, ami köztem és Portisch Lajos között robbant ki. Lajos ezután (kis túlzással) kezes báránnyá alakult, Edith pedig (anélkül, hogy ilyen céljai lettek volna) kiváló rendezőasszisztensé vált – nem feledkezve el közben saját előadásbéli szerepéről sem.

Megbecsüli a régi játszótársakat

Nem sokkal később (művészeti vezetői minőségemben) már számos irodalmi est, máskor a Talány Akusztik koncertjein is számítottam Krizsán Edith (dupla) játékára. Nemegyszer színpadra hívtam mint előadót, aki több (hosszabb-rövidebb, a sakkjátékról, illetve hát végeredményben az életről szóló) vers vagy próza előadására vállalkozott, ami után sakkfeladványokkal is készült, sőt arra is teremtettünk lehetőséget, hogy egy-egy előadást követően vele, 1958 magyar bajnokával, női nemzetközi sakkmeisterrel szimultánversenyre nevezhessen be a tisztelt publikum bátrabbik fele. Mert bizony én Edithet egyetlenegyszer se láttam veszíteni...

Azután én is vendégeskedtem az ő előadásain. Történt például, hogy meginvitált az általa szervezett *Régi játszótársak* VIII. találkozójára 2019. április 6-án egy Kossuth téri cukrászdába. Részlet a különleges eseményhez mellékelte meghívó szövegéből: *„A régi játszótársak már az 1950-s években találkoztak egymással a sakktábla mellett. Ezen a megható, szeretetteljes találkozón emlékeznek 15-17 fős létszámmal a régi emlékekre. (A létszám és dátum NEM elírás!!!)”*

Edith ma is fáradhatatlan. A korát nincs is kedvem ideírni, akit érdekel, nézze meg a *Sakklexikonban*, de azt hiszem, semmi jelentősége ennek a dátumnak. Ő a magyar sakksport nagyasszonya. Edző, pedagógus, aki óvodás tanítványok, de olykor a lógó orrú felnőttek figyelmébe is ajánlja saját leleményét: *„Jobb kezemnél fehér kocka. Nem sírok, ha kikapok.”*

A rögtönzés művészei

Láng Edit néven látta meg a napvilágot Kecskeméten. Nyolcéves korában már a Gyulai MEDOSZ-ban játszott, 1952-ben Budapesten, a Vasútépítő Törekvésben folytatta pályafutását, szerepelt az MTK-ban és az Utasellátó Vállalat Sportkörében is. Kétféle játékost ismer: *a támadó szelleműt és a pozícióst*. – Én az előbbi stratégiában hiszek – summázza. Azt mondja, a sakkban két igazi zsenit tart számon: Mihail Talt, a rigai varázslót és Garri Kaszparovot, a totális sakk azeri mesterét. Edith erről már stílszerűen a Sakkszövetség sokat „látott” Falk Miksa utcai központjában mesélt, ahol fegyelmezetten fogadta (kotnyeles) közbevetésemet, támaskodásomat: *Bobby Fischer talán nem volt zseni?*

– Róla megfeledkeztem volna? – jegyzi meg derűsen, vállalt öniróniával. A sakk zseniális fenegyerekét Arthur Koestler, a *Sötétség délben* terézvárosi születésű írója „mimefántnak” nevezte el, a mimóza és az elefánt tulajdonságai után, mellyel játékát és játékon kívüli viselkedését is jellemezte. Fischerrel Edith Stockholmban, 1962-ben találkozott először. – Az egy zónaközi döntő volt – informál –, amit gyakorlatilag fél seggel nyert meg. Évekig elemezték az egyik játszmáját, ahol egy gyalogért tisztáldozatot hozott. A világ nagymesterei nem tudták megfejteti, mit miért tett. A titka az volt, hogy annyira bízott a képességeiben, hogy nem tanult be megnyitásokat, nem tanulmányozta a játékot, mert rögtönözni.

Tal is hasonló felfogásban játszott. De ő közben éberén figyelt, a többi játékosra, egyes játszmákra. Egyszer meglepődtem, amikor egy szabadkai tornán felém intett, hogy váltsunk pár szót. Odaléptem hozzá, ő meg egy két évvel korábbi partimat kezdte elemezni. „Edithke, ha akkor a másik huszárral lépsz E5-re Leningrád bajnoknője ellen, te nyersz!” – mondta, én meg ledöbbsentem, hiszen egyfelől már nem is emlékeztem a játszmára, másrészt fel se merült bennem, hogy a nyolcszoros sakkolimpiai bajnok épp az én játékomra kíváncsi.

Mit rejthet egy lila vászonszatyor?

– *Női sakkozózsenit nem ismert?* – folytatom a „kekeckedést”. Edith Nana Alexandria nevét említi. – Ő is támadó stílusban játszott, de nem nyert világbaj-

nokságot. Hamar kiszállt a versenysakkból. Hogy miért? Mert a nők ebben a sportágban ritkán kitartóak – konstatálja. Azután a női és férfi sakkozók közötti felfogásbéli különbségekről is szót váltunk. – A férfi versenyzők sokkal inkább bújják a könyveket, kutatják a helyes stratégiát, például a megnyitások terén. Mi, nők többségünkben a saját gondolatainkat próbáljuk megvalósítani a táblán. Ebben az értelemben Bobby Fischer virtuóz játéka inkább állt rokonságban a női felfogással, az intuitívabb megközelítéssel.

Ekkor a „semmiből” előkerül egy lila szatyor. A Sakkszövetség szimultán-asztalánál ülve, nyitóállásban veszteglő sakkbábuk társaságában múltbéli kincsek, relikviák bújnak elő a vászonszütyőből. S immár az időben oda-vissza közlekedünk.

Megbecsült tárgyak, fényképek, gondosan, hosszú évtizedek óta vezetett sakknaplók alkotják Edith alkalmi tárlatának kellékeit. S az emlékek utat nyitnak az emlékezésnek is. – Habár Kecskeméten születtem, a gyermekkorom főként Szabadkához és Gyulához köt – kezdi, majd a békés éveket felváltó második világháborús élményeket szedi csokorba:

– Amikor Szabadkát szőnyegbombázás érte, valami árokfélében, üregben bújtunk el. Azért, hogy a repülőgépek pilótáinak ne tűnjünk fel, a felnőttek figyelmeztettek, hogy a rikítóan sárga színű macimat bújtassam el. Magam alá gyűrtem... Miután megmenekültünk, édesanyám és édesapám arra jutott, jobb lesz nekem Gyulán, nevelőszülőknél. Ők ameddig lehetett, kitartottak a Vajdaságban. Csak az utolsó vonattal jöttek át Magyarországra.

Gyulán a Százéves cukrászda melletti általános iskolába jártam. Sok időt töltöttem a gyulai Erkel-fa alatt is. Akkor még nemigen tűnődtem el azon, hogy a *Bánk bán* zeneszerzője kiválóan sakkozott, s hogy ő volt a Pesti Sakk-kör első elnöke. Később, amikor Csom István elemezte a játékát, büszkeséggel töltöttek el a gyulai évek...

Az általános iskolát ott jártam ki. Megtanultam sakkozni, a későbbi híres matematikussal, dr. Csákány Bélával gyakran ültünk a sakkasztalhoz. Egy-szer szóltak, hogy dr. Vajda Árpád nemzetközi mester a közeli Békéscsabán ad szimultánt. Tizennégy éves voltam, jelentkeztem. Egy bástyavégjátékban 4 órán át nem tudott megverni! Vajda később szólt Alföldi Lászlónak, az elismert

edzőnek, a 33 *Sakklecke* szerzőjének, hogy jöjjön el értem Gyulára, beszéljen a szüleimmel, s vigyen majd fel Pestre a Makszim Gorkij magyar–oroszliskolába, és tanítson, mert én lehetek a jövő bajnoka. Sokat köszönhetek nekik. Empatikus, inspiráló környezetben találtam magam. Megtanultam oroszul, ami kaput nyitott nekem az élsport felé. Megismertem a korszak játékosait. Bizalmukba fogadtak, mert nemcsak játszottam, de versenyeket is szerveztem, idővel pedig a vendéglátásban, a turisztikában is számíthattak rám. Ha arra volt szükség, tolmácsoltam. Ha arra, akkor a rendezők és a versenyzők között közvetítettem. Ha arra, intéztem szállást. Idővel a szerb nyelvet is elsajátítottam. Amikor Splitben, a The Marian Hotelben Karakas Éva (nyolcszoros magyar bajnok, nemzetközi női sakknagymester) szobájából a szállodafofolyosóra ömlött a víz, közbeleptem, magam értesítettem a szállodaigazgatót is, elkerültük a nagyobb bajt.

Krizsán Edith naplói szinte minden lényeges adatot, eredményt, tabellát megőriztek. Összesen 152 verseny összefoglalója lapozható vissza. A hatvanas évek történeteiről, a Felszabadulási emlékverseny részleteiről (Subotica, 1976), a gyulai magyar–román válogatott csoportmérkőzésről (Ivánkával, Veróciivel, Honfival), az 1981-es O.B.T. női csapatbajnokságról egyként gondos összegzést készített.

A sakk hazai nagyasszonya (aki néhány évig azon vacillált, hogy végül asztaliteniszezőnek vagy sakkozónak álljon-e), a sportág – ahogy mondani szokás – két lábon járó lexikona is egyben. Alapítói/szervezői minőségében olyan helyszíneken indított be népszerű sakk-klubokat, mint a Belvárosi Kávéház, a Merlin Színház, a Spinoza. A Művészetek völgyében, a Kapolcska Kisfesztiválon, a Bőköz Ormánsági Fesztiválon szinte egymagában vezényli le a nyári sakkszeánszokat, gyerektáborokat évtizedek óta.

A kincset érő emlékek (amelyeknek természetesen csak a töredéke zsúfolható bele egy lila vászonszatyorba) igazmesék, sztorik, történetek, tragédiák és komikus pillanatok sorát hívja elő Edith valóban kivételes memóriájából. Hosszan mesél például a Polgár lányokról, Zsófi játékfelfogásáról, Judit kombinált stílusáról, Zsuzsi világbajnokká válásáról, majd tudásának kamatoztatásáról az Egyesült Államok egyetemi életében. Nem titkolja, a Polgár lányokat keményen nevelő, a sakkot szinte rájuk erőltető „papa” módszereiért sosem rajongott.

Túlélte a fekete himlőt

A sakkolimpiák atmoszférájáról, és persze az 1972-es viadalról is, ahol az Ivánka Mária–Verőci Zsuzsa–Krizsán Gyuláné csapat bronzérmes lett, örömmel beszél. Azután újra visszakalandozunk első házasságáig, melyet Bilek Istvánnal, a háromszoros magyar sakkbajnokkal kötött.

– Pistivel tizenegy évig tartott a kapcsolat, de utána is jóban maradtunk. Néha elnézem a mai celebhíreket, és értetlenül látom, milyen csúnya, késhegyig menő, hangos vitákra képesek ezek az emberek. Nem tudok együttérezni velük. Mi soha, egyetlen percet se veszekedtünk egymással – a válásunk ellenére sem! Igyekszem a szép emlékekre koncentrálni – teszi hozzá, majd előveszi azt a zsebsakkot, amellyel mesteredző férje bejárta a világot. Leánya édesapjáról, dr. Krizsán Gyuláról – akinek 1969-től tíz éven át volt a felesége, s aki ugyancsak a sakk szerelmese lett – hasonlóan kedves szavakkal emlékezik meg. Edith szerint tudni kell megbocsátani, tudni kell elfogadni, s az élet hozta nehézségektől, fájdalomtától sem szabad előre rettegni. Ha ugyanis beüt a baj, akkor más feladat nincs, mint erőnek erejével feltápaszkodni a padlóról.

Neki ez is többször sikerült. Például amikor túlélte a fekete himlőt! Igen, arról a rettegett betegségről van szó, amelyről úgy tudjuk, eltűnt a Föld színéről (hála a WHO oltási kampányának). Nos, ez csakugyan igaz, de a hatvanas-hetvenes években nagy számban jegyezték föl megbetegedéseket, Jugoszláviában járvány is kialakult. Éppen, amikor Edithék bronzérmesek lettek a sakkolimpián. Ő azonban nem ekkor kapta meg a kórt: Kijevben, egy másik verseny alkalmával betegedett meg. Egy ártalmatlannak hitt (de valójában fertőzőtt) vitamininjekció okozta kis híján a vesztét.

– Pesthidegkútra kerültem, ahol egy azóta megszűnt kórházépületben, karanténban vártam a gyógyulást – meséli. – Az orvos, aki különben imádta a sakkot, nem sok jóval biztatott. Azt mondta, nincs megfelelő gyógyszer Magyarországon. De az egyik szovjet versenyző Németországban élő bátyja kijárta nekem, hogy kapjak abból a kísérleti medicinából, ami az életemet megmentheti. Repülőgéppel küldték el a gyógyszert Ferihegyre. Képzelterti, milyen hálás vagyok ma is azoknak a sporttársaknak, akik a bajban nem hagytak magamra!

Alfa Romeóval Nepálig

Forrás: F Automobil Import Kft.

A Hegyvidéken, Budapest XII. kerületében, a Lisszabon sétány mentén, egy bajor sörház teraszán találkozunk Krupp Tündével, aki a Stellantis óriásvállalat Abarth, Alfa Romeo, Fiat, Jeep márkáinak regionális marketingvezetője, avagy márkavezetője (*azt mondja: írhatjuk így is, meg úgy is*), és aki „hivatásos” rajongója Olaszországnak, főképp az örök Rómának és a Nagy Konstantin császár által 320-ban alapított Amalfi városának, de a messzi Brisbane-be is visszavágyik, közben pedig a közelgő utazását készíti elő Nepálba. Lám, a világ néha elfér egy sörterazon is...

Tünde negyedszázada képviseli, rajongja, teszteli az Alfa Romeót, azt az autómárkát, amely Itália szimbóluma lett, amely mellett sztárok sora pózol(t), ami az autósport *felsőházának* (is) része. A márka egyediségét hűen kifejezi az ikonikus, kígyót és keresztet ábrázoló embléma vagy akár a *Quadrifoglio Oro*, az arany lóhere jelzés.

Titkos skiccek, tanulmányautók

Az Alfa Romeo kulturális jelkép, identitásképző erő is. A rajongók többsége úgy érzi: léteznek jobb kocsik a világon, de különlegesebbek aligha. Tünde, aki egyszerre a racionalitás és a spiritualitás embere, aki a Kelet és a Nyugat kapcsolódásait kutatja-firtatja, nem titkolja, hogy hasonlóan érez. – Kiváltságnak érzem, hogy huszonéve az új típusok első, még titkos skicceit, a tanulmányautókba beleálmodott innovációkat az elsők között osztják meg velem egy látszólag férfiak uralta szakmában. A milánói Centro Stile-ben is többször jártam. Varázslatos hely, a márka tervezőközpontja, főhadiszállása. Megjegyzem, a hosszú évek alatt én csak támogatást, jóindulatot tapasztaltam, engem soha nem ért semmi kellemetlenség nőként. Nem lehet merő véletlenség, hogy éppen egy napon születtem (június 24-én) a kedvenc márkámmal – fűzi hozzá, miközben ásványvizet kortyol a kánikulában az egykorvult Magyar Optikai Művek területén kialakított teraszon.

Apropó, MOM. Egy pillanatra, néhány kortynyi ásványvíz, szörp után azért eltűnődik az ember, melyik ország, melyik kultúra becsüli jobban a maga legendáit. Ha arra gondolunk, hogy az 1867-ben alapított hazai gyáripari óriás, a MOM évtizedekkel ezelőtt megszűnt, hogy az 1895-ben született Ikarus eltűnt a süllyesztőben, akkor becsüli meg az ember csak igazán az Alfát, a Fiatot, a Ferrarit, a Lamborghinit, a Paganit, a Maseratit, a De Tomasót, a Luxotticát.

– Nem tudok olyan autót mondani, ami az Alfa Romeo életében, történetében a maga korában ne lett volna egyedi, különleges – ismertet meg a rá bízott olasz márka szerinte talán legfontosabb jellemzőjével.

Felívelések, lejtmenetek

A kulcsszó tehát az egyediség. – Ebből van ma nagy hiány. És a kifelé élés igen kártékony jelenség. Sok tapasztalatom van arról, milyen egy olyan ember, akinek irdatlan sok pénze van, mégse tud magával mit kezdeni. Az igazi gazdagság az, amikor valaki ki tud lépni végre a robotizált üzemmódból, ha nem éri be sablonválaszokkal, ha másokra is figyel. Megszületett már bennem az az igény, hogy nyomot hagyjak, hogy az üzleti világ automatizált folyamatából – amikor

erre lehetőségem nyílik – kilépjek; ilyenkor a TraumaAmbulancián önkéntes munkát vállallok, vagy írok. A Menedzserszövetségben olyan alapítvány létrehozásán fáradozunk, amellyel a társadalom számára értéket képviselő ügyek mellé állhatunk. Részesek vagyok a *Női vezetők a társadalomért* programnak is.

Két gyermekem van, és sokáig éltem egy házasságban úgy, hogy azzal hi-tegettem magam, nálunk minden a legjobb. Azután ráébredtem, hogy nincs így. Negyvenévesen meg kellett tanulnom egyedül létezni, de nagyon nehezen ment az elengedés. Ezért elmentem pszichológiát tanulni, majd számmisztikával foglalkoztam. Még újrarahangolás-tanfolyamra is elmentem egy pszichiáter-hez.

Látva reakciómat, Tünde itt maga is felnevet, majd – kedvesen – megdorgál:

– Az újrarahangolás módszerével mintha nem lennél kibékülve...

Válasz helyett kortyolok néhányat a bodzaszőrpből...

– Na nem baj! A lényeg – folytatja –, hogy ez a korszak, az új ismeretek a hasznomra váltak. Ma másképp tekintek magamra, a nőiségemre, a világra, mint azelőtt. Részben visszataláltam az útra, ahonnan gyermekkoromban elindultam, részben új nézőpontból vagyok képes szemlélni a dolgokat. A megközelítés kulcsfontosságú, hogy milyen szögből látok egy adott problémát. Tudom, sok életünk van. A válaszaimat is már ennek a felismerésnek a tudatában igyekszem kialakítani, megfogalmazni. A buddhizmus közel áll hozzám.

Tünde állítja: *a szüntelen változást el kell fogadni, a vak véletlent pedig olyan üze-netnek érdemes tekintni, amelynek a megértése, a közeljövő feladata (lesz).* Ahogy kulcsfontosságú az is, mit tanultunk a gyermekkorunkból. – Az anyám szép volt, óriási szeretetben nőttünk fel, és már ezért kivételesen szerencsésnek tekintem magam. A család férfiága sváb gyökerű, Pilisvörösváron laktunk. A dédnagyim sváb szoknyáján még volt módos csúszkálni, leszánkázni. A nagyszülők idővel Németországba (helyesebben a korabeli Német Szövetségi Köztársaságba, avagy az NSZK-ba) költöztek, ezért – és ez is nagy szó volt akkoriban – náluk nyaralhattunk Stuttgart mellett. Az anyai ág zalai kötődésű. Édesanyám nehéz terhet cipelt. Az édesapja eltűnt a Don-kanyarban. („A 2. magyar hadsereg közel egyéves keleti hadszíntéri tevékenysége során elesett, megsebesült és fogságba esett honvédek és munkaszolgálatosok száma mintegy 125-130 ezer – pontosabb becslés szerint

128 ezer főre tehető. Közülük 49-50 ezren estek el, és csaknem ennyien sebesültek meg, a hadifogságba esettek száma pedig 27-28 ezerre tehető” – multkor.hu).

Ő a múlt árnyékában élte le az életét. Nem kaptam ösztönzést arra, hogy továbbtanuljak, mégis én lettem az első, aki felsőfokú iskolát végzett. Minden olyan gyorsan történt. A kereskedelmi főiskolás évek után belecsöppentem egy izgalmasan változó világba, amely szinte forrongott, átalakult, új lehetőségeket kínált. Húszesztendősen az új autók magyarországi bevezetésének nagy korszakában, elképesztő forgatagában találtam magam a Shell Interag, majd a Castrol révén. Közben az Idegenforgalmi Hivatallal is kapcsolatba kerültem. Részesem lettem felíveléseknek, átalakulásoknak, lejtmeneteknek. És amikor egyre kereksebbnek tűnt a világ, elfáradtam.

A sors fintora

A kifulladásról, majd az azon átgéjtő mentális erő fontosságáról, a bátorság lényegéről társalgunk. Picit azért látszólag le is térünk a „pályáról”, mert a körülöttünk lévő sajátos környezetről is sztorizunk, tréfálkozva, bosszankodva. Ó igen, szóba kerül a folytonos budapesti káosz, a parkolási mizéria, a példátlanul magas adóterhek, a szakmák sorát sújtó felhígulás, az alázat hiánya. A teljesítmény tévesztése.

De végül csak eljutunk Brisbane-ig...

– Németes voltam, de tudtam, hogy az angol nyelv elsajátítása nélkül nem tudok előbbre jutni. Ehhez azonban a nyelvi környezet megismerése a legbiztosabb út. Angliába nem vágytam, mert ki nem állom az esőt, a borongós időjárást. Azután valaki felvetette nekem Ausztráliát mint lehetséges célpontot. Tetszett az ötlet. Brisbane, Ausztrália harmadik legnagyobb városa maga volt a paradicsom. A sors fintora, hogy a leendő férjemmel éppen az elutazásom előtt ismerkedtem meg Pesten, így a vártnál korábban, négy hónap múltán hazatértem. De amíg ott voltam, boldogan bolyongtam Ausztráliában. Remélem, egyszer még lesz módon újra elutazni oda. Most Nepál a következő úti cél. Visszatérő álmom, hogy belelássak a szerzetesek életébe. Önkéntesként akár.

A Kelet vonzása nagyon erős. Tizenhét évesen olvastam el a Tibeti halottaskönyvet. Volt úgy, hogy úgy éreztem, letértem a megismerés útjáról, de azután

csak visszakalandoztam. Volt, hogy egészségügyi problémák – magas vérnyomás, vesekő – segítettek átértékelni a jelent, a munkához való viszonyomat, és tereltek jó irányba.

Elhagytam rossz szokásokat. Jógázni most kezdtem, a meditálás már a napi reggeli rutinom évek óta. Azt hiszem, egyensúlyba kerültem magammal, a környezetemmel – nyugtázza Tünde.

„...rostjaink
szétszárnyalnak, lazuló rácsain
szökik a lélek, nem is egy, de száz.
Mi vagy? Ne szégyelld: örök változás!”
Szabó Lőrinc: Örök változás (részlet)

Egy képkocka a Menedzszerszövetség által a közelmúltban meghirdetett „Legyen divat a női vezető!” kampányból. A fotó jobb oldalán Krupp Tünde.

Miksch Adrienn
„A lelkem dalolni akart”

Verdi: Ballo in Maschera – Amelia (Opera North, Leeds, Michigan)

„Az ember a gazdagságra szert tehet; az elegancia vele születik” – hivatkozik az ismert aforizmára Balzac *Az elegáns élet fiziológiája* című elemzésében. „Szakadás a ruhában: szerencsétlenség. A folt: bűn” – fejt ki oldalakkal később a jeles francia író, újságíró, műkritikus, aki Párizsban 1850-ben hunyt el. Balzac a fenti mondatokkal lényegében az aktuális trendeket hajhászó divat(ok) fölötti szemlélet/létezés, egy minőségi élet fontos komponenseire, felismerésére tett kísérletet (még) a XIX. században. A fentieket a XXI. század kavalkádjában is érdemes fejben tartani. Ahogy azt is, amit (a XX. században) Coco Chanel fogalmazott meg nem kevésbé lényegre törően: „A divat változik, a stílus nem...”

Miksch Adrienn mintha a balzaci sorokat és Chanel intelmeit is megfogadta volna. Érzékelhetően ügyel a részletekre. Örömmel vállalja, hogy nem célja felöltetni a divatos uniformist. Azt vallja, ő bizonyos értelemben régimódi nő. Akinek fontosak a tradíciók, de közben nem utasít el semmit, ami úgy modern, hogy megkönnyíti a mindennapokat – ilyen az elektromos roller, amellyel szívesen rója a pesti köröket. (*espressivo*)

– Nem vagyok emancipált, de vannak elvárásaim az embertársaim felé. Biztos vagyok abban, hogy nem véletlenül élünk abban a testben, ami megadatott – rögzíti immár a Magyar Zene Háza emeleti kávézójában, a teraszon, tavaszi napsütésben, s a szarkasztikus humorát rögvest megcsillantva, a témához látszólag nem is kapcsolódva, közli, *ma van a lemezlovasok, dj-k világ- napja (tehát igazán jeles napon készül ez a portré)*. Nyugtázom, ő pedig mosolyogva folytatja: – Igen, a természetesség híve vagyok. Amolyan klasszikus alkat, aki soha nem ítélkezik, aki nem várja el másoktól, hogy hasonlóan gondolkodjanak, aki értéknek tekint a sokszínűséget.

Meséli, hogy szívesen hallgat hiphopot, elektronikus zenét is. A kortárs nézőpont inspirálja – műfajtól függetlenül. – Nem volt ám régebben se zöldebb a fű! – figyelmeztet, utalva a megcsontosodott vélekedésre, ami szerint eleve egy szebb világban, egy eleve a muzsikát jobban értő közönségnek íródott például a *Máté-passió* vagy *A varázsfuvola*. (*fermata*)

Belekóstol a koffeinmentes hosszú lattéba, majd a Városliget zöldjét, platánfáit szemléli a terasról. – A platánok héber neve: ara. Ami annyit jelent: lemeztelenít. Azért vállalom kevés interjút, azért szoktam csak ritkán beszélni magamról, mert nehezen nyílok meg. Nekem fontos a hasznos önvédelem. Fogalmazhatom ezt úgy is, hogy nem állok be önként a pofonért – tréfálkozik. (*scherzo*)

A kortárs muzsika értékeiről szólva szót ejt Eötvös Péterről, akinek első magyar nyelven írt operájában, a *Valuskában* szerepet kapott (Pflaumné). – Személyesen ő kért föl a munkára. Klasszikus úriember, végtelen tudással a világról. Matematikai és metafizikai tudása van, az apró részletekre is ügyel. Tíz éve dolgoztam vele először, *A kékszakállú herceg vára* előadásban, ahol ő vezényelt. A *Valuska* kiegyensúlyozott, összetartó munka volt, miközben a mű maga a káosz megtestesülése. Szörnyű volt megélni, mennyire igaz, amit csinálunk... („*Valuska, a tisztalelkű fiatalember a manipulatív társadalom áldozatává válik egy kitömött bálna árnyékában*” – ekképp foglalta össze a szerző az előadás lényegét, melyet Krasznahorkai László írása ihletett.)

Hangjegyek a haláltáborból

Adrienn élete legnehezebb feladatának Márta szerepét tekinti Mieczysław Weinberg operájában (*Az utazó*). Az előadást a Detroiti Operaházban mutatták be 2017-

ben, majd Miami (a Florida Grand Opera) volt a következő állomás. A daljáték Auschwitzban játszódik. A librettó Zofia Posmysz, auschwitzi túlélő kisregényéből íródott. Két esztendőtt mutat be a rettegett haláltáborban. – Mélyen megviselt ez a szerep, mert van családi érintettségem. Lecsupasztóan őszinte darab. Mindezt egy olyan városban, Detroitban adtuk elő, amelynek szinte csak múltja van. Míg New Yorkban (meglátásom szerint) sok minden lefolyik a lefolyón, függetlenül attól, értékes-e vagy sem az adott produktum, addig Detroitban nem jellemző a művészetben az urizálás. Gondolom, azért nem, mert ez az amerikai nagyváros az autóipar hanyatlásával elvesztette kivételezett helyzetét, tragikus sorsfordulatokat hozva. A napfényes Miamiiban is értették-átérezték a hősnő szenvedését. Ennek oka az lehetett, hogy a közönség soraiban sokan voltak olyanok, akik szülei, nagyszülei elbeszéléseiből hallottak csak valamit Auschwitzról, vagy tőlük sem.

Az alapmű és Weinberg operája azért zseniális, mert a lényegyet ragadja meg. A mindennapokat, melyeknek a túlélők visszaemlékezései szerint ez volt a menetrendje: „reggel kivégzés, este kéményseprés”. Auschwitz egyik túlélőjétől azt is megtudtam, hogy (bár elsőre bizarrnak tűnhet, de) sokat nevettek, mondhatni, mindenből viccet csináltak a haláltáborban, mert a túlélés kulcsa ez volt. A darab drámai felismerése, hogy mindenki magáért felelős. (*sotto voce*)

A napfényes teraszon Adrienn Philip Glass és Jean Cocteau *Veszedelemes édenéről* is mesél, meg a tervekről, a kortárs dalestekről, majd kiemeli: *nem hisz az áldozatban, szerinte mindent csak hittel szabad és érdemes csinálni*. – Szeretem az igazság szikár kimondását, ahogy Kodály is gyakran tette. Van szemem, érzésem, képességem ahhoz, hogy észrevegyem az őszintétlenséget. Ilyenkor bezárkózom – summázza.

Ő maga is járt pszichológushoz. – A barátság torzításai nélkül, egy harmadik fél képes segíteni a hozzá fordulón – állítja. – Ámbár belátom, hogy napjainkban szinte minden területen, szférában aggasztóan sok a kókler...

– Biztos meghatározó, honnan jövünk. Nagyszüleim még a kitelepítettek, a megbélyegzettek összes stigmáját magukon hordták. Szüleim első generációs értelmiségiként már túlléptek a sérelmeken. De eközben képesek voltak megőrizni a „földszagot” magukon. Baján születtem. Furcsa kettősségben. Egyszerre léteztem vidéken és városban. Később Szegedre kerültem. Pedagógusként

diplomáztam, zenepszichológiával is kacérkodtam (bár ez nem múlt el az idővel, így tervezem folytatni a tanulmányokat), de a lelkem dalolni akart. A Liszt Ferenc Zeneakadémia magánénekes és magánének tanári szakára jártam Sziklay Erikához, majd az Operaház stúdiója következett.

Szerencsés vagyok. Főleg azért, mert van egy gyönyörű, 21 éves fiam, aki egy személyes jelenlét nélküli világban a személyes jelenlétet keresi. Magyar bajnok lovagló. Mérnöknek készül.

Adrienn újra a platánt figyeli, majd egy újabb lattekortyot ízlel, hosszasan. (*miserioso*)

Egyszerre felnevet: – Arról meséltem neked, hogy egyszer elvesztem Ghánában? Alighogy felkapom a fejemet, már folytatja is a mesés sztorit:

– Meghívtak énekelni az Afrika-konferenciára. A megbeszélt időpontban érkeztem a főváros repterére. De senki nem jött elénk. Szállásunk se volt. Négy-öt napig kallódtunk abban a 32 millió lakosú, hatalmas országban, ahol végül – és ez nem vicc! – az Obama Hotelben szállásoltak el. Nem tudtam, mi lesz, pénzünk alig volt. Földi pokolnak, kelepccének tűnt akkor a világ. De egyszer értünk jöttek, megleltek. Fel is léptünk. S amikor már azt reméltem, nem vár rám több izgalom, elcipeltek vacsorázni. Én egy tűzpiros nagyestélyiben vágtam neki az útnak. A szervezők (egy szép autóval) kisvártatva egy döngölt földes, mezítláb táncolós, beborulós kocsmában vendégeltek meg.

Azóta úgy vagyok vele: nincs nehézség, amit meg ne tudnék oldani, ha egyszer Ghánát túléltem!

(*volti subito*)

Eötvös Péter türelemmel viselt, hosszan tartó betegség után 80 éves korában hunyt el 2024. március 24-én – adta hírül a Magyar Állami Operaház közleménye néhány nappal azután, hogy Miksch Adriennel még jelen időben társalogtunk a zeneszerzőről. Tisztelegve a páratlan életmű előtt, az addig az Eiffel Műhelyházban játszott dalmű felszcenírozott változatban az Andrássy úti dalszínházban is színre került.

Nagy Erika
„Dacolni az elmúlással”
A Csallóköz tyúkanyója

Január elején járunk. Reggel van, papíron: tél. Hó sehol. Az időjárás, mint egy kelekótya vasúti forgalmista, hol erre, hol amarra irányítja a felhőket, így azután, amikor a sofőr Budapestről Dunaszerdahely felé (egész pontosan Nyárasdra) autózik, félóránként gyökeresen más körülményeket észlel. A szt-ráda egy szakasza csúszós, ajánlatos tehát óvatosan haladni, majd a nap egyszerre kisüt – ám mire a száraz útburkolat komfortját élvezhetné az autó és a sofőrje, az eső újra rákezd, beborul. A határhoz közelítve már köd szítál.

„Alistálon kell letérned jobbra, a piac után..., egyenes úton jössz, az első település a miénk” – pillantok a Viber-üzenetre, melyet Nagy Erika, a vendéglátóm posztázott nekem. Próbálnám az általa megírtakat betáplálni a telefonos GPS-al-kalmazásomba, de hiába. A szolgáltató nincs a topon. Követem hát az itinert – közben a Csallóköz fölött kiderülni látszik az ég.

Ráébredek, hogy elkésem. Hívom is a „tyúkanyót”, ahogy a legtöbben ismerik/ismerjük. Ő nyugalomra int. A kávé készül, nem kell rohanni – óv a gázpe-

dál taposásától. (Nem is lenne tanácsos, mert a csallóközi falvakban általában igen éber a rendőri tekintet.)

A kapocs

Erika évtizedek óta kapocs az anyaországi írók, költők, újságírók és a felvidéki magyar irodalom alkotói között. Nélküle nincs nagyszegpusztai írótábor, nincs író-olvasó találkozó a Csallóközi Könyvtárban, nélküle nincsenek iskolai megmozdulások, szavalóversenyek, konferenciák, könyvbemutatók, a közép-európai kollégákat vendégül látó szakmai programok.

A marketing szakot végzett Nagy Erika a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának (SZMIT) örökös(?) titkára. Habár egyszer már lemondott, de visszaköveteltük! (Igaz, váltig avval fenyegetőzik, hogy nyugdíjasnak áll, de erről egyszerűen senki nem akar hallani Pozsonytól Dunaszerdahelyig, Révkomáromtól Nyitraig, Budapesttől Szabadkáig.)

Hodossy Gyula, a SZMIT elnöke a legkevésbé. Megfigyeltem, hogy Gyulának megvan arra a saját (a jelek szerint kiválóan bevált) technikája, hogyan engedje el a füle mellett Erika újabb és újabb, távozást sejtető monológjait. Először hallgat, kivár, úgy tesz, mintha most tényleg átérezné a pillanat súlyát, majd mikor már igazán drámaivá válna a helyzet, előtörő félmosolyát alig rejtve, megpendíti: „Erika, nélküled ez nem menne így, na!”

Iskola a határon túl

„2022 februárjától nyugdíjban vagyok. Úgy gondoltam, jön a kényelmes élet, hogy mostantól annyit írok majd, amennyit csak akarok. Tévedtem. Szükség volt rám ismét a társaságnál. Még bírom. Néha dühöngök, méltatlankodom, ha nem úgy mennek a dolgok, ahogy elképzeltem. Aztán lehiggadok” – nyilatkozta Nagy Erika (született: Szabó Erika) néhány hónapja az egyik felvidéki magazinnak. Az interjúnak apropót az adott, hogy ekkor vette át a *tegnap.ma* irodalmi díjat, amellyel évről évre az anyaországi és a határon túli irodalomszervezők munkáját és szakértelmét szeretnék elismerni.

– Későn érő típus vagyok – kezdi beszélgetésünket Erika, miután helyet kínál nyárasdi lakóházuk nappalijában. Előttem az asztalon a viszontagságos utat

elfeledtetni kész kávé illatozik; erős, zamatos főzet, klasszikus eszpresszó – ízléses kiscsészében, ami talán még a pozsonyi Kaffee Mayerhez szokott hölgyek és urak gyorstesztjén is átmenne. – Első kötetem, a *Zsákutca* sokat késett, 2008-at írtunk, mikor megjelent – említi az 1961. szeptember 19-én született „tyúkanyó”, aki 2008 óta titkára a Szlovákiai Magyar Irodalmi Társaságnak, amely Csehszlovákiai Magyar Írók Társasága néven 1990-ben alakult, és első elnöke az a Grendel Lajos, Kossuth-díjas író, egyetemi tanár (1948–2018) volt, akivel annak haláláig baráti viszonyt ápolt. – Egyszerű falusi családba születtem, a szomszéd községben, Ekecsen éltünk. Gyerekként soha nem éreztem, hogy hátrányom származhat abból, hogy magyar vagyok. Akkoriban minden boltban ki volt írva, hogy: „Magyarul beszélünk”, én is magyar alapiskolába járhattam. Persze, a szlovák nyelvet is tanultuk, de nem mint főtárgyat. Azóta sokat változott a világ...

Mesél gyerekkori legnagyobb szenvedélyéről: az olvasásról. – Csíkos könyvek, Pöttyös könyvek, azután életrajzok, regények. Ki-bejártam a községi könyvtárba – magyarázza. – Amikor gyerek voltam, még nem volt televízió, rádiót hallgattunk. És megvolt a Petőfi-összes, ami általában mindenhol megvolt, akár a Biblia; azt olvastuk éjjel-nappal. De azután kiderült, hogy lakik egy bácsi a faluban, akinek saját könyvtára van, hát bekéredzkedtünk hozzá. Ő pedig segített, kölcsönzött nekünk. A verseket a magyartanárom, Szőke Pista bácsi szeretettette meg velem. Berényi Cilikével, aki az osztályfőnököm volt, máig tartom a kapcsolatot – mondja büszkén, majd a témától látszólag eltérve, azt tudakolja, mikor találja az ebédet.

Visszatérés a halál kapujából

Időt kérek. Ő folytatja az emlékidézést. – Korán férjhez mentem, alig húszévesen. Újságoknak írtam cikkeket, de nem tartottam kapcsolatot az irodalmi élettel. Elvégeztem vizont az egyetemet, marketing szakon. A család közben gyarapodott, két fiam született, itthon voltam velük. Harmincöt éves koromban nagy trauma ért. Egyik nap, amikor az akkor tizennégy és tizenegy éves fiaim átugrottak focizni a közeli futballpályára, egyre rosszabbul éreztem magam. Mondtam a férjemnek, biztosan kiújult a gyomorfekélyem, de úgy voltam vele, később biztosan jobban leszek. Azután szinte legördültem az

ágyról. Akut hasnyálmirigy-gyulladást diagnosztizáltak. Csak az iszonyatos fájdalomra emlékezem. Kórházba kerültem. Úgy éltem meg, hogy csak húznak-vonnak engem, mint egy rongybabát. Az orvosok azt mondták, 1 százalék az esélyem a túlélésre.

Többször megműtöttek, volt, hogy Dunaszerdahelyen, volt, hogy Pozsonyban. Keserves hónapok következtek, sokszor nem is voltam a tudatomnál, mégse adtam fel. Mihelyt picit tisztult a kép, a gyerekekre gondoltam. Tudtam, nincsen jogom itt hagyni őket.

A kórházból egy kósza hangfoszlány megmaradt az emlékezetemben. Az ágyam mellett, a vizitnél az egyik orvos azt mondta a másiknak: „...az *nem igaz, hogy ilyen betegen is tud még mosolyogni*”. Őriztem a lángot. Lázasan is kerestem a kiutat, s végül megmenekültem. Kubik doktor lett a megmentőm. Talpra állított – summázza.

A rehabilitáció sokáig eltartott. Tíz esztendőn át rokkantnyugdíjasként élt. Ahogy mondja: boldogan! – Hogyne, hiszen örültem az életnek, a családnak, hogy láthatom felnőni a gyerekeimet. Idővel azonban hiányzott a munkahelyi légkör, meg valahogy éreztem, hogy várnak rám még nagy feladatok – réved a múltba, mialatt ő is behörpöli a feketét.

Az irodalom szolgálatában

Ekkor csöngött a telefon. – A munkaközvetítő irodából azzal hívtak, hogy egy igazán nekem való munkára leltek. Nem sokkal később találkoztam Hodossy Gyulával. Egy ideig az asszisztenseként dolgoztam, majd több mint másfél évtizede felkért a titkári feladatok ellátására. A bizalmának hála olyan írókat ismertem meg személyesen, mint Tózsér Árpád, Duba Gyula, Grendel Lajos, Tóth Laci, Feller Károly, Kovács Magda, és még sorolhatnám. Gazdagodtam általuk. Most is jó érzéssel tölt el, hogy befogadtak. Sőt, biztattak az írásra. Öt könyvet tudnék írni a munkámról. Lenne abban sztori is bőséggel – említi nevetve. – Szerencsére hamar ráébredtem, hogy titkárként az is a dolgom, hogy összetartsam a társaságot. Igen, tyúkanyóként! Itt nincs ünnep, nincs hétvége. Pánikba esni se szabad. Nincs váratlan helyzet, amire ne találhnánk megoldást. Ha jól belegondolok, az általam szervezett rendezvények száma

ezres nagyságrendű... Időközben abba is belejöttem – holott az első időkben tartottam az ilyesmitől –, hogy egy-egy eseményen, ha arra van szükség, ki tudjak ülni moderátorként, társalgópartnerként a pódiumra.

Elmondhatom, hogy az egész Kárpát-medence irodalmi életét, kortárs közegét megismertem.

Az élet nehéz, furcsa játék

– olvasható Erika legújabb könyvének (*SZMIT*, 2023) borítóján. A mondatot ugyan a Ghymes muzsikusától, Szarka Tamástól kölcsönözte, de nem kérdés, hogy teljes mértékben azonosulni képes a megállapítással.

A női író megnevezést, „kategóriát” ugyanakkor elutasítja: – Nem szeretem, amikor ezt használják, őszintén szólva, nem értem, mit jelent, miért kell ezt annyit hangsúlyozni. Valaki vagy tud írni, vagy nem. Valaki vagy képes az írói létre (amely attól függetlenül, hogy férfinak vagy nőnek született az ember, néha aszkéta életmódot igényel), vagy sem.

– Ámbár az igaz – töpreng el –, hogy a férfiak egyes, lelkiileg nagyon megterhelő témákhoz kevésbé nyúlnak szívesen, így nehezen írnak például a rákbetegek helyzetéről, esélyeiről, a társadalom perifériájára szorult szegényekről. *A más Világot* (*Lilium Aurum*, 2011) éppen azért írhattam meg, mert az a kiváló férfi kolléga, akinek a témát eredetileg felajánlották (azaz: a rákbetegségről, a halál elleni küzdelemről szóló kötetnek ő lett volna a szerzője), vonakodott a tematikától. Maga helyett engem ajánlott a feladatra.

Gondolkodási időt kértem, mert tudtam, hogy nem lesz könnyű, majd elvállaltam. Egyrészt, mert tudom, milyen érzés a teljes bizonytalanság, másrészt mert azt is saját bőrömön tapasztaltam meg, mennyire felemelő felvenni a harcot a reménytelenséggel, dacolni az elmúlással.

Nőként pedig mondhatom azt is, hogy elégedett vagyok a sorsommal, és a korral, melyben élhetek. A nehézségek dacára ma többet el tudunk érni, mint régen. Az irodalmi életben is megbecsülnek bennünket. Kiteljesedhettem.

Egyszerre vagyok prózaíró és riporter, egyszerre tyúkanyó, három unoka nagymamája, aki semmiért el nem cserélné azt a falusi közegét, melyben létezik.

– *Na, ebédelhetünk?* – fogja sürgetőre, az interjú végét követelve.

„Tudtam, hogy van út felfelé”

Foto: Léna & Roselli Galéria

A Duna-korzótól néhány lépésre, Budapest belvárosában található a Galamb utca, ahol hosszú évek óta működik egy magángaléria, amely része a nemzetközi vérkeringésnek, amelyet New York műkincspiacán éppúgy ismernek, mint Bázelen vagy Miamiban. A galériát az Art Basel nemzetközi zsűrije a világ 300 legjobbja közé sorolta 2021-ben.

A Léna & Roselli Galéria alapítója dr. Orosz Ilona Léna, aki ma már a lányai-val közösen képviseli a hagyományokat és az élő értékeket. Nevéhez fűződik a 2008-ban alapított BudArtPest Projekt, amely kulturális hidakat, együttműködések alakít ki, kezdetben a posztkommunista, majd már a tengerentúli országokkal is. Az *Érkezők* elnevezésű kezdeményezéssel olyan frissen diplomázott tehetségek pályáját sikerült elindítani, mint Podmaniczky Ágnes (aki 2007-ben A 60 éves a Ferrari, 2010-ben a milánói Premio Lissone kiállításon is feltűnt), Pintér Gábor (aki „a hagyományos festészeti kánonnal szakítva a festészettől addig távol álló képi elemeket, képalakító technikákat alkalmaz; műveiben mind a mozgókép, mind a gyors grafika formavilága teret kap” – ludwigmuseum.hu), valamint Király Gábor, Pinczés József, Hegedűs Norbert, Galambosi Dániel. A tragikus sorsú, 2012-ben mindössze 27 éves korában elhunyt Kim Corbisier szintén a hajdanvolt *Érkezők* egyike.

Hétköznapi élethelyzeteket megörökítő alkotásai mellett impulzív személyiségevel, különleges világlátásával, önpusztító életmódjával is figyelmet keltett, és Pálfi György filmrendező is forgatott vele. Halála után Kapronczai Erika róla készített alkotása (KIM) a 19. Verzió Nemzetközi Emberi Jogi Dokumentumfilm Fesztiválon készítette töprengésre a nagydíjazottat.

A galéria a fennállása óta eltelt 16 évében számos kiemelkedő, élvonalbeli művésszel dolgozott együtt, néhányat említve: Nádler Istvánnal, Pauer Gyulával, Szikora Tamással, Mata Attilával, Incze Mózessel. Utóbbi az ötéves együttműködésük alatt világhírű művész lett, a munkásságát Munkácsy-díjjal ismerték el. Léna külföldi sztárképzőművészeket (Oleg Kulik, Joseph Sassoon Semah, Bernard Szajer) is Magyarországra csábított, akiket rendszeresen bemutat az Art Market Budapest vásár értő közönségének.

A vulkán festője

Léna sokat tesz Németh Miklós (1934–2012) életművének – kései – megismertetéséért is. A Blooming (Virágzás) címmel nyitott tárlat immár sokadik kísérlete egy fontos alkotó nevének a világelitbe kormányzásához. Részlet a kiállításhoz mellékelt brosúrából, Jerk Judit írásából:

„Művészetét nagyban befolyásolta a német expresszionizmus, és jelentős hozzájárulást tett a magyar modernista mozgalomhoz. Festményei gesztusszerűek és organikusak, az ábrázolásmód és az absztrakt között mozognak, gyakran tájképeket, aktokat és portrékat ábrázolva. Németh fő témái közé tartoztak a virágok, tájképek, bohócok, szerelem és vágy.

Jellegetes világos palettájával, erősen körvonalazott formáival és grafikus, lineáris kompozícióival vált ismertté. A szocialista realizmus népszerű stílusát elutasítva, a természetből merített ihletet. Németh önmagát »A vulkán festőjének« nevezte, mivel vonzódott a kihűlő láva vizuális tapinthatóságához, ami a festékezelését inspirálta. Mindenre festett, ami a keze ügyébe került, az újságpapírtól kezdve az edényeken át a szőnyegekig.”

A fentiekből kitűnik, hogy Léna az a típus, aki nem ismer(t) lehetetlent, nem adja meg magát betegségeknek, politikai sugallatoknak, divatos áramlatoknak, „hívatlan” zseniknek és más, a kultúra farvizéről a fősodorig lapátoló hullámlovasoknak. Léna mer intuitív lenni. Tud nyerni, de emelt fővel veszíteni

is. Hisz az ötleteiben, a felfedezettjeiben. Amivel nem foglalkozik, az a direkt, a harsogó hírverés.

– Tudom, hogy a 21. század másról sem szól, mint a reklámüzenetekről, a közösségi médiáról, de én merek ilyen értelemben korszerűtlennek lenni. A divatszakmában elért korábbi jelentős sikereimet sem a szerepléseim alapozták meg, hanem a bizalom, amit a nálam vásárlókban keltettem. Sosem azt mondtam, amit hallani akartak. Akkor sem, ha az anyagi érdekeim ezt kívánták volna meg. Mert én csak az elégedett arcokban, a csillogó szemekben hiszek. A visszatérő vendéget többre becsülöm, mint a belém botlót – nyugtázza.

Fények és árnyak

Léna egy kárpátaljai kisvárosban, Aknaszlatinában, majd Beregszászon élt 1967-ig, amikor Budapestre költöztek. Egy apró Benczúr utcai lakásból, a nagynéni terézvárosi otthonából vágott neki a nagy kalandnak, amit nagyvárosi életnek hívnak. – Zárt közegből jöttem, képzelheted, milyen érzések kavargtak bennem, amikor egy táskarádióval a kezemben betoppantam a Nyugati pályaudvarra. Beleszédültem a városi zsongásba. Odaát *kis kulákok*nak számítottunk, a világ végén éltünk. A szüleim hamar elváltak. A család tele volt zenészekkel, hegedű- és zongoraművészekkel, az unokatestvérem Örmény József világhírű zongoraművész, a kijevei konzervatórium igazgatója. Engem is vonzott a művészet, a művészeti pálya. Egyszer az irodalomtanárom megkérdezte tőlem, mit leszek, ha nagy leszek. Azt mondtam: *balerina vagy bohóc*. De balerina nem lehettem, mert beteges voltam. Lehet, az ízületi bajaimért a kút vize a felelős – láttatja a múltat dr. Orosz Ilona Léna.

Kiemeli: *a motor a lényeges, a szív, minket a mechanizmus vezérel, az érzelmeink, a szeretet, a lélek, az akarat, a hit*. Hosszan mesél Einsteinról és Tesláról, akiket csodál. *A fényről, amely szerint áthatja az életet, isteni erő tehát, amelyből nekünk, magyaroknak különösen sok jutott, mert szerintem ufőnemzet a miénk, kivételes tudással*. – Ugyanakkor gyakran a magunk ellenségei vagyunk – fűzi hozzá –, egymással viaskodunk ahelyett, hogy együttesen, a politikai közhelyektől végre szabadulva elérnénk, hogy egy virágzó, emberséges országban lakjunk.

Léna a Galamb utcai galéria kellős közepén, egy kis széken ülve, festmények, grafikák, keretezett és még bekeretezetlen művek élő világában, lendületesen

beszél, olykor felpattan a székről, máskor visszahuppan; az összes mozdulata arra utal, hogy feltartóztathatatlan, hogy a megannyi ötlet, elképzelés plusz-energiákkal vértézi fel őt. De aggódó lányai azért finoman jelzik: néha *kell egy kis áramszünet*.

„Mama, igyál egy kis vizet!” – mondja egyikük gondoskodóan, kezében tele poharat tartogatva. Léna hallgat a szóra, de hamar végez a kortyokkal. Az általa említett motor pedig pörög tovább. Csak úgy mellékesen, magyarázat-képpen informál arról, hogy már négy agyvérzésen van túl, majd egy újabb mondattal a sérvműtétjét is elintézi. – Minek panaszkodni? – teszi fel a kérdést. Azután felnevet: – A stroke után négy értelmes szót tudtam kimondani. Elsorolom. „Patagónia”. „Szityirkázik”. „Appercipál”. „Hercegprímás”.

Azért az elmúlt évek (emberi) csalódásai mellett sem megy el szó nélkül: „sok becsapást, sok átverést láttam”. – A svájci hitel tönkretett. Elveszítettem a házamat, pereskedtem. A divatszakmában ma azok bohóckodnak a tévében, akik hozzám jártak tanulni. Mindegy. Nincs bennem harag. Elfogadtam a sorsomat. A lényeg, hogy számos hazai alkotónak biztosítottam utat a sikerhez, sokukat anyagilag is támogattam. Piacokat szereztem és szerzek, lehetőségeket, új ösvényeket vágok a kortárs magyar képzőművészetnek.

Mozigépészből divatikon

Néhány mondat erejéig visszatérünk a kezdetekhez, a pályakezdéséhez. – Kárpátalján megéltem a kitaszítottságot, a mélyszegénységet. De tudtam, hogy van út felfelé! A maximalizmus sosem hagyott cserben. Egyszerre jártam bölcsészkarra (levelező tagozaton) és esti képzésre a Közgazdaságtudományi Egyetemre. Azért, hogy az édesanyámat segítsem, a tanulás mellett mzigépészként dolgoztam a Tanács moziban. Emlékszem arra is, hogy hajnalban olvastam az Íliászt, mert máskor nem volt rá időm.

Mesél munkavállalásairól, szárnypróbálgatásairól is. – A Ludovikánál volt egy cég, ott lettem adminisztrátor. De nem akartam ott ragadni, és szóltak, hogy a külkereskedelemben lenne érdemes folytatnom. Kinéztem hát magamnak a Hungarotex nevű nagyvállalatot. Textiltermékek külkereskedelmével foglalkozó céggént méteráruval, divatcikkekkel, darabárukkal, népművészeti

cikkkel kereskedtek. Besétáltam hozzájuk, hogy lenne-e munka. Ott fogtak. Táblaellenőr lettem, majd picivel később bonyolító. Lépésről lépésre haladtam, mígnem a tranzakciós főosztály külkereskedőjévé tettek meg. Folyamatosan tanultam. Utaztam. Nagyon csinos lány voltam, ezért mindenhol felfigyeltek rám. A tajvani reptéren tátott szájjal csodálták, és óvatosan megsimogatták a szőke hajamat – mondja széles mosoly kíséretében –, majd Vietnámot dicséri. – Sokfelé jártam, de állítom, az az ország igazi csoda! A háború után hónapokkal utaztam oda. Kedves, jóindulatú emberekkel találkoztam mindenhol. A napi megélhetésért folytatott küzdelmük megérintett.

Utolsó kiküldetésem öt évre Washingtonba szólított volna, viszont az ehhez szükséges feltételt nem tudtam elfogadni. Be kellett volna lépjek a pártba. A mai napig mottóm a politikamentes művészet hirdetése és terjesztése világszerte.

Kalandos életének további apró részleteit is felvillantja. Huszonöt évesen egy báró felesége lett. De mint vállalt iróniával mondja, *ez nem jelentett kiváltságokat abban a társadalmi környezetben*. Később Jerk György gyártásvezetővel kötötte össze az életét, tőle született az első lánya, Judit, aki immár a galériát vezeti. Harmadik férjével, a neurológus-pszichiáter dr. Altomare Györggyel Rózsadombra költöztek. A házasság válással végződött. Anna, a második leánya ebből a kapcsolatból született. Ma ő is aktívan részt vesz a galéria életében. – Odüsszeusz megformálója, Armando Assante amerikai színész is azt szerette volna, ha őt választom, de nem akartam Amerikába költözni – meséli büszkén Léna.

Viharos magánélete ellenére a divatszakmában békére lelt. S a 15 évre nyúlt Hungarotex-korszakot követően saját üzleteket nyitott, hol is másutt, mint Budapest belvárosában, amihez úgy ragaszkodik. S élő legendákkal hozta össze a sors! Megismerte Franco Moschinót, aki Gianni Versace tanítványaként indult a pályán, majd maga is divatmogullá vált. A francia és olasz, a párizsi és milánói divatguruk luxusmárkáinak többségét elsőként ő képviselte Magyarországon. Jean-Paul Gaultier-vel is sikerült megállapodnia.

– Nem azért fogadtak el, mert gazdag voltam (erről szó sem volt), sokkal inkább azért, mert a stílusom hatott rájuk, és tudták, hitelesen képviselem azt a

meggyőződésüket, hogy a ruhának lelke van. Más ennyivel is beérte volna, én nem. Idővel új kihívásra vágytam, így jött a Léna & Roselli Galéria. Utólag logikus választásnak gondolom, mivel a műtárgyaknak, a festményeknek is lelke van.

A Galamb utcában egész biztosan.

Németh Miklós: Folyópart (1983).

Forrás: <https://lenaroselligallery.com/project/river-side/>

Két kultúra, Kelet és Nyugat vonzásában

„Tudom, hogy nincs kis és nagy tenger, nincs kis és nagy távolság.”

Márai Sándor

*P*han Bich Thien két kontinens, két ország, két sokszínű, gazdag kultúra, két hitvilág szerelmese, hagyományok és újonnan születő értékek fáradhatatlan képviselője, aki közgazdászként, üzletasszonyi mivoltában a rációk, családanyai, költői, irodalmári, fordítói tevékenysége révén a pusztá létezés fölötti dimenziók, képzetek, gondolatok embere. Hídszerep az övé.

A külső szemlélő azt hiheti róla, minden, amibe belevág, sikert hoz a számára. Aki azonban jobban ismeri őt, és az általa megvalósított célok, feladatok, eredmények lényegére is koncentrál, ráeszmél: Thien csapatjátékos, közösségi ember, aki csak a munkát, a (valós) teljesítményt tekinti mércének. A kérdés távol áll tőle. Halkan, szinte ma-

gyarázatként fűzi hozzá, hogy „buddhista”. Aki az egyénieknél fontosabbnak tartja a csoportérdekeket.

Bő egy évtizede ismerem. Volt szerencsém televíziós műsorokban beszélgetni vele, elfogadta meghívásomat a *Legendák* nyomában (általam rendezett) *Petőfi-est-jére* a József Attila Színházba, tudósítottam a *Magyar Nemzetet* (az általa szervezett), Európában élő vietnámi nők fórumáról, ahol huszonegy ország 250 küldötte jelent meg az Országházban, segíthettem munkáját a „Mai Vietnám gyermekszemmel” elnevezésű gyermekrajzpályázat kiírása, majd megvalósítása során is. Bárhol tűnt fel, mindenütt jó hangulatot, emberséges légkört teremtett. Talán ez sikerének a legfőbb titka.

Soha nem hallottam felemelni a szavát. Békében él, békére törekszik. Egy feltartóztathatatlan tempóban rohanó világban a maga módján, a maga lehetőségeivel élve „lassít” az időn. Közép-Európa zajában a Kelet csendjét és a Nyugat áramlását, a hagyományokat és a progressziót egyaránt képviseli. Nem követ divatokat, ám bárhol jár, legyen az egy kávézó az egyik pesti pláza tetején, legyen az akár a Fried-kastély fogadóterme vagy a vietnámi nagykövetség Thököly úti épülete, stílusos megjelenésével megüzeni: nincs olyan, hogy hétköznapi. Mert felfogása szerint a mindennapok könnyen ünneppenná alakulnak, feltéve, hogy észleljük, észreveesszük a szépet, a jót, s hogy nem csak a negatívumokra fókuszálunk.

„Végtelenül szerencsés vagyok!”

Látszólag egyszerű recept ez. De Phan Bich Thien maga is úgy látja: *mi, magyarok ebben vagyunk talán a leggyöngébbek.* – Fantasztikus tudású emberek élnek itt. A magyarok képességei számos területen kimagaslók, vegyük csak a tudományt, a sportot, a művészetet. Mégis az utcán, a mindennapokban gyakran érzékelem, hogy milyen sok a lemondó tekintet, a bánkódó arc, mennyire áthatja a közgondolkodást a pesszimizmus. Nekem az ment talán a legnehezebben, hogy ezt elfogadjam.

De közben meg végtelenül szerencsésnek is érzem magam. Mert két országban lehetek otthon! Vietnámban és Magyarországon, Hanoi-ban és Budapesten. A Duna mellett és a Mekong folyó partján. Illetve immár a Sió torkolatánál is, Tolna vármegyében.

Ahogy azt a gyermekrajzverseny záró ünnepségén a belváros-lipótvárosi Szabolcsi Bence Zeneiskola dísztermében is elmondtam: noha Magyarország és Vietnám között közel 10 ezer kilométer a távolság, a kapcsolat, a közöttünk lévő kötelék erősebb, közelebb, mintsem gondolnánk – említi a zsúfolt Corvin Plaza félreeső kávézójában. Ahol jut idő a kávé ízlelésére, meg néhány, a borral kapcsolatos gondolat megvitatására is.

Thien ugyanis borokat alkot Tolnában, Simontornyán. Sietve hozzáteszi: *nem az övé az érdem, hanem a párja és a birtok összeszokott csapataé.* – De azért sokat tanultam a bor készítéséről is. Bírálni, kóstolni már tudok – jegyzi meg derűsen.

Azt csak én teszem hozzá, hogy a pincészet több bora is sokak (sokunk) kedvencévé vált: a Fried Tolnai „Mózsé” Cuvée, a Fried Tolnai Cabernet Sauvignon vagy a Brauburger, a Syrah, a Pinot Blanc, a Viktória Cuvée joggal népszerű portéka.

– Van még hová fejlődni – hárítja a dicséretet.

Tudakolom, hogy számol-e még Petőfivel, tervezi-e, hogy kedvenc magyar költőjétől bordalt vagy valamely a borhoz kapcsolódó verset lefordítson. Kedvcsinálóként A borozót idézem: „Gondüző borocska mellett / Vigan illan életem; / Gondüző borocska mellett, / Sors, hatalmad nevetem.”

– Minden lehetséges – vágja rá, ám eltűnődik. – Sok most a munka. Szeretném közelebb hozni szülőhazámat a magyar emberekhez. Sokat utazom a lányaimhoz Angliába is. Nincs időm jelenleg a műfordításra. De lesz még... – konstatálja örök optimistához méltón.

Petőfi őszinte híve

A Hanoiban született, közgazdászként, műfordítóként, társadalmi aktivistaként is elismert dr. Phan Bich Thien a vietnámi költőóriás, Nguyen Du és Alekszandr Szergejevics Puskin költészetén nevelkedett. Később Petőfi költészete érintette meg.

„Magyar vagyok. Legszebb ország hazám / Az öt világrész nagy területén. / Egy kis világ maga” – idézi fel azon sorokat, amelyeket elsőként vetett papírra, avagy: fordított magyarról vietnámi nyelvre. – Petőfi művészete világirodalmi jelentőségű, ezért is boldogság nekem, hogy Délkelet-Ázsiában hozzájárulhattam a megismertetéséhez – jegyzi meg, elégedetten kortyolva a kiadós lattéba.

Az útja Moszkván át vezetett hazánkba. Már-már meseszerűen... Történt, hogy a nyolcvanas években egy ifjú vietnámi lány közgazdász-informatikusnak tanult az orosz fővárosban, ahol seregnyi, a keleti blokk és a hatalmas Szovjetunió megannyi nációját képviselő fiatal okult: észtek, bolgárok, oroszok, ukránok, azeriek, üzbégek, magyarok, lengyelek... Reményekkel, álmokkal „megpakolva” loholtak előadóteremből előadóterembe, tanulás-rohanás közben ismerkedve egy sajátos sorsú világvárossal, ismerkedve a távoli országokból érkezett diáktársakkal, kollégistákkal, leendő kollégákkal. Ahogy az lenni szokott, szerelmek is szövődtek a Moszkva folyó partján. László és Thien is a szovjet fővárosnak, a diákéveknek köszönheti a kapcsolatát. – Csak 1998-ban határoztuk el, hogy itt fogunk élni. Eldöntöttük azt is, hogy valami olyannal szeretnénk foglalkozni, ami túlél bennünket.

A Fried család hajdani birtokára véletlenül bukkantak rá Simontornyán. Nem fogadta őket főúri pompa. A legtöbben problémahalmaznak látták volna a szebb napokat megélt simontornyai kastélyt és környezetét a maga omladozó torzóival, leszakadás előtti állapotban tétovázó földemjével, burjánzó cserjéivel, de a Fried család örökségét felvállaló új tulajdonosok korunk átlagbefektetőitől sokban különböztek. Nem pusztán hasznót hajtani érkeztek a közel négyezer lelket számláló kisvárosba, hanem visszaadni-visszaépíteni, újragoncolni a múltat!

Szó szerint és átvitt értelemben is építkezni.

A párbeszéd jegyében

És addig serénykedtek, mígnem a mélyszegénységgel küzdő Tamási járásban fellelhető városka kastélyát Magyarország legszebb szállodájának nyilvánították 2010-ben. A magyar kastély és a vietnámi faragott fabútorokkal díszített épületkomplexum sokak kedvencévé vált. 2018-ban a birtok festői pontjára, a Mózsé hegyre vietnámi buddhista szentélyt emeltek. Hosszú évek kitartó munkájával Thienék elérték, hogy Magyarország hivatalos vietnámi buddhista Dai Bi szentéllyel gazdagodjék. A Sió folyóra néző pagoda akár Hanoi-ban is helyet kaphatott volna a maga sárkányok díszítette kettős, hajlított tetőjével, a kaput őrző két szent szobrával, amelyek közül az egyik az erőt szimbolizálja, a másik a tudást.

A szentélyben lévő harang a vietnámi buddhizmus bölcsőjéből, Hue hajdani császárvárosból származik. Az udvart gránitoszlopok veszik körül, amelyek fölött lótusz alakú

márványlámpák sorakoznak. Amitabha Buddha ötszáz kilogrammos szobra vörösrézből készült.

A belépőt megbabonázó díszes kapu alsó felén négy jellegzetes szent állat, a sárkány, az oroszlán, a teknős és a fénymadár, felső részén a négy évszak jellegzetes növényei gabalyodnak össze. A kegyhelytől tízpercnyi séta választja el a városka hírneves Petőfi-mellszobrát, amelyet Barcsay Jenő és Ferenczy Béni tanítványa, Kelemen Kristóf szobrászmester készített.

Minden aprócska részlet tehát a Kelet és a Nyugat „házasítása”, a párbeszéd jegyében került a helyére. De a fordulatokban gazdag igaz mesének messze nincs még vége...

– Úgy érzem, a lányaimnak, a következő nemzedéknek sikerült átadni azt a világszemléletet, amit képviselek, ami sohasem a különbségeket hangsúlyozza, hanem az azonosságokra mutat rá. Az idősebb lányom, Karolina lányom a Londoni Bartlett Egyetem építészhallgatója, Viki biológusnak készül, Oxfordban. A büszkeségeim! Ezért is okozott nagy örömet nekem, hogy Karolina (vietnámi neve: Mylan) diplomamunkáját a mi újbudai házunk, azon belül is az én dolgozószobám inspirálta. Nálam a vietnámi oltárral szemben a pécsi Zsolnay-gyár kerámiai, porcelánjai sorakoznak. Ő pedig ebből kiindulva olyan épületet tervezett Londonban, ami a Kelet és a Nyugat jellegzetességeit szinte egybekapcsolja, szinkronba helyezi. A brit építészzakma felfigyelt a munkájára, az egyetem évkönyvében közzétették Mylan dolgozatát. Viki pedig a magyar szinkronúszó válogatott tagjából az Oxfordi Egyetem vízilabdacsapatának kapusa lett.

Phan Bich Thien zárásképpen ars poeticájával ajándékoz meg: „minden reggel köszönetet mondunk az életnek, amikor egy új nap vár ránk, hogy szerethetünk és hozzájárulhatunk a világ működéséhez.”

„Előtte a folyam, az új híd,

Még rajta zászlók lengenek:

Ma szentelé föl a komoly hit,

S vidám zenével körmenet;”

Arany János: Híd-avatás (részlet)

Podonyi Hedvig

„A társadalom nem lesz helyettem boldog!”

Fotó: Pintácsi Viki

Szinte mindig mosolyog a szeme. Akkor is valamiféle derűt közvetít a világ felé, amikor fájdalmat érez. Erre akkor ébredtem rá, amikor Podonyi Hedvig eljött az egyik irodalmi *talkshow*-mra, és az élet dolgairól, tehát a halálról is kérdeztem. Pontosítok: férje, Fodor Ákos költő (1945–2015) haláláról, aki sok éven át haikukkal ajándékozta meg az általam szerkesztett *Nyugat Plusz* folyóiratot.

Hédi ott, a Jókai Anna Szalonban higgadtan, az emlékekkel bátran szembenézve mesélt egy olyan, a kívülállók számára talán különösnek ható kapcsolatról, ami két, egymástól – látszólag – mindenben különböző, a lényegét tekintve mégis erős szövetségben élő embert fűzött össze. Ákos ugyanis, ha csak tehette, a vízivárosi otthonukban, Budapest zaját szinte megszűrve élte mindennapjait. Hédi eközben, ha épp nem a másik szobában dolgozott, járta a várost (és még sok más közelebbi-távolabbi helyet), fáradhatatlanul írt újságcikkeket, könyveket, szerkesztett, tanult (egyebek közt írásanalitikus szaktanácsadói diplomát szerezve), és a társasági élet, a színház, a nyüzsgés örök híveként létezett.

Fodor Ákos

Mikrokozmoszom

E börtön-világ elől

cellámba menekültem

– nem tagadom: kívül-belül

némiképp sebesültem.

Itt legalább rend van

s ami még fontosabb: csend.

Itt *gyakorlat* s nem „tan”:

elfogadni. Mindent.

Hédi elfogadta, hogy Ákos halála után a társa nélkül kell „berendeznie” egy új világot, az ő új világát, ami fájdalomtól sem mentes. – Ákossal töltöttem az utolsó órákat. Mellébújtam, simogattam. Békében ment el. A halál természetes dolog. Az ő halála is az. Nem érdemes menekülni, az elmúlás gondolatától rettegni. Ugyanakkor Ákos hiányát elviselni lehet, de megszokni nem. Eleinte különösen nehéz volt. Még hosszú éveken át, amikor hazafelé mentem, automatikusan felnéztem az utcánkról az emeletre, vajon ég-e a lámpa, mert ha igen, akkor vár. Aztán meg nagyokat bosszankodtam magamon: miért nézek fel folyton?!

Volt két fotelünk egymással szemben. Azokban ülve beszélgettünk egymással nap mint nap. Gyakran felolvasott nekem. Shakespeare-t. Romhányit. *A József és testvéreit*. Na azt már nem bírtam elviselni, hogy ez a két fotel egymással szembefordítva maradjon, és csak én üljek az egyikben, míg a másik üres. Átrendeztem a lakást, később felújítottam. Ákos a közös emlékek, a versei révén persze itt van velem. A halála óta kiadott könyveit, a hátrahagyott verseket és a válogatásokat én szerkesztem, mivel a korábbi köteteinek a szerkesztője is jó ideje én voltam. Jó érzés megtapasztalni, hogy az olvasók mennyire szeretik őt. Találkozókra hívnak, ahol mesélhetek róla. Ahogy múlik az idő, ezt egyre nagyobb örömmel teszem.

Szerencsére nem vagyok depressziós alkat. Szeretek élni. De tudomásul veszem, hogy életünk részei a rosszabb periódusok is. Előre tekintek, és a múlttal

kapcsolatosan alapvetően elégedett vagyok. Ákossal voltunk olyan szerencsések, hogy 28 évet tölthettünk el együtt, valóban szépen és jól. Ez az élet nagy ajándéka. Ahogyan a humor is az. Ákosnak kiváló humorérzéke volt, sok más mellett ezt is szerettem benne. A humorérzék, akárcsak a nézőpontváltás képességét, igen fontos tulajdonságnak tartom.

Fodor Ákos

Egy látószög

Hedvignek

M e k k o r a fűszál!

Földön fekvé bámulom:

mögé-fogy a Hegy.

Mialatt a Batthyány térnél, a Vigadóban (ahol Fodor Ákos is fel-feltűnt azelőtt) Hédi a málnaszörpjébe hörpöl, rákérdezek:

– Ákos olvasott téged?

– Mindig mindent elolvasott, amit írtam! Ez azért elég nagy áldozat volt részéről, lássuk be. Hálás is vagyok érte, sokat tanultam belőle. Közöttünk semmiben sem volt verseny. Hírből se ismertük az egók harcát. Támogatni akartuk egymást. Ő ennek jegyében akár önkormányzati testületi ülésről írtam, akár sztár-interjút készítettem alaposan átböngészte, javaslatokat tett, véleményt mondott. Erős kritikái éllel olvasott. És sajátos volt nála a korrektúra. Ha valami különösen tetszett neki, mellé rajzolt egy szívecskét. Ami nem tetszett, azt halálfejjel „jutalmazta”. Alapos volt, pontos, nagyszerű tanácsokat adott, de amikor nem értettem egyet vele, azt is elfogadta, nem csinált belőle hiúsági kérdést. Ahogy én sem. Olvastam, szerkesztettem őt. Érdekelte a véleményem. Volt olyan haikuja, amelyet azért nem közölt, mert a kételyeimet jogosnak ítélte. Ízlésben – és még nagyon sok minden másban összehangoltan működtünk együtt.

Hédi 23 éves korában ismerte meg Ákost. Maga is elneveti magát azon, hogy olykor úgy beszél a régebbi életéről, mint két külön korszakról. Vannak ugye

azok az esztendőök, amelyeket Ákos nélkül töltött, ezek az időszámítás előttiék, és vannak az azt követők, amelyeket már *időszámításunk szerint* tart számon.

Fodor Ákos

Egy végső kérdés

Miért van az, hogy a
rosszra bőven van szavunk,
a jóra: alig?

– Az első 23 évem? Küzdelmesen, de végül is eredményesen telt – összegez Hédi. – Az anyukám egyedül nevelt engem és a húgomat Kispesten. Azt akarta, hogy érettségim legyen és szakmám, ezért óvónőképző szakközépiskolába kerültem. Nem érdekelt igazán, de az otthoni kényszer hatására elvégeztem. Ugyanakkor klassz osztálytársaim voltak, a mai napig is tartjuk a kapcsolatot egymással. Kitűnő magyartanárommal, Börcsök Máriával később életre szóló barátság szövődött közöttünk. Sajnos nemrég ő is elhunyt. Az utam általában rögzösebb volt, mint amilyet bárkinek is kívánnék. De ami nehéz, nem biztos, hogy rossz is!

Estin végeztem főiskolát, mert nem engedhettem meg magamnak, hogy ne dolgozzam közben. Az akkori munkahelyem tanítóképzőbe javasolt. Ez sem érdekelt valami nagyon, de elvégeztem. És ha nincs ez a főiskola, akkor Ákost sem ismertem volna meg, mivel a szakdolgozatom írása kapcsán találkoztam vele először itt a szomszédban, az Angelikában – mutat a Vigadó teraszáról a Duna felé. Ezzel szemben áll az a barokk épület, amelyben a bécsi kávéjáról és kapucínéréről híres kávéház működik.

Meséli, hogy mindig írni szeretett volna, de nehezen navigálta magát ilyen pályára, ezért – a kacsaringós út során – volt képesítés nélküli pedagógus, gyermekkönyvtár-vezető, marketingvezető. Időközben marketinges végzettséget is szerzett. Először gyermekversei jelentek meg 21 évesen, majd 24 éves korától egyre több cikke is. Már ismerte Fodor Ákost, amikor 1988-ban az Expressz hirdetési újsághoz került olvasószerkesztőnek. A he-

lyesírási hibáktól hemzsegő, kézzel írt apróhirdetések javítása mellett különféle magazinokban publikált, majd néhány év elteltével szabadúszó lett. Grafológusi végzettséget és írásanalitikusi diplomát szerzett. Könyveket írt, jelenleg is születőben egy novelláskötete. Napjainkban a HelloBaby magazin főszerkesztője. Írtam, mint az örült – sűríti Hédi egyetlen mondatba a pályája iránti szenvedélyes ragaszkodásból és az önfenntartási kényszerből fakadó íráskényszerét. Kimatekozza azt is, hogy *eddig úgy 6000 cikket publikált*.

Újabb szörpkorty után szóba kerül a Vízöntő sajátos világa, mivel ebben a jegyben született. – A szabadúszás illik a lelki alkatomhoz. Nem kedvelem a kívülről rám kényszerített kereteket. Cserébe elfogadom, hogy nekem kell követendő kereteket szabnom magamnak, hogy évtizedek óta nincs fizetett szabadságom, megbetegedni meg nem nagyon merek, mert akkor nem készülök el a mindig sürgető határidős munkákkal. Bár nem tartozom a direktben lázadó Vízöntők közé, tagadhatatlan, hogy a társadalmi konvenciók kevésbé ragadnak magukkal. Úgy vagyok ezzel, hogy a társadalom nem lesz helyettem boldog.

Azért se szidalmazom a sorsot, mert nem született gyermekem. Ettől még – gondoljon akármit is a szomszéd – lehet teljes életet élni. Annak kell örülni, ami van. És szinte mindig van minek. Nőként a mai világban – bizonyos kultúrkörökben – nagyobb a mozgástér, több a szabad választási lehetőség, mint valaha. A túlhangsúlyozott emancipációért viszont nem lelkesedem. Nem vagyok az a típus, aki csak azért nem tesz le egy tányér levest az elé, akit szeret, mert meg akarja mutatni a világnak vagy önmagának, hogy ő mennyire független, önérzetes egyéniség. De a túlzott megfelelési kényszer sem áll közel hozzám. Nem is lettem sosem például fehér habruhas, talpig fátylazott menyasszony... Csak olyan nagyon egyszerű. De ha valakinek káprázatos esküvő, hét országra szóló lakodalom a szíve vágya, akkor szívből szurkolok, hogy neki olyan legyen, és örülni is tudjon neki! – rögzíti, mialatt az utolsó málnabuborék is szétpukkan a pohárban.

Alapjában véve elégedettnek érzem magam. Telis-tele vagyok tervekkel. Hatvanévesen – talán – nincs is okom még nem tervezni, és ahogy ismerem

magam, nyolcvanévesen ugyanígy fogok érezni. De már erősebben szelektálok, mint korábban, és van, amit-akit nyugodt lélekkel el tudok engedni. Ákos persze ezt is jól megírta:

Fodor Ákos

Jókívánság

Legyen erőd lent
hagyni, amit nincs erőd
följebb emelni.

Nyugat Plusz borítók a XXI. századból.
Az irodalmi folyóirat állandó (címlapos) szerzője volt
Fodor Ákos.

Soltész Noémi

Ösvények a „gondoskodó” építészet felé

Fotó: Szombat Éva

„S – ez kellett még – egy raj galamb
csap föl, mintegy szita alól
egyszerre a templomfalon,
s megborzolják a nagy, avitt,
csapott tető vonalait –”

Nemes Nagy Ágnes: A Krisztinában (részlet)

Előzetesen Soltész Noémi építésszel abban maradtunk, hogy Budapest ikonikus pontján, a Krisztinavárosban ülünk le társalogni, szemben a műemléki védelmet élvező templommal, ami megihlette Nemes Nagy Ágnes, s ahol Széchenyi István és Seilern Crescence (1836. február 4-én), illetve dr. Semmelweis Ignác és Weidenhoffer Mária (1857. június 1-jén) házasságot kötött.

Igen, a Csészényi Kávézóban találkoztunk tehát, amely sokak törzshelye Budán. A kiszolgálás is kiszámítható: mérsékelten kedves, elegánsan érdektelen,

hűvösen barátságos, tiszteletteljesen semmilyen. Ugyanakkor: a kávé egészen kiváló! A pörkölést helyben végzik, művészi odaadással.

S ha már Széchenyi neve szóba került, tudnivaló, hogy ez a játékos-szellemes Csészényi elnevezés éppen a szemközti (templomi) előzményekre, a jeles frigyre, a grófra, *a magyarok legnagyobbikára* utal...

Az építészek felelőssége

– Bárhol jártam, mindig arra jutottam, hogy Budapest a világ legjobb városa – vallja meg az érzéseit Noémi, bár nem titkolja, hogy amit az elmúlt években maga (magunk) körül lát, az felbosszantja. Aggódik Pest-Buda páratlan építészeti örökségéért, arculatáért, látképéért. – A Kopaszi-gát a Mol-toronyal szerintem tragédia. A Váci út ipari öröksége már csak nyomokban létezik. A lakópark-építészetünkkel is vannak gondjaim. Kinek a felelőssége, hogy funkcionálisan rossz, ronda lakóházak születnek gomba módra – nemcsak a fővárosban, de vidéken is? Mi több, ki vállalja itt annak a felelősségét, hogy lakótömbök sokaságát adják át infrastruktúra nélkül? – sorolja el hirtelenjében a jelenkor vádpontjait úgy, hogy egy pillanatra sem emeli meg a hangját. Soltész Noémi a mondatait gondosan, halkan formálja. *Az építészek felelősségéről, a kortárs építészet és a társadalom közötti alig érzékelhető párbeszédéről, a hazai oktatásban tapasztalható jelenségről, a vizuális kultúra hiányáról* beszél. – Közintézményeink, közparkjaink állapota is beszédes – konstatálja. Azután a lehetséges pozitívumok felé tereli a szót. A főváros hatalmas városszövetéről, belső magjáról tesz említést. A villamoshálózatról, amelyet kiválónak, fenntarthatónak nevez. Szól a kínálókozó lehetőségekről is, amelyek (még) megvannak, és amelyekkel élve ez az eklektikus világváros úgy fejleszthető tovább, hogy a lényegéből nem veszünk el, hogy a karaktere tovább gazdagodik.

Soltész Noémi 2010-ben Pajer Nórával közösen alapította a *Nanavízió* építészirodát, amelynek a tevékenységében egyforma súllyal szerepel a művészi koncepcióalkotás és a precíz mérnöki munka. Munkáik között nemcsak kisebb középületek, családi házak, újragondolt lakásbelső, professzionális irodatermek, hanem merész, figyelemfelkeltő köztéri installációk és műtárgyszerű, de funkcionális bútorok, kiegészítők is megtalálhatók.

Soltész Noémi az őszinteség híve. – Városaink tervezésekor csak a férfiak szempontjai érvényesülnek. A nők nagyrészt a másodvonalban dolgoznak. Történik ez úgy, hogy az építészhallgatók 70 százaléka nő! – újságolja.

– És *hová tűnnek, hogyan vesznek el a szakma számára?* – vetem közbe aprócska gúnnyal fűszerezve, árnyalni igyekeztén a mégiscsak minket, férfiakat érintő kendőzetlen kritikát...

Noémi azonban nem kegyelmez: – Maszkulin szakma ez. A nők az építész-irodák csapatait erősítik, de csak kevesen tudnak kitörni, élvonalba kerülni. Részben azért, mert családban gondolkodnak, anyák lesznek, és utána már nehezebb a visszatérés, részben azért, mert rossz minőségű, kizsákmányoló a szakma munkakultúrája, kemények a színfalak mögötti harcok a megbízókkal, a kivitelezőkkel, a versenytársakkal és a politikai döntéshozókkal. Egyszerűen könnyebben lemorzsolódnak.

Nem érem be ennyivel. Két példát hozok a tágabb környezetemből, két olyan ifjú építészhölgyről teszek említést, akik Magyarországról indultak, de már az Egyesült Királyságban, Japánban, Indonéziában is bizonyítottak. Elismertek, sikeresek.

Noémi bólint. Tudja, léteznek ilyen esetek, és úgy véli, az elmúlt néhány esztendőben sikerült elmozdulni a holtpontról, ám fenntartja: a játékszabályokat nem a nők írják. Újbuda Pro Architectura díjas építésze maga is feleség, két gyermek édesanyja, de amikor anno a *Nanavízió*-ba belevágott, nem azért tette, hogy bizonyítsa: létezik női út az építészetben, csak egyszerűen építész akart lenni. Az évek elteltével ébredt rá, hogy nőként ez nehezebb. – Az építészsakma feladatai egyre inkább a hagyományosan női feladatok, az érzékenység és a gondoskodás irányába hatnak – summázza.

„Földről látni ezt az udvart,
az apró, öt ház udvarát,
mindig földről és haránt,
mint egy képet, mely távlatába,
mint a múltat, mely önmagába,
bárhonnan nézed, visszaránt.”

Nemes Nagy Ágnes: Város, télen (részlet)

Noémi Kőbányán nőtt fel. *Elfoglalt* gyerekként emlékezik vissza önmagára, kosárlabdázott, tangóharmonikázott, zongorázott, kórusban énekelt, matekozott. Azt mondja, nem készült építész nőjogi aktivistának, máshogy akarta megváltani a világot. Noha az igazságtalanságot már akkoriban sem díjazta. Középiskolába az Eötvös Loránd Tudományegyetem Apáczai Csere János Gyakorló Gimnáziumába járt. Egyszerre sóhajtva és nevetve jegyzi meg: *elitképzőben mást nemigen tehet az ember, mint tanul...*

– Építész véletlenül lettem, bár a Gellért Szálló (ahol édesapám volt a fűtő) már egészen kicsi koromban lenyűgözött – folytatja a múltidézést. – A gimnáziumban ábrázoló geometria szakkörbe jártam. Volt ott egy nyugdíjas matematikatanár, akinek a lelkesedése átragadt rám. Tóth Attilának hívták. Neki és a rajztanáromnak, Raszler György grafikusnak köszönhetem, hogy erre indultam. Volt másik tervem is. A gimiben megtetszett a villamosmérnöki szakma, de amikor anyukámat beavattam a tervbe, ő azt felelte: *„hagyd a csudába, az egy férfiszakma!”*

A Malomkerttől Indiáig

Soltész Noémi a dániai Vitus Bering UC-n, majd a Budapesti Műszaki Egyetemen diplomázott. A gyakornoki éveket Erick van Egeraat budapesti stúdiójában és a Sporaarchitects építészirodában töltötte. – Szerencsés vagyok. Engem az alkotás vonz, és része lettem egy szinte folytonos alkotófolyamatnak. Közben az építészet társadalmi szerepét is hangsúlyozom. A szakma megújításában vagyok érdekelt. 2006-ban a Kortárs Építészeti Központ (KÉK) első rendezvényén már jelen voltam. Később a szervezet és az általa alapított Budapesti Építészeti Filmnapok kurátora lettem.

Noémi, ha nincs itthon, ha nem éppen lombkoronaszintre „álmodik” lakóházat, vagy Máriamakk egyre sűrűbben beépülő városrészébe, vegyes esztétikájú építészeti környezetébe tervez mértéktartó erdőszéli otthont, esetleg *Szeglet* néven megváltozott munkaképességű emberek társadalmi integrációját elősegítő komplexumot hoz létre, netán fantasztikus, mesefilmbe illő budival(!) lepi meg az építésszakmát, vagy a Corvinus Egyetem műemlék épületének, a Fővámpalotának a közösségi tereit újítja meg, akkor a világot járja.

– El tudok merülni az építésziroda menedzselésében is, de a tervezés az én világom. A racionalitás és az irracionalitás választóvonalán működöm, ezért szükségem van olykor szünetre, némi feltöltődésre. Négyévente biztosan! Ilyenkor általában messzire utazom, hátizsákkal. Főként Ázsiába: Laoszba, Kambodzsába, Iránba, Kínába, a Kaukázusba... Az a világ az élet intenzitása, mélysége miatt vonz úgy. Az ízek, a szagok, a színek, a dzsungel, a hegyek, a sivatag, az építészet, az emberek – a végletek miatt. A férjemmel, akit annak idején Pesten a Keret Klubban ismertem meg, a Selyemút mentén eljutottunk egészen Sanghajig. De utaztam három hónapot Indiában és Nepálban egyedül is. Ma már ott tartunk, hogy a lányaim is elkísérnek. A vándorlásaimról naplót szoktam rajzolni.

Iránból is egy stoposélményemre emlékszem a legszívesebben. A sráctól ugyanis, aki felvett minket, megtudtam, hogy rendszeres nézője a Duna Tévének. Azt hittem, rosszul hallok... Hogy lehetett ez? Úgy, hogy az éjszakai órákban a *Dunán* olyan iráni filmeket is adtak, amelyek az ő országában tiltólistán voltak. A csodatévő parabolaantenna tehát képes volt elmosni a határokat, megszüntetni a merev korlátokat...

Európától is sokat kaptam. Dániához például nagyon kötődöm, ahogy említettük, másfél éven át tanultam ott építészetet. A szemléletük, a látásmódjuk, a bátorságuk, ami a kortárs építészetüket jellemzi, igen inspiráló. Spanyolország, Olaszország, a balkáni országok, Erdély... De van olyan pontja is a világnak, amelyért alig kell utaznom, mégis mintha egy távol-keleti szentély kertjébe lépnék be. Békében. Csendben. Alázatosan.

A Tabán szederfájára gondolok – árulja el régi titkát Noémi.

„Én láttam ezt. (Még sose láttam.)

Én jártam itt. (Még sose jártam.)

Egy másik életben talán

Erre a földre rátaláltam.”

Nemes Nagy Ágnes: Én láttam ezt (részlet)

„Úgy érzem, rögzösebb lett az orvosi pálya”

Napokig egyeztetjük az időpontot a beszélgetésre. Végül ebédidőben találkozunk a klinikán. Előtte útbaigazító SMS-t kapok: *„Fül-orr-gégészeti klinika, VIII., Szigony u. 36., magasföldszint jobbra, otoneurológiai rendelés (a betegfelvétellel szemben).”* Prof. dr. Szirmai Ágnes hivatásához méltó módon semmit nem bíz a véletlenre. Olyannyira nem, hogy egy korábbi interjúban elárulta: háromévesen már az orvosi pályára vágyott, s alig 14 évesen bejelentkezett a területi szakrendelő gégészetére orvosírnoknak. Nem állom meg, hogy miután helyet kínál egyszerűséget sugalló, a praktikus szempontokat előnyben részesítő orvosi szobájában, fel ne tegyem a kérdést:

- Eleve elrendelés történt?
- Lehet, hogy eleve elrendeltetett...
- Hisz az isteni gondviselésben? – faggatom tovább.
- Igen, hívó vagyok. Nem hiszem, hogy azért, mert döntéseimet a racionalitás uralja, ne tűnődhetnék el azon, mi mozgatja mindazt, amiben létezünk. Va-

lakinek döntenie kellett az őszrobbanásról, a sejtek születéséről, átalakulásáról. No és ki hozta létre a villámokat? Ezek jogos kérdések. Nem lehet mindent a racionalitás felől megközelíteni. A hit gyógyítani képes. Ha hiszünk valamely felsőbb igazságban, az ad nekünk egy gondolati keretet, egy belső érzésvilágot, egy tartást. Erkölcösségre nevel. Ugyanakkor mindenkit óva intek a hiedelmektől, a tévhitektől, a spirituális zöldségektől, amelyeket az internet, a média önt ránk éjjel-nappal. Általában jól felfogott üzleti érdekből. Máskor butaságból, tájékozatlanságból. Olykor magam is elképedem, mire képesek az emberek. Nemrég volt egy betegem, aki a kezelés értelmében kevésbé hitt, a rontás levételében annál inkább. Szörnyű.

A szédülés rejtelsei

Itt rövid csönd üli meg a kis szobát, amelynek egy-egy pontján orvosi kellékeket, szakkönyveket vélek felfedezni, de a középpontjában az íróasztalon egy számítógép és egy telefon pihen. Azazhogy: dehogyis pihen! A monitorra a beszélgetésünk közben is zúdulnak az információk, a leletek, a levelek, amelyekre újra és újra rásandít a szakterület első női egyetemi tanára. A betegek érdeke ugyanis mindenekfölötti. A telefon tízpercenként cseng. Szirmai doktornő pedig szorgalmasan felkapkodja a készüléket. Igen, a hagyományos, csavaros telefonzsinórral ellátott masinát, nem a mobilt!

– Az egyensúlyozó rendszer vizsgálatával, betegségeivel és az egyensúlyozó rendszer rehabilitációs lehetőségeivel foglalkozom. Szédüléssel kapcsolatos panaszokat az egyensúlyozó rendszer betegségei mellett idegrendszeri, kardiológiai és pszichiátriai betegségek is okozhatnak. Ezekre inkább a nem forgójellegű szédülések jellemzők – folytatja a félbehagyott interjút a professzor asszony, a szakterülete rejtelseibe avatva be. – Az egyensúlyrendszeri betegségek három csoportra oszthatók. Az első az akut egyensúlyvesztés, amikor a beteget mentő szállítja a sürgősségi osztályra, a második csoportba a rohamokban jelentkező szédülések sorolhatók, ilyen például a belsőfül-folyadék felhalmozódásával járó Ménière-betegség, illetve a jóindulatú helyzetű szédülés (BPPV), ami gyakran reggel, ébredéskor jelentkezik. A harmadik eset a kétoldali egyensúlyrendszeri károsodás, aminek lehet keringési oka, de ilyen eltérést a belső fület ká-

rosító antibiotikus kezelés utáni (életveszélyes, szeptikus betegségekben adnak ilyen gyógyszert) állapot is okozhat.

A világhírű etológust, antropológust, Jane Godallt idézem: *„a természetben minden valamiféle egyensúly felé tart”*. Szirmai doktornő helyeslően bólint, majd újabb nézőpontból, a magyar nyelv szempontjából közelít a témához. – Lényeglátó az anyanyelvünk. Pontos a megfogalmazás, mikor ezt mondjuk: *„elveszítette a lelki egyensúlyát”*, vagy ezt: *„kicsúszik a talaj a lába alól”*. Igen, az egyensúlyi állapot megtalálása kulcskérdés. Az életminőségünket nagyban befolyásolja. Talán ezért is vonzott annyira az orvosi pálya. Szenvedélyesen szeretem ezt a munkát, az egyetemi évek alatt még éjszakás nővérnek is beálltam... Szerencsém volt, mert kezdő orvosként dr. Nádor Judit vett maga mellé, később esküvői tanúmnak is őt kértem fel. Ma Hamburgban él. Amikor elment, megörököltém tőle a területet.

Ágnes 2014 óta a Nemzetközi Neurootológiai és Equilibrimetriai Társaság elnöke. Büszkén meséli, hogy az 1974-ben Németországban (Bad Kissingenben) alapított tudományos társaság központja Budapest lett. – Azt gondolom, a pályám töretlen. Nem okozott az sem problémát, hogy a műtétes szakmákban általában férfitúlsúly van. Őszintén szólva, a nagy nyaki műtéteket nem is szívesen bízták ránk. De megérttem az okát! Mi, nők, nem biztos, hogy alkalmasak vagyunk arra, hogy akár 8-10 órát álljunk egy műtőasztal mellett. Márpedig az efféle beavatkozásoknál ez szinte természetes.

A fül-orr-gégészeten belül sikerült megtalálnom azt a szegmenst, amelyben nem a műtéti kezelés az elsődleges. Azt gondolom, nőként is meg lehet találni azt az utat, amelyen kiteljesedhet az ember. S a férfi kollégák tolerálnak, elfogadtak.

Poirot és az MRI

Prof. dr. Szirmai Ágnes gyermekkorá Újbudán, a XI. kerületben telt. – Ma is a Bartók Béla úton lakik az édesanyám, így nem szakadtam el teljesen a Móricz Zsigmond körtér környékétől. A miénk egyébként nem orvos família. Apám mérnökember volt, anyám adminisztrátor. Az életemben a nagymamámnak is kulcsszerep jutott. Ő az angolkisasszonyoknál nevelkedett. Kezdetben (talán

azért sem, mert annyi fontos dolgot megtanultam tőle idejekorán) nemigen találtam a helyemet az iskolában. A tanító így hívott: „előkelő idegen”. Bevallom, azóta is nehezen oldódom, nem vagyok kifejezetten társasági ember. Jobban élvezem az otthon nyugalját. A férjemmel 39 éve élünk együtt, a fiam sportújságíró, aki mostanság sportcoachingot tanul. Nekem a pihenést az jelenti, ha otthon olvasgathatok vagy filmeket nézhetek. A kedvencem: Agatha Christie művei, illetve az azokból készített filmek, sorozatok.

– *Ha már itt tartunk, ki a kedvenc Poirot-ja? Albert Finney? David Suchet? Kenneth Branagh?*

– Ó, hát persze, hogy Suchet! – fogalmaz egy igazi rajongó lelkesedésével, derűsen, de határozottan.

E kis kitérő után újra az orvosi pályáról kérdezem. Az ellentmondásokkal teli jelenkorról. A digitalizációról. A betegirányítási rendszerről. Az egyetemi tapasztalatairól. A kórházi mindennapokról. – Elveszett az orvoslás rangja, biztonsága, intimitása – sóhajt föl Szirmai doktornő. – Ebben a nagy zajban, ami körülvesz bennünket, egy orvos alig képes kifejezni a maga szakmai álláspontját. Mert a betegekkel elhitették, hogy mindent jobban tudnak. Azokra a kollégákra is neheztelek persze, akik egyes szakterületeken elfelejteneek gondolkodni. Akik a pácienseket ide-oda küldöztetik; röntgenre, MRI-re, CT-re – sokszor fölöslegesen, a saját maguk védelmében...

Úgy érzem, rögzösbbe lett az orvosi pálya. Nagy a súly rajtunk. És sajnos egyre több az olyan beteg, akit megbetegít a stressz, és akik nem hiszik már el, hogy meggyógyulhatnak. Márpedig ha valaki nem bízik abban, hogy van kiút, arra sok gyötrelme várhat – figyelmeztet, majd kedvesen az órájára mutat.

Értem a célzást.

A betegek nem várhatnak tovább.

A jövő borásza

Egy a borászat közelmúltját vizsgáló szakcikkben napjainkban már elismert nők meséltek pályakezdésük nehézségeiről, első bizonytalan lépéseikről (még) a XX. században. *„Egyetemi diplomával és doktori fokozattal kerestem állást. Az egyik pincészetnél már készültem a személyes bemutatkozásra, amikor kiderült, hogy addig félreolvasták a nevemet, férfinak hittek. Az igazgató azt mondta, szükségtelen elmen-nem az interjúra, hozzájuk nő csak takarítónőként vagy laborosként teheti be a lábát”* – szól a korszakot pontosan leíró történet, amit dr. Pühra Beáta (Etyek-Budai borvidék) osztott meg az olvasókkal.

Ma más idők járnak. 2021-ben Pühra a Magyar Borakadémia által gondozott Az év bortermelője díjat vehette át. 2023-ban Kövesdi Zsófiát, a villányi Jammortal Pincészet főborászát Németországban az Év Nemzetközi Női Borásza 2023 címmel tüntették ki.

Borkóstoló cserkészeknek

Tóth Anna Édua, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem szőlész-borász mérnököknek készülő 22 éves tanulója számára a fenti történetek már a távoli múltat idézik, talán alig hihetőek. Anna első önálló borkóstolóját a 25-ös Szent Imre cserkészcsapat tagjai részére 21 évesen tartotta. Azon az estén az édesapja nevéhez fűződő TÓTHBORBIRTOK Blanc de blanc pezsgőjét, Rajnai rizlingjét, Sárgamuskotályát, valamint a díjnyertes Kódex Furmintját és Tiara cuvée-jét mutatta be.

A Tóth család 2012-ben szeretett bele az ezeréves Pannonhalma határában található dombok látványába, s 2014-ben már 13 hektáron zöldellt az általuk visszatelepített szőlő. *„A tőkékért az osztrák Andauig mentünk, ahol a híres Scheibelhofer név garancia a minőségre. A talaj-előkészítő ásásokat követően részletesen megvizsgáltuk a talajszelvényeket, majd ezek alapján kiválasztottuk a megfelelő alanyokat. A klónszelekción ezen ismeretek birtokában alakítottuk ki”* – olvasható honlapjukon. Anna tehát beleszületett a borkészítés tudományába, hagyományörző miliójébe, ám az ő szemlélete már ízig-vérig XXI. századi. – Inkább fehérboros vagyok, mint vörösborhívó. Azt hiszem ahhoz, hogy a vörösborokat igazán értékelni tudjam, még érnem kell – nyugtázza.

Anna állítja, a jövő borai Pannonhalmán készülnek. Azért tanul, hogy a borvidék fejlesztésében fő szerepe lehessen. Határozott célokat, elképzeléseket vázol fel. A klímaváltozás lehetséges következményeit is mérlegeli; ismeri a Klímapolitikai Intézet 2023-as tanulmányát, amelyből kiderült: *„az éghajlatváltozás globálisan átrajzolhatja a szőlő- és bortermesztés ma ismert térképét. Az erősödő felmelegedés áldozatai lehetnek a legendás francia borok, viszont a klímaváltozás kedvezhet a holland vagy a dán bortermelőknek és az angol pezsgőknek.”* A pályakezdő borász megerősíti: az éghajlatváltozás hatásait a gazdák a bőrükön érzik. A szőlő korábban virágzik, és a virágzási periódus is lerövidült. Generációs sérelemként éli meg, hogy az aggasztó jelek ellenére érdemben nem változik semmi, zavartalanul folyik a természet kizsákmányolása, kizsigelése. Szerinte itthon a bormarketing sem tart jó irányba...

Gondolatmegálló a Krisztinavárosban

Anna a diploma átvétele után az utazást, a tapasztalatszerzést sem szeretné kihagyni szakmai életútjából. Új-Zélandot, Ausztráliát említi mint vágyott úti célt. Majd a közelebbi célpontokat: Toszkánát, a Loire völgyét. Budapesten mostanság is otthonosan mozog. Egy a régmúltban szintén bortermő vidéken, a Tabánban, a Krisztinavárosban talált otthonra. Néhány éve itt kezdte meg önálló életét.

– Az 5-ös busz Alagút utcai megállójánál szoktam várakozni – meséli –, amihez kis üveg pavilon tartozik. A *Gondolatmegálló*. Irodalmi idézetek, rajta Márai Sándor fotója látható. Én, aki korábban nem voltam képben Buda, azon belül a Krisztinaváros történetével, itt, a buszra várva ébredtem rá, hová csöppentem. Lassan kezdem én is érteni, miért írta Márai azt, hogy: „*Budán lakni világnézet*”.

Anna rácsodálkozott, hogy azokon az utcákon, tereken, kockaköveken, ahol ma ő jár-ke, egykor szinte a teljes magyar irodalmi élet (Krúdytól Máraiig, Kosztolányitól Nemes Nagy Ágnesig) ott toporgott. A Tabánra mint legendás területre is felfigyelt; tisztában van vele, hogy a *falu*város a szőlőművelés ikonikus centruma volt.

Az 1880-as évek filoxérájárványai ugyan a környék szőlőit kipusztították, a bor kultusza ennek ellenére meghatározta a környezetet. A mai Czákó kert (a Naphegynél) dézsmaház volt, ahol a szőlő értékesítése, felvásárlása folyt. A Gellért-hegyi svábok fehér szőlőt, a sas-hegyi rácok vöröset termesztettek. A Budai Zöld eközben legendává érett. A Badacsonyi Leányka porzója a Tabánból származik. Lényegében a Balatonhoz menekítették a filoxéravészben majdnem kihalt szőlőfajtát.

Anna nem tartja lehetetlennek, hogy diplomamunkáját egyszer a Tabánról írja. – Jó téma, mindenképpen ott van a legesélyesebbek között – konstatálja. Márait idézek neki: „*Bölcsék leszünk, mint a bor, melyet ittunk, s vállvonogatva beszélünk az utókor istenítéletéről. Mert minden bölcsesség alja, melyet a magyar a hazai borból és a műveltségből tanult, ennyi: szeretni kell az életet, s nem kell törődni a világ ítélletével. Minden más hiúság.*” (Magyar Nők Lapja, 1941. 36/9. szám).

Anna bólint. – Egyetértek. Izgalmas szöveg. Tényleg sokat locsogunk, gyakran csak azzal foglalkozunk, mit gondol rólunk a világ, miként ítélnék meg mások. Ez káros. Az influenszerek például engem nem befolyásolnak – fordítja

át jelen időbe, s vetíti rá a XXI. századra (amelybe ő ugye már beleszületett), Márai Sándor 83 évvel ezelőtti (a XX. században keltezett) sorait. – Kialakult bennem egyfajta egészséges ellenállás az elérhetetlen szépség hamis mítosza ellen. A közösségi média, az online világ sok hazugságot mutat be mint igazságot, mint követendő példát. Én úgy vagyok vele – és ezt próbálom meg átadni a nálam öt évvel fiatalabb húgomnak, valamint az öcsémnek is –, hogy nem szabad mindennek bedőlni. Azért van agyunk, hogy gondolkodjunk, hogy különválasszuk a valóst a valótlantól, hogy a kommenteket kerüljük.

Anna kiemeli: *a virtuális világban elmerülni nem egészséges*, ezért olyan hobbiakat választott, amelyek – jegyzi meg viccesen – „nem csak a bámulási képességet fejlesztik”. – Hímezek és varrok. Legutóbb egy sárkányt hímeztem egy pólóra.

A jövő borásza a sportokért (tenisz, torna, úszás), a művészetekért, a nyelvekért egyaránt rajong. – Győrben születtem, de életem legnagyobb részét Mosonmagyaróváron töltöttem. Sokan azt hiszik, az egy tranzitjellegű, unalmas kisváros, ahol csak átdübörögnek a kamionok, de tévednek. Mindig jó érzés ott lenni. A Szigetköz és a Hanság környezetében, folyók, lápok mentén élni szuper élmény. Persze ettől még igaz, hogy forgalmas hely, mert ott van a határ a közelében. De van ennek jó oldala is! Például hogy a táblákra a tudnivalók nemcsak magyarul vannak kiírva, hanem németül is. Rám valahol hatott ez a többnyelvűség, igaz, a neolatin kultúra, az olasz, a francia nyelv vonzott inkább. Olaszul meg is tanultam. Majd a koreai nyelvbe is beleástam magam. Tudom, furcsa, amit mondok, de a borász szak megkezdése előtt az ELTE bölcsészkarán tanultam, és főszakomnak a koreait választottam – olasz minorral. Egymástól távol eső kultúrákban keres(t)em a közöst, Kelet és Nyugat közös halmazában a nekem tetszőt.

„...tanulni kell magyarul és világlul,
tanulni kell mindazt, ami kitáru...”

Nemes Nagy Ágnes

„Amit elértem, azért sikerült, mert álmodoztam”

Foto: Ifj. Lőrincz Ferenc Lőrinc

Bömbi noha picit lusta, alapvetően megértő, figyelmes „hölgy”, már-már empatikus alkat, aki mostanság válik ivaréretté. Döme kiszámíthatatlan hím, macsó típus. Olykor hajlamos féltékenységre, ilyenkor (is) harap. Szeret mindenhol jelen lenni, *„és szájjal, szemmel, füllel, orral / fölfalni az egész világot”*. (Babits: *Éhszomj*, részlet.) Phileas személyiségében a folyton éber kelet-európai házmesterek és a francia Riviérán villát bérlő elkényeztetett, napközben is medencében lebzselő aranyifjak életvitelét, stílusát ötvözi.

Margit – őslakó. Zuglói lokálpatrióta, aki méltóságteljes le-fel úszásával azt üzeni: a helyén van, nem vágyik tágasabb lakóingatlanra, nem álmodozik az Atlanti-óceánról. Miért is tenné? A Fővárosi Állat- és Növénykert Cápasulijában megvan mindene. *„Lefoszlott róla, kézzelfoghatóan, minden nyomás, bénaság,*

rossz üresség. Tiszta, könnyű, jó üresség volt benne, mint az ablakban a tiszta, könnyű, beíratlan készülődő virradat.” (Ottlik Géza: Minden megvan, részlet.)

Gondozójuk, úszótársuk, avagy a „suttogójuk”: Varga Nikolett. Alapítása óta a Cápásuli alkalmazottja. Nikivel a népes gyerekserег által lelkesen szemlélt déltájéki cápaetetést követően az állatkert nyugalmasabb felén, az állatmenhelytől és a tanodától – ahol a teljesség igénye nélkül Phileas, a zebracápa, Tangó, a szürke szirtcápa, két rövidfarkú dajkacápa, rájafélék, no és hőseink, a dajkacápák (Bömbi és Döme mellett Margit, Nudli, Gnocchi, Nokedli), és elevenszülők hasítják a vizet – csupán néhány lépésre fellelhető büfé kerthelyiségében, langallóillatban értekezünk tengerekről és édesvízi folyókról, a gyermekkorról, valamint az útról, ami a ragadozók közé vezette. Társalgásunkat csak a Ferihegy felé a fejünk fölött elzörgő aktuális reptéri járat zavarja meg.

„Egész jó tanuló voltam”

Budapesten születtem. Józsefvárosban, később Soroksáron, kertvárosi környezetben éltünk – kezd múltidézésbe Niki, utalva ezzel arra is, hogy ahol ő lakott, arrafelé *nem háborog a tenger*. – Egész jó tanuló voltam. A magaviseletemmel se volt gond. Mégis furán éreztem magam az iskolában. A bizalom hiánya megzavarja egy gyerek lelkét. De hallottam a két tannyelvű iskolákról, amelyek akkor újdonságnak számítottak, így felcsillant a remény. Nemzetközi érettségire gyúrtam. A Karinthy Frigyes Gimnáziumba jelentkeztem, ahová ezres volt a túljelentkezés. Megpróbáltam. Sikerült. Azt mondták, a logikai képességem győzte meg a felvételiztetőket. Nagyon örültem, de azután jött egy méretes pofon, mivel hiába tanultam előtte tíz évig angolul, csak az újrakezdő szintet ütöttem meg. A nyelvérzékem sosem volt túl jó, de nem hiszem, hogy ez a fiaskó csak az én saram lett volna... A nulladik évet kinnal-keservvel végigcsináltam. A szüleim magántanárt fogadtak. Nagyon rezgett a lé. De lassan elértem azt a szintet, amellyel eljutottam az első osztályig – summázza saját akkori helyzetén ma is jókorát derülve.

Meséli, hogy gyerekként, amikor a családdal Görögországban vakációztak, ki sem akart szállni a tengerből. Szinte megbabonázta őt a nagy kékség. – Rák a csillagjegyem, ezért talán nem meglepő, hogy nekem ennyire fontos a víz. Először a gimiben értesültem arról, hogy létezik olyan szakma, hogy tenger-

biológus. Az osztályfőnökömnek mondtam is, hogy kutató szeretnék lenni, hogy a tengereket fogom majd járni. De közben romlott az átlagom. Ő pedig szólt a szüleimnek, hogy válasszak más pályát, mert a felnőttkor küszöbén még mindig aggasztóan sokat álmodozom. Furcsa, de úgy gondolom, amit elértem, azért sikerült, mert álmodoztam, mert nem érdekelt mások véleménye. Ettől persze tisztában vagyok a realitásokkal. Cápákkal másként nem is lehetne dolgozni – konstatálja újabb széles mosollyal illusztrálva a mondottakat.

„Az élményre koncentrálok”

Mielőtt kiveséznénk Niki skóciai egyetemi éveit, indonéziai, emírségekbeli kalandjait, sutba vágva a kronológiát, szóba hozza a tengeri ragadozók jellemvonásait, tulajdonságait. – Megvan a maguk egyénisége. Amikor velük dolgozom, egyetlen pillanatra se felejtsem el, hogy ragadozók. Ha a vízben van egy megsebzett hal, és vérszagot éreznek, full ragadozó-üzemmódra kapcsolnak át. Olyankor csak a zsákmány megszerzésére koncentrálnak. Egy ilyen helyzetben könnyen lehetsz rosszkor rossz helyen. Emiatt nem is merülünk egymagunkban. Mindig van velünk társ. A Cápasuli medenceterében általában hárman vagyunk, és végig figyeljük az állatok viselkedését. Ha eltérést tapasztalunk, jelezzük egymásnak, akár meg is szakítjuk a merülést. Ahogyan az embereken, úgy a cápa viselkedésén is látszik, ha rossz napja van. Persze nekem gyakrabban van rossz napom – fűzi hozzá Niki önkritikusan. – Ugyanakkor rám úgyszólván hat a víz alatti környezet, hogy megnyugszom, hogy ott elfelejt fájni a fejem. A stresszt, a nyugtalanságot egyébként is megérzik az állatok, azt tehát nem tanácsos magunkkal „cipelni”; jobban járok, ha összpontosítok, az élményre koncentrálok. Márpedig a merülés mindig élmény, ami felszabadít.

Megvallja, nemrég cápatámadást szenvedett el. Ám az eset nem szegte a kedvét. – Döme megharapott. Bekapta a lábfejemet, de a csizmámat nem tudta átharapni. Lényegében bosszút állt, mivel én egy zebracárával tréningeztem, vele nem törődtem. Olyan éles fájdalmat éreztem, mint amikor az ember bele-rúg otthon a szekrény sarkába. De ez már a múlt.

Ahogyan az iskolaévek megpróbáltatásai is. Nikolett említi, hogy a tanár, aki nem hitte, hogy egyszer majd tengerbiológus válik belőle, utóbb bocsánatot

kért tőle, ami megsüvegelendő gesztus. – Édesanyáméktól mindent megkaptam, erőn felül is – állapítja meg. – De amikor a továbbtanulásról esett szó, beláttam, hogy anyagi értelemben is egyedül kell megállnom a lábamon. Olyan egyetemet kerestünk, ahol a képzés ingyenes. Az se volt mellékes, hogy olyan országban tanuljak, ahol egy kollégiumi szoba vagy egy bérelhető kis ingatlan ára még elfogadható. Anglia szoba se jöhetett. Maradt Skócia, azon belül is Stirling. Jól döntöttem! – nyugtázza.

A környezetszennyezés ára

Igazi kalandregény vette kezdetét Skóciában. Lakott diákszálláson, majd egy közeli faluban, de Stirling városában is. A tanulás mellett öt éven át kasszásoként dolgozott egy pakisztáni család élelmiszerboltjában. A mesterképzése is Stirlinghez, Óbuda testvérvárosához kötötte. Ott (és a „terepen”) a partra vetett állatok zsírszövetét vizsgálta.

Említi, hogy a delfinek, a bálnák nemcsak intelligensek, de szociálisan is érzékeny lények. Érzékenyebbek, mint az emberek! Amikor a család fő megszérül, a többiek, az egészségesek követik – akár a halálba is. Ezért – és persze az emberi felelőtlenség, az óceánokat általunk ellepő hulladékok miatt – vetik magukat olykor a partra. A betegségeik, a sérüléseik jelentős részét a vizekbe kerülő mérgek, továbbá az elhagyott halászhálók, kötelek okozzák. Niki tud olyan gyilkos bálnáról, amely a szervezetében felgyülemelő műanyagrészekké hormonháztartást felborító hatása miatt vált meddővé. Kiemeli: *nem csak az emberiséget, az állatvilágot is tizedeli a rákbetegség. A bajok okozója pedig a globális környezetszennyezés...*

Varga Niki tengerbiológusi tanulmányai kapcsán bejárta a világot. Az Égei-tenger keleti részét, Számosz szigetét, valamint Törökországot, Hongkongot, Indonéziát, az indonéz szigetvilágban fellelhető vadregényes Borneót, az Egyesület Arab Emírségeiben található Fudzsejrát is úgy ismerte meg, ahogyan egy átlagos turista sosem! Vizsgálta a kúposfejű delfinek édesvízi populációját, úszott cetcpákkal. Tőlük soha nem félt. Jobban nyomasztotta Nikit a hazatérése.

A párkapcsolata lezárult, és egy ideig olyan munkát sem talált, ami a szakmájába vágott volna. „Masszív, fél éven át tartó depresszió” után került a Fővá-

rosi Állat- és Növénykertbe. Előzmény, hogy a nehéz hónapokat élő lányáért aggódó édesanyja levelet írt dr. Sós Endrének, az állatkert vezető állatorvosának, amelyben bemutatta Niki – már fiatalon is – kivételes életútját. A lehető legjobbkor. A Cápasuli tervének megvalósításához éppen kollegákat kerestek. – Nem érzem, hogy volt olyan lehetőség, amitől elestem volna, mert nő vagyok. A szerencsecsillagomra se lehet panaszom – jegyzi meg vándorlásai/megérkezése lényeges felismerését az elhagyhatatlan, kedves mosolya kíséretében.

Niki amúgy hetedik éve cápasulis. Amikor ideje engedi, szakcikket ír az *Állatvilágnak* és az *IPM*-nek. – Habár nagyon szeretem a munkámat, én mégis a tenger közelében érzem igazán jól magamat – nyugtázza –, ezért jelenleg is azon dolgozom, hogy bekapcsolódhassak egy a korábbiakhoz (lásd: *Fujairah Whale and Dolphin Project*) hasonló kutatói munkaprogramba, és a tengeren hajózhassak ceteket tanulmányozva.

„Búvár leszek én, kaucsukból gyártva ruhám, süvegem
úgy nézek a két kaucsukba szegett karikás üvegen
bukdosva botor léptekkel a sűrű nehéz víz alatt
és nézem a hajladozó suhanó sima kúsza halat
a kicsit, a fürgét s a nagy halat, a kicsi néma vadászát
virágszerű állatok áloméletű nyíladozását
a piros koráll eleven hegyeit, virágszigetét
a rettenetes fejlábu polyp Medúza-tekintetét
száz szép halavány színt kéken a víz remegő üvegén át
és látok egy elsüllyedt várost, félig leomolva, némát,
egy holt mesevárost kéken a víz remegő üvegén át.”

Babits Mihály: Atlantisz (részlet)

Veres Amarilla

„Akkor is csinálni kell, ha fáj!”

Foto: Szabó Zoltán Attila

Egy csöppnyi, delikátboltként is ismert zuglói kávézóban találkozunk, ahová Veres Amarilla, Tokió paralimpiai bajnoka, az UTE párbajtőrözője szinte hazajár. Kellemes sarokasztalt választ, ahol borospalackok sorakoznak a polcon, s minden olyan otthonosnak tűnik. Elárulja, hogy közel lakik, a Róna utcában, ahol azért szeret élni, mert van (belső udvarra néző) erkélye, ahová ha kiül, a madarak énekét hallja.

– Vidéki lány vagyok. A város közepén a magas házak, a szűk utcák, a zajok megrémisztenek, klausztrofób érzésekkel töltenek el. Zuglóban azonban, ahol – és ez tényleg jólesik nekem – díszpolgárrá választottak, jó létezni! Ha tehetem, nem is megyek messzire innen. Vannak olyan hetek, amikor ki se mozdulok a lakásból, vagy csak az edzések idejére hagyom el azt. Nagyon tudom élvezni

a magam teremtettem kis világot – konstatálja Amarilla, miközben tortaszeletet kóstol. A falat ízlelése után elárulja: szeret egyedül moziba járni, a Marvel-mozikat is kedveli, a máltai vakációját pedig azért élvezte nagyon, mert egymagában kószálhatott a szigeten.

– Néha elszégyellem magam – fűzi hozzá mosolygósan –, hogy nem vagyok elég jó barát. A bezárkózós korszakaimban szinte eltűnök. A telefont se nagyon veszem fel senkinek. Ha társaságban vagyok, akkor se akarok főszereplő lenni. Inkább megfigyelő vagyok, mint a csoport része.

Vörös veréb, Fekete hattyú

Újabb csokifalatot követően önelemzésbe kezd: *egy olyan békési lánynak, aki Debrecenről és Nyíregyházáról is sok szép emléket őriz, de talán a nagymamájánál, a felvidéki Dunamocson érezte magát a legjobban, kivételes érték a nyugalom.* – Meg aztán – kacag föl – borzasztóan ijedős vagyok. Mint egy kis macska. A horrorfilmeket is kerülöm.

Azután – képzeletben – tovább „mozizunk”. Amarilla dicséri a Denis Villeneuve-féle *Dűnét*, helyesebben a széria első epizódját. (A második részéért már kevésbé lelkesedik.) Szóba kerül a *Vörös veréb* is Jennifer Lawrence-szel, majd a *Fekete hattyú* Natalie Portmannel. – Amikor a riói olimpiára készültem, s nap nap után felhúztam a vívócipőt, különösen sokszor láttam magam előtt a *Fekete hattyú* jeleneteit. Sokszor olyasmit éreztem, amit a film balett-táncos hősnője: akkor is csinálni kell, ha fáj!

A mozi világa után néhány szót az irodalomról is váltunk. Dragománról meg másokról. Amarilla kedvencétől, Szabó Magdától két sort olvasok fel neki: *„ha egy poharat becsomagolnak, ráírják, törékeny. De az ember törékeny voltára senki sem figyel.”*

Csendes mosoly a válasz. – Mélyen igaz, amit írt – sóhajt fel. – Mindenkinek van olyan időszak, amikor nem érzi elég erősnek magát, s olyan jó lenne, ha ilyenkor picit becsomagolnák, megvédenék az embert. Az élsportolóknak is lenne igénye picit több emberségre, megértésre. Magyarországon kialakult egy fura szemlélet. Az aranyérem természetes, minden más kudarc. *„Hát azért gratulálok”* – mondták nekem is többen, amikor csak a bronz jött össze...

Külföldön ezt másként látják. Ha egy olasz versenyző csupán az olimpiai kvalifikációig eljut, már érzi a társadalmi megbecsülést. Hát még akkor, ha egy faluból vagy egy kisvárosból indulva érte el a sportsikert. Ott egy ilyen hőstett után mindennap meghívják a főtér legjobb kávézójába egy lattéra, akár az élete végéig. Ezzel szemben nálunk hogyan bántak el szegény Milák Kristóffal? Itt addig ér valaki valamit, amíg az elvárásoknak meg tud felelni. Amint segítség-re szorul, elfordulnak tőle.

Nekünk, *paráknak* talán még nehezebb a helyzetünk – konstatálja. – Egy példa: beválasztottak (nem is egyszer) az *év fogyatékos csapatába*, ami nem esett valami jól. Nem értem, hogy az odaadásunk, a beletett temérdek idő és munka miért nem mérhető össze az ép versenyzők teljesítményével. Ugyanazt az utat járjuk be mi is, akkor mire fel a megkülönböztetés: *fogyatékos*? Sokan még mindig egyszerű rehabilitációnak tekintik a parasportot. Ráadásul az emberek többsége nem mer nyíltan fogalmazni; a forró kását kerülgetik velünk kapcsolatban. Utálok a *píszívilágot*! Az nem jó senkinek, ha a dolgokat nem nevezik nevén. Bátorság! Én még arról is merek beszélni, milyen sajátságos az év sportolója díjak átadási ünnepsége Magyarországon. Kiültetnek bennünket a színpadra, órákat várakozunk háttal a műsornak, mire valamelyikünket kiszólítja a műsorvezető. Közben ott pásztáz a kamera. Nem lehet ellazulni, grimaszt vágni, csak mereven ülni, koncentrálni. Biodíszletnek használnak.

Amarilla humora kivételes. Finoman, elegánsan építkező, a részleteket látó és pontosan kifejező, a hallgatóságtól figyelmet, intellektust elváró, ironikus, némelykor provokatív poénokban „utazó” a stílusa. Az év sportolója gáláról kedvenc balettjére, *A hattyúk tavára* asszociál: „szerintem Csajkovszkij darabjában sem Odette szerepe a legmegerőltetőbb. Sokkal nehezebb dolga van azoknak, akiknek néha percekig illedelmesen kell álldogálniuk az udvaronc szerepében, a vendégsereg részeként.”

A csokoládétortát követő első kiadósabb kávékorty után pedig első (és talán utolsó) irodalmi szárnypróbálgatásáról emlékezik meg fülig érő szájjal: „régebben írtam, de csak úgy magamnak. Egy verset végül odaadtam az iskolaújságnak Debrecenben, aminek a megjelenése után iskolapszichológushoz irányítottak.” Az általa képviselt sportágról szólva kijelenti: „nálunk a legtöbben eleve

hozzák magukkal a széküket”. A saját egészségi állapotát egyetlen mondatba sűríti: „épnek nem vagyok elég ép, parának nem vagyok elég para...”

– Születésemkor időszakos légzésbénulás állt be, ami a bal oldalamat érintette károsan – avat be élete történetébe. – Édesanyám éjjel-nappal velem foglalkozott, segítette, hogy gyógyuljak, gyógytornára, úszótréningekre hordott. Az iskolában a becenevem ez lett: „nyomi”. De ezt is megszoktam. A gyermekkorom ezzel együtt szép volt. Inkább az volt nehéz, hogy 12 esztendő alatt 4 iskolába kellett járnom. A kapaszkodó kezemben nincsen erő. Csak törzsből dolgozom, ami további sérülésekre tesz hajlamossá. Porckorongsérvem többször volt. Idővel hozzászoktam, hogy kicsit minden fáj. De ma már ha sajog valami, leállok, és orvoshoz fordulok, hogy ne sérüljek rá. Harmincegy évesen öregnek számítok az élsportban. Nem vehetek semmit félvállról; a leglényegesebb feladatom, hogy megerősítsem a hátizmaimat. A humorát újra megcsillantva témát vált: „én kardvívó vagyok, és párbajtőrben nyertem. Nagyon gáz!”

Vele nevetek, hiszen (mint a Vasas Pásaréti bázisán egykor Gerevich Györgynél paléozódó vívótanonc) megerősíthetem: ahogy ma, úgy régebben is létezett némi játékos viszály a két fegyvernem képviselői között. Amolyan szüntelen frocliról van szó, mint mikor a rivális futballklubok szurkolói ugratják egymást. Amarilla helyzete tehát valóban különleges, főleg úgy, hogy az UTE jelenlegi (a Nyíregyházi VSC és a BVSC korábbi) klasszisa, Pákey Béla, Bódy István és Kovács Iván tanítványa a zuglói kávézó sarokasztala mögött, a beszűrődő napfénytől picit hunyorogva, kijelenti, hogy:

„A lelkem még mindig egy kardvívóé!”

– A kardvívói felfogás más, mint a párbajtőrözőké. Ha a kard bokszmeccs, akkor az utóbbi tánc a páston. És igen, én még mindig inkább érzem magam harcosnak, mint táncosnak.

Azután mesél a debreceni és a nyíregyházi évekről, arról, 19 évesen hogyan eszmélt rá, hogy ő már nem lehet olimpiai bajnok, majd az útkeresésről, ami először az edzői pálya felé terelte, ahonnan – egy merész vágással, még inkább szúrással – visszakерült a pástra mint paralimpiai versenyző. Mesél a családjáról, a nagymamájáról, aki „ma is vele van”, az édesapjáról, aki London

közelében él és munka mellett rézfúvós együttesben (eufóniumon) muzsikál, édesanyjáról, aki sokáig Debrecenben lakott, de két éve felköltözött Budapestre, és nővéréről, aki a messzi Bogotából nemrég közelebb, Milánóba költözött. Kijelenti: bár nagyok a távolságok, ők azt szeretettel könnyen áthidalják!

Szóba kerül, hogy a sportszervezői szakot elvégezte, s most a jogra jár. Szóba hozza, hogy fagottni is tanult, s hogy volt szerencséje édesapjával duóban fellépni. Azután a heavy metal iránti elementáris rajongásáról mesél. Az Iron Maidenről. A Metallicáról. A Tankcsapdáról. A Led Zeppelin *Stairway to heaven*-jéről, amit azzal a kis csapattal is előadtak, amelyet korábbi dobos barátjával alapítottak, s amelyben ő énekelt! Nem titkolja, hogy a *thrash rap* is vonzza. Ha újra zenélne (és szövegeket írna), talán ebbe az irányba indulna el.

S hogy miről szólnának a dalok? – Lenne itt téma bőven – fogalmaz kezdetben derűsen, majd a tündöklő mosolyt némi aggodalmasság, csipetnyi düh váltja. – Zavar az agyatlanság. A bulvárvilág. Irritál, amikor valaki áthágja az illendőség határát. Sose értettem például, hogyan veszi valaki a bátorságot arra, hogy nyíltan megkérdezze tőlem: *mikor leszek anyuka?* Ez csak rám és a barátomra, a családra tartozik... Irritálnak a társadalmi elvárások, de közben erőt is merítek a disszonáns dolgokból. Hatalmas dac munkál bennem, ami előrevisz!

Amikor ezt mondja, talán már az előtte álló újabb nagy cél, a párizsi paralimpia lebeg a szeme előtt.

Élet a Szigeten

Nem szeret szerepelni. Nem kedveli a felhajtást. Ritkán látni médiaceremóniákon, elitpartikon. Ha teheti, az ügyről beszél, a maga szerepéről csak elvétve.

Vető Viktória, a Sziget Fesztivál sajtófőnöke 1999 óta részese a világ egyik legnagyobb kulturális seregszemléjének. Amikor kezdte, még nem létezett a social media, az internet is gyerekcipőben járt. A kommunikáció korabeli formái, csatornáit más gondolkodásmódot, más tartalmakat kívántak. Ebben az időben a Szigetet Pepsi Szigetnek hívták, ami parázs vitákat eredményezett arról, illendő-e ennyire behódolni egy multinacionális cégnek. Szigorú ítések, erkölcsösözök vitatkoztak a kultúra áruba bocsátásáról, akadtak olyan „szabadsághősök” is, akik a másik világhírű kólagyártó emblémáját nyomtatták a pólójukra, hogy ilyenén módon bírják jobb belátásra a fesztivál szervezőit. (2024-ből nézve a fenti /ál/vita bizony minimum megmosolyogtató.)

„Valahol itt a III. kerben jó lehet?”

A Sziget ugyanis organikusan, évről évre, lépésről lépésre fejlődött, változott – ahogy azt a kor megkívánta, ahogy azt a közönség elvárta. A lényeg azonban (más csomagolásban, egy teljesen eltérő kommunikációs környezetben, amit az online tér ural, de) fennmaradt: napjainkban is egy multikulturális fesztiválról beszélhetünk, ahol az opera műfajának, az újcirkusznak, az utcaszínháznak éppúgy van tere/helye (igaz, lényegesen kisebb), mint a sztároknak, a „futó” celebeknek, a Civil Szigetnek, a Green Szigetnek. Viki ennek a kavalkádnak a fontos mellékszereplője, ha úgy tetszik, egy szürke eminenciás. Mint mondja, *nem is vágyom többre...*

A Sziget örökös helyszíne: Óbuda, a Hajógyári-sziget. Nem lepett meg tehát, hogy azon a februári napon, amikor megbeszéltük az interjú délutáni időpontját (azzal a kis szépséghibával, hogy magáról a helyszínről addig még nem döntöttünk), a következő sms ért utol: *„Szia! Valahol itt a III. kerben jó lehet?”* Magam sem gondoltam másképp. (Hol is másutt?) Hirtelenjében a Frankel Leó 55. szám alatti tapasbárt javasoltam, amire Viki percek múlva reagált: *„OK, köszöni szépen”*. Amikor a mobilkészülékem kijelzője már elhalványult, csak akkor esett le a tantusz, hogy végül, egy-két utca híján, de mégsem Óbudára esett a választás, hanem a „messzi” Felhévízre, Budapest II. kerületére...

A nagyvilág színei

Vető Vikit a kilencvenes években ismertem meg, ahogyan a férjét, a Sziget Kulturális Szervezőiroda PR-főnökét, Marinka Csabát is. Igen, az övék amolyan Sziget-család; a magánéletüket, a mindennapjaikat úgy kellett berendezzék, hogy a fesztivállal szinkronban létezhesse. – Tudom, bátorság összekapcsolni a magánéletet a munkával – említi beszélgetőtársam, miközben komótosan belekóstol a néhány perccel korábban felszolgált lattéba. – Májustól szeptemberig (amíg tart a fesztiválszezon), nekünk nincs szabad napunk. Laptoppal járunk, a telefonunk sincs lenémítva. De nem érezzük áldozatnak ezt. Kialakultak már a szabályok, a rutinok, megtanultunk fegyelmezzük lenni, jól beosztani az időt. A gyermekeinknek is természetes, hogy ősszel járunk nyaralni, és akárhová megyünk, a laptop is jön velünk.

Viki a Sziget mellett a gyermekeiről mesél a legszívesebben. Azt mondja, most kerültek abba a korba, amikor már kevésbé igénylik a szülői társaságot. – Tudod, eddig a fókuszban inkább ők és a munkám volt, de most már eljött az ideje, hogy sokkal több engem érdeklő programot lássak, új impulzusok érjenek. A munka mellett mindig volt valami, amit tanultam hobbiból, arra is több időt akarok már szánni. Ugyanakkor annál kellemesebbet nem tudok elképzelni, mint amikor a gyermekeim velem barangolják be a Szigetet. Mindegyik mást szeret a fesztiválban, személyiségüktől függően, ezt nagyon izgalmas és egyben tanulságos is látni. Érdekes visszacsatolása a több mint 20 éves munkámnak.

Óbuda és Szentendre távolsága 16 kilométer (a *ViaMichelin.com* számítása alapján). Ő egy átlagos napon ezzel a távval kalkulál, hiszen Szentendrén élnek, ahonnan csak egy ugrás az óbudai *Szigetvilág*. (No meg a Frankel Leó út.) – Különleges a hétköznapiokban látni a Hajógyárit – jegyzi meg. – Békés, csendes hely, ahol a nagyvárosból kis időre kiszakadni vágyó emberek sétálnak, társalognak, ahol kutyák szaladgálnak. Azután jön egy augusztusi hét, amikor minden megváltozik. Lényegében felépül egy új város. De ez a város élhető, hangulatos hely, picit romantikus is; multikulturális környezet, ahol egyszerű a szabály: „szabadon megélni önmagunkat”. A Szigeten az összes műfaj egyenlő. S rendre az adott műfaj legjobbjai lépnek színpadra. Bármilyen változott azóta, hogy Gerendai Karcsiék megálmodták a Szigetet, a sokszínűsége, értékelvű szemlélete fennmaradt. A világ színes, a Sziget pedig befogadó – ez az üzenete.

„Ott volt az underground...”

– *De ebben a forgatagban hogy látod a magad szerepét?* – vetem közbe, mialatt belekortyolok a kapucsinóba, amit (helyi szokás szerint) „tisztított, magnéziummal dúsított szénsavas vízzel” öblíték le. – Én tulajdonképpen mediátor vagyok. Az összes többi projekt is (a Balaton Soundtól a Gourmet Fesztiválig), amiben részt veszek, ilyen. Szeretek pontosan fogalmazni, maximalista vagyok, de a feladatom mégsem az, hogy az újságírók helyett gondolkodjak. Én csak kiszolgálom a médiát hírekkel, információkkal, sajtóanyagokkal, s ha bármilyen nehézséggel találkozunk a munkájuk során, akkor igyekszem segíteni őket. Úgy érzem, megbecsülnek ezért. Beérem a mellékszereplői státusszal, ezért is mon-

dok ritkán igent egy-egy szereplésre –vagy olyan interjúra, mint ez a mostani. Szerintem nem is vagyok különösebben érdekes – teszi hozzá. A gyermekkorról diskurálunk, s ő egy mondattal a témát el is intézi: „halál unalmas gyerek voltam...”

Nem hagyom szó nélkül a megjegyzését: – *Szerintem nincs olyan, hogy unalmas gyerek. Minden, amit később teszünk, azt nagyrészt az első tizennyolc évünkben megtapasztaltak határozzák meg.*

Egyetérthet, mert felnevet. Újabb korty latte, majd folytatja: – Szentendrén éltünk, átlagos akkori családban. Apukám nem volt művészlélek, inkább amolyan polihisztor. Édesanyám festett, zongorázott. Maga a város, ahol éltünk, „tele volt művészettel”. Ott volt például az underground! Nekem teljesen természetes volt, hogy az utcán összefuthatok Waszlavik Gazemberrel vagy épp ef Zámbóval. (Előbbi sajátos performanszairól lett ismert, *kelet-európai rocksá-mánként* tartják számon, utóbbi számos műfajban, így a szobrászatban, a grafikában, a filmben, a multimédiában, a zenében alkot; az ef Zámbó Happy Dead Band zenekarral a legelső Diákszigeten is koncertezett. Mindketten alapítói a hazai undergroundikon A. E. Bizottságnak.) – Gyakorlatilag egy kis Szigeten nőttem fel – hangsúlyozza.

Szóba hozza, hogy a hetvenes évek magyar ifjúsági filmjeit mind a mai napig azért kedveli, mert azok a korabeli atmoszférát, tárgykulturát, gyermekkora környezetét kitűnően visszaadják, szinte dokumentálják. Úgy érzi, ő tipikusan ebben a közegben létezett. Igaz, emlékezetes iskolai történetekről, csínyekről, stiklikről nem tud beszámolni, mivel szeretett olvasni, meg tanulni is, így elkerülte a kalandokat. Azért a többi gyerekekkel, a barátnőikkel a szentendrei Dunaparton eltöltött órákat, a piactér bebarangolását nem feledi.

Politológusból kultúraközvetítő

Középiskolai tanulmányai után a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett politológusi és kulturális menedzseri diplomát. Dolgozott politikai kampányban, majd a filmes szakmában is kipróbálta magát. 1999-től az index.hu internetes portál sajtófőnöke. Innen csábították a Sziget stábjába. Ahol rögtön a mély víz várta...

– Amikor a Szigethez érkeztem, épp egy újrapozicionálási folyamat kezdődött, amiben nagy szerepe volt a sajtókommunikációs feladatoknak. Fel kellett építeni egy új rendszert, kidolgozni egy kommunikációs stratégiát, meghatározni a pontos feladatokat, kiépíteni és strukturálni a médiakapcsolatokat. Ráadásul az első Szigeten, ahol mint sajtófőnök dolgoztam, rögtön egy krízishelyzettel is meg kellett birkózni, egy szerencsétlen baleset miatt. Hajnalban történt az eset, épp már pihenni készültem, de a mentőautó szirénájából azonnal tudtam, hogy baj lehet.

Azóta is éles a szemem a veszélyre. A Sziget időszaka alatt egyszerűen nem tudok kiengedni, mert csak felelősségtudattal szabad ezt csinálni, nem lehet semmit ellazítani, minden „rezzenésre” figyelni kell. Bármilyen történés eszkalálódhat a médiában. Különösen igaz ez a social media térnyerése óta. Az elején legalább volt még lapzártá, utána akár le is zárhattuk az asztali gépet, ma már bármikor felbukkanhat egy hír, amire reagálni kell, a laptop és a telefon ki sincs kapcsolva.

A fogatkozó latte mellett

a sztárkultusról is szót ejtünk. Viki azt mondja, ő sohasem volt rajongó típus, így azokat a lányokat egyszerűen nem érti, akik a back-stage mögött hosszú órákat képesek várakozni, csak hogy találkozhassanak az idoljukkal. Meséli, hogy a legnagyobb sztárok kerülik a haverkodást, az is szabályozva van, ki mehet a közelükbe. Prince például egyetlen „kívülálló” emberrel kívánt találkozni a Szigeten eltöltött idő alatt: egy varrónővel, de csak azért, mert a ruhájáról leszakadt valami. – Mindenki a maga feladatára koncentrál. Billie Eilish, Dua Lipa épp úgy, mint mi. Persze óhatatlan, hogy ne fussunk össze, ne lássuk a backstage „titkait”, de ezt a helyén kell tudni kezelni.

Békésebb témára váltunk. A hétköznapi történéseire. Viki a napot jóga gyakorlatokkal indítja, a patakparti sétáról se mond le. Kedvenc passziója a növényei gondozása. – Ugye, milyen unalmas vagyok? – mondja, és felnevet, miatt az utolsó kávékortyot ízleli. Nem hagyom annyiban a dolgot, politológusi pályakezdéséről faggatom: – Rég volt! Engem a politikai pszichológia érdekelt igazán. Az érzelmi talaj. Az elmúlt két évtizedben hihetetlen változásoknak

lehattunk szemtanúi. Nem csak a nagypolitika világában, a társadalmat illetően is. Nem titkolom, van bennem aggodalom. Azoknak, akik bármi okból a társadalom peremére szorultak, alig-alig van visszaút. Hogyan lehet kitörni a reménytelenségből? Hogyan orvosolhatók a társadalmi traumák? – ezek a kérdések foglalkoztatnak. Közben a kultúrafogyasztás átalakulását, változásait is érzékelem. A korai underground elveszítette menekülésjellegét. Ma gyökerelesen más szerep jut a kultúrának. Azonban ez nem feltétlenül baj. Sőt, mindezt közélről megtapasztalni élmény. Gerendai Karcsiékkel még a romantikus korszakát is átélhettük a fesztiválnak, de ma már a Szigetnek is más a dinamikája. Sikereink csúcsán beütött a Covid-járvány, kényszerű leállás következett. Két gyötrelmes esztendő. Újra kellett építeni az egészet. Új csapattagokkal. Olyan fiatalokkal, akik jobbára akkor születtek, amikor én ideigazoltam. Ez akár egy jó kombóként is működhet: a tapasztalat és az új szemlélet. Tőlük fölösleges elvárni azt a Sziget-érzést, amit nekünk jelentett, nekünk pedig meg kell érteni az ő „működésüket”. De nekik és nekünk is úgy kell alkalmazkodnunk a világhoz, hogy az élmény esszenciáját, a fesztivál lényegét ne veszítsük el. Ezt mindig hangsúlyozom is.

Zárásképpen (immár üres kávéspoharakkal az asztalon) a nők helyzetéről, lehetőségeiről diskurálunk. – Azt gondolom, hogy ez a világ komfortosabb a férfiaknak. A nagy átlagot tekintve, több akadály áll egy nő előtt. Ugyanakkor a női és a férfi szerepek megkerülhetetlenek, vagyis inkább azt mondanám, érdemes kihasználni a nemünkből eredő képességbeli vagy bármilyen előnyt. Hiszek a női és a férfi energiákban. A fiúk az óvodában sem rosszabbak, csak elevenebbek vagy mások. Aztán mindig jön egy lány, aki rácáfol – mondja Viki, újra felnevetve. – Talán abban van közöttünk élesebb szemléletbeli különbség, hogy nekünk, nőknek a világ nem harc. Jobban hajlunk a kooperációra (aminek evolúciós oka lehet). Azt gondolom, a jövőben erre lesz nagy szükség.

Szabó Zoltán Attila

XXI. század, 21 női sors

A mű 21 női sorsot mutat be irodalmi minőségben, mégis közérthetően. A szerző portréinterjúi különleges élethelyzeteket, sorsfordító pillanatok, emlékezetes történeteket tárnak elénk, ám nem a magazinós újságírás elkoptatott közhelyei révén. Az összes beszélgetésnek, minden írásnak megvan a maga „levegője”, egyedi hangulata, stílusa, gondolati többlete.

Szabó Zoltán Attila 21 beszélgetőtársa:

Almássy Moni, Csap Leventéné szül. Nemetz Gizella, Csepregi Éva, Danis Lília, Herczku Ági, Kézdi Krisztina, Kiss Zaida, Korok Fatima, Krizsán Edith, Krupp Tünde, Miksch Adrienn, Nagy Erika, Dr. Orosz Ilona Léna, Dr. Phan Bich Thien, Podonyi Hedvig, Soltesz Noémi, Prof. dr. Szirmai Ágnes, Tóth Anna Édua, Varga Niki, Veres Amarilla, Vető Viki

A könyv szerzőjéről:

Szabó Zoltán Attila író, újságíró, kommunikációs szakember, több dokumentumfilm és irodalmi est rendezője, televíziós műsorok szerkesztő-műsorvezetője. A Nyugat Plusz folyóirat alapító főszerkesztője. Néhány korábbi műve: Volt egyszer egy filmgyár (2000), Gershwin szerelmei (2017), Tabló (2020), K.Ö.R. (2021), Újnyugat Antológia (2021), Tabló 2. (2022), A Tabán a világ közepe (2022). Pályája során olyan lapok, folyóiratok közlik/közölték írásait, mint a Népszava, a Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap, a Magyar Hang, a Szabad Föld, az Esti Hírlap, az OPUS, az Új Szó, a helyőrség.ma, a Napút, a 168 Óra, a Vince, a Der Neue Pester Lloyd, a Vasárnap Reggel.

Ára: 4500 Ft

